Азіятський аероліт

Іван Ковтун

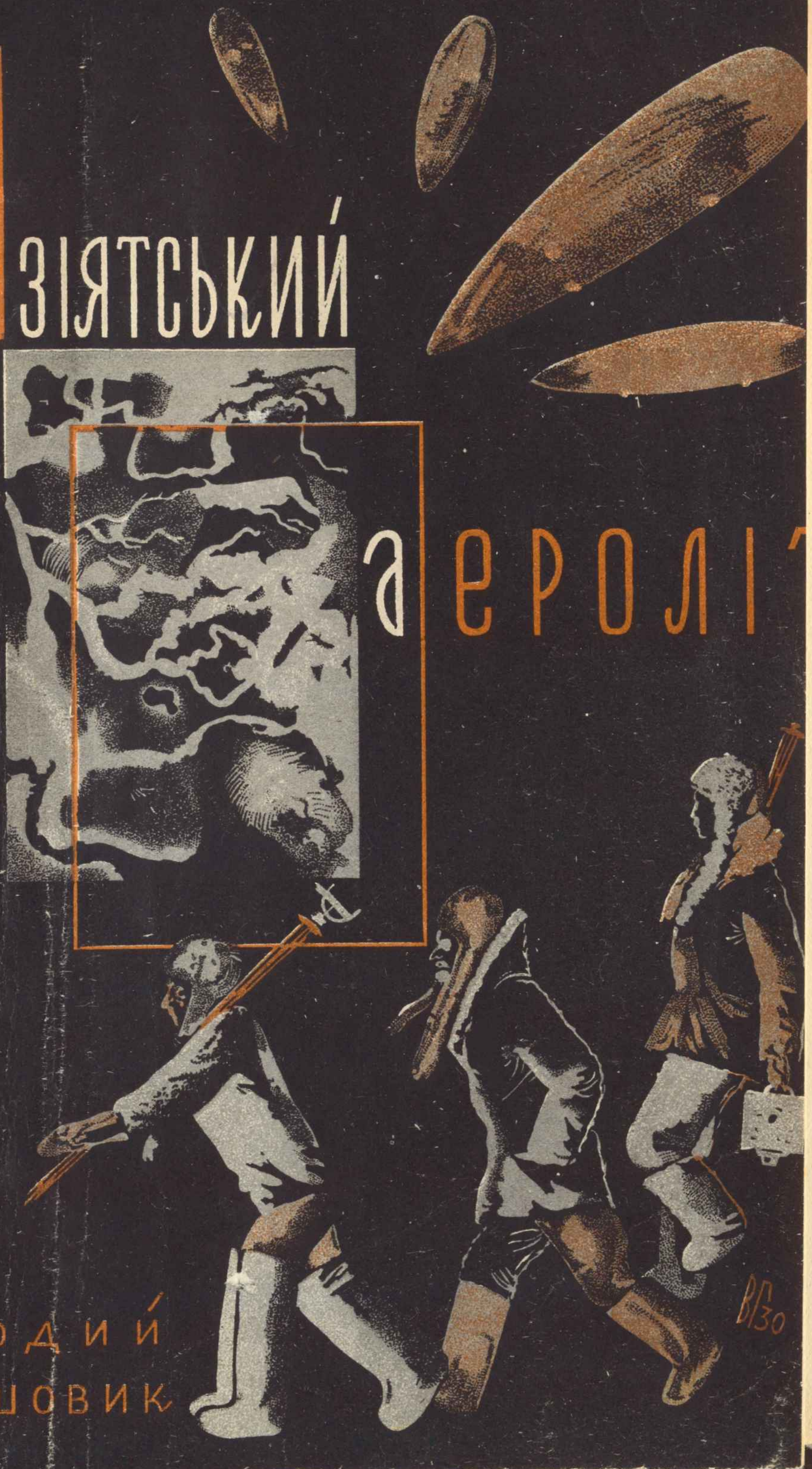

Молодий більшовик

ІВАН КОВТУН

АЗІЯТСЬКИЙ АЕРОЛІТ

РОМАН

МОЛОДИЙ БІЛЬШОВИК
ХАРКІВ 1931 КИЇВ

Обкладинка худ. Гольмана

Укрголовл. 6333 (461). Зам. № 568 Тир. 10.000. 10 арк. A_5

ЮЛІЇ ЛОШАКІВНІ.

ЧАСТИНА ПЕРША

«Отже, товаришу Марич, мусиш визнати, що кохання хоч і фізико-хемічний процес, хоч і комплекс рефлексів, але процес чортовськи складний, а рефлекси надзвичайно заборсані й не хотять підлягати аніяким законам гальмування.

А до того ж, коли твоє кохання, по суті здорове й потрібне явище, — стає хронічним, тоді воно вже є явище хоробливе й тягне за собою глухий неприємний біль і неспокій. Так то, товаришу Марич! На що вже роки бурхливої революції, що начебто мусили, коли не згасити твоє чудернацьке кохання, то хоч загальмувати його. А поглянь — загальмували? Ех, не обдуриш себе, Маричу! Чого це ти, їдучи в наукову командировку, поїхав саме до Нью-Йорку, можна ж було їхати й до Чікаґо? А також — чому ти щодня так турботно проглядав усі мюзикголівські афіші? А також — чого це в наукового робітника завжди спокійні думки враз стали розбурханими й химерними, а глухий неспокій не вщухає з того дня, як ти сів на «Атлантик». І гірш того — неспокій щодня міцнів і ось зараз досяг своєї кульмінаційної точки. І ще хвилина і ти, товаришу Марич, почнеш виробляти дурниці».

...Комуніст Марич — молодий науковий робітник Всесоюзної Академії розгублено стояв у годину дня на Бродвеї і, не помічаючи навколо ні шуму, ні грюкоту, ні штурханів, що щедро сипалися на нього з усіх боків, — намагався іронізувати зі свого становища.

Він давно вже притяг до себе увагу перехожих, що скоса позирали на нього, нишком посміхалися, ніяк не розуміючи,

як це здорова людина може так спокійно й байдуже стояти на центральній вулиці Нью-Йорку та ще в годину дня, коли в цей час хвилина коштує доляри.

«А із-за чого? Із-за якоїсь мюзикголівської співачки?!.».

Ця думка, як гострий біль, струснула Марича й тоді він тільки згадав, що стоїть опудалом серед запруженого людським тілом Бродвею. Почервонівши, зім'яв невеличку афішку «Колюмбії», рушив з місця і вплівся в потік, який поніс його на плятформу елевейтора.

За хвилину Марич утиснувся у ваґон і лише торкнувся лави, як знов занурився у свої думки.

Він дивився у вікно й не помічав, як повз ваґон пропливали квартали за кварталами. Коли б не проклятий біль, Марич би побачив, як згодом різко змінилося лице Нью-Йорку: повз ваґон вже пролітали сірі околиці, часом можна було бачити вбогі нутра кімнат, розвішане лахміття й напівроздягнених жінок, що поралися біля варева.

«Проклятий, глухий біль!»

«Так, Маричу, себе важко обдурити. Мюзикголівська співачка стоїть у твоїх спогадах як товаришка Ґіна, як люба й кохана дівчина — помічник і товариш твоїх буйних молодих років. Нічого не заподієш — кохання на жаль вередлива штука».

Марич одкинувся на спинку лави. «Все ж варто її побачити. Це ж абсурд — бути тут біля неї, біля колишньої дружини й не побачитись, не дізнатись нічого про її життя. Як вона тепер? Чи й досі з тим Ерґе? Обов'язково треба побачити».

Ці думки заспокоїли його і Марич вирішив злізти на першій зупинці й повернутись до свого готелю.

* * *

Бездоганно поголений льокай у чорному сурдуті переломив надвоє свій ґумовий тулуб, випростався й схилив покірливо прилизану з рівним проділем голову.

— Кореспонденція на столі, містер. Під час відсутности хтось запитував у телефон номер покоїв. Маєте що наказати?

Марич стомлено прямував до столу.

— Дякую, можете йти.

Наблизився до купи газет і журналів, шукаючи очима конвертів. Листів ні звідки не було й він закрокував по кімнаті. Коли проходив повз велике вікно, машинально зупинився, зіперся на підвіконня й так застиг у мовчазній непорушності. З вікна (Марич зайняв покої на двадцять п'ятому поверсі) широко розверталася сіра картата панорама гострокутих хмарочосів, праворуч синіла Ґудзонова затока, закраплена баржами й катерами.

Марич цього не бачив. Знову думав про Ґіну. Спогади вихорилися, болюче й важко гнітили голову.

«Дивно, невимовно дивно. Що ж вона нарешті? Сумніву ж немає в тому, що кохала. Не можна ж ради примхи піти в Сибір, у тайґу за студентом-висланцем. Покинути все, одріктися од дому, од батьків — це ж не жест, це ж глибоко обдуманий вчинок».

Він тоді ледве не збожеволів з радости — це ж було майже чудо. Важко надзвичайно, навіть неможливо витруїти все з пам'яті. Каторга перетворилася на якесь безмежне, ясне щастя. То були чи не найяскравіші два роки в його житті, за них не вагаючись віддав би десяток звичайних.

І потім враз другий вчинок, що межує з божевіллям. Зустріч (одна-однісінька зустріч) з чужою людиною, яку вперше побачила в житті, людиною звичайною, пересічного рівня, і все полетіло шкереберть, як диктова дитяча будівля. Як він міг розцінювати цей вчинок там, у тайзі? Було враження подібне до важкого й страшного сна, коли підсвідомо з нетерплячкою чекаєш його кінця, щоб полекшено зідхнути. Кінця не було.

Знайомий упертий біль почав стискувати скроні, ніби від перевтоми. Марич стояв нерухомо, сліпо пославши зір за вікно.

У двері хтось м'яко стукнув. Марич не чув. Стук пролунав удруге, далі втретє, вже дужче й нетерпляче.

Марич нервово здригнув, ніби зо сну, і круто повернувся до дверей.

— Заходьте!

Двері м'яко розчинилися й з Маричевого рота ледве не

вихопився вигук. Він простяг руку, нахилився всім тулубом уперед і хрипким, зламаним голосом схвильовано запитав:

— Ґіна?..

* * *

Вечірній чай професор Валентин Андрійович Горський, завжди пив у кабінеті за робочим столом, перед купою книжок, паперу, листів і газет.

Клавдія Марковна ставила шклянку бурштинового пахучого чаю біля ніг мусянжевого ґладіятора і, м'яко ступаючи, покидала кабінет.

І завжди професор привітно, поверх окулярів, дивився з усмішкою на знайому процедуру, і, улучивши хвилину, коли сорокалітня подруга пускала шклянку, вдячно, з ніжністю торкався губами її руки.

Клавдія Марковна закоханою посмішкою відповідала на подяку свого «хлопчика» (звичка далекої юности) й щасливо тихо причиняла за собою двері. Професор лишався насамоті.

Стрункий, мускулястий ґлядіятор (ювілейний подарунок Академії) високо тримав лямпу в руці, а великий блідо-жовтий абажур рівномірно й м'яко розсівав на стіл світло, і професор, випроставши ноги, відпочивав після трудового дня, проглядаючи денну кореспонденцію.

Це звичка, що встановилася протягом довгих років.

Зривати обов'язково увечері аркушик відривного календаря й з насолодою перечитувати його зміст (від шабльонового меню до невдалих афоризмів) — теж звичка, що лишилася з дитинства.

І сьогодні професор розмішав цукор у шклянці й простяг руку до календаря.

На сіренькому подіркуватому аркушикові над чорною цифрою 26 стояло слово «вересень», а знизу «понеділок».

Далі аркушик з претенсією на сучасність пропонував низку імен (Гайка, Трибун, Мажор, Рева, Люція) і повідомивши, коли саме сходить і заходить сонце, аркушик пропонував перевірити номера обліґацій, мовляв, чи не виграли ви часом, громадянине, 10.000 карбованців?

Професор перевернув аркушик і зупинив очі на невеличкій нотатці під заголовком: «Цікаве явище».

Прочитавши замітку, Горський несподівано одкинувся на спинку крісла й застиг, пославши зір кудись у куток кабінету.

Спокійне обличчя оповила глибока важка задума й високе чоло вкрила мережа глибоких зморшок. Професор Горський сидів отак недовго, згодом підвівся й почав міряти кабінет розміреним кроком.

І щодалі, то частіше й нервовіше ставали його кроки — професор хвилювався й вже давно важку задуму розвіяла надхнена й збуджена думка. Згодом він зупинивсь перед шафою й витяг з полиці охайно складену купку папірців.

Так його застала Клавдія Марковна. Побачивши шклянку непочатого чаю, стурбовано запитала:

— Голубчику, а чай?

Думи професора Горського на цей раз були так далеко від шклянки чаю, що він не добрав запитання своєї дружини:

— Що, Клаво?

— Чай, кажу.

— А... чай.

Професор обережно поніс пакунок до столу.

Клавдія Марковна побачила давно знайому купу, турбота й неспокій майнули їй в добрих очах. Вона з тихою покорою скорботно вимовила:

— Ти знову, голубчику?

Професор мовчав і, схиливши голову, суворо розгортав пакунок. Захоплений і збуджений думкою, він не помітив, як Клавдія Марковна поставила на стіл нову шклянку з гарячим чаєм.

Друга шклянка бурштинового чаю холонула непочата й забута.

* * *

Сталося так, що десяток календарних рядків роз'ятрили хвилюючу й улюблену професорову мрію, і не просто собі мрію, що тихо приходить собі в час відпочинку й заспокоює як бром, а мрію, що вже п'ять років невідстанно переслідує і, як настирлива ідея, не дає спокою.

Десяток сіреньких нескладних рядочків нагадали про таємничу, ще ніким нерозгадану подію, що скоїлась двадцять років тому в глухих непролазних таєжних хащах Азії.

...19... року, тихого ясного ранку, сейсмографічні нерви сибірських обсерваторій несподівано тривожно затремтіли й почали креслити загрозливі ламані лінії. Якась могутня сейсмічна хвиля валом покотилася по земній кулі. Сейсмографи без кінця креслили ламані лінії — вісники землетрусу.

Але то був не землетрус. З глухої факторії Ванавар бачили, як на тайґу налетів велетенський вогняний шквал і грохнув страшним вибухом.

На мить на землю впала темрява, її розкололи вдари грому. Здригнула земля й за хвилину стало тихо й знову ясно, і тільки десь далеко в таєжних нетрах палахкотіла ґрандіозна пожежа. На сотні кілометрів навкруги в Бодайбо, Томському, Усинському чути було далекі, глухі, потужні гуркоти грому й вікна будинків з дзенькотом падали долу.

Сумніву не було — то з незміряних глибин космосу в тайґу впав велетенський, нечуваний в історії людства по силі й розміру — аероліт.

Тунґузькі поети склали дивні леґенди про страшного й могутнього бога вогню, що розгнівався, налетів на землю, розметав і спопелив похмуру тисячелітню тайґу й зарився в трясовину, заборонивши ступати за межі його страшних володінь...

Оце все, що знав професор Горський про Азіятський Аероліт.

Сотні кореспонденцій, що посипались до Академії по цій події, переказували одна одну й приблизно вказували місце, де впав аероліт: недосліджений ще район Підкаменної Тунґуски.

Канонадний 14-й рік, зрозуміло, відволік увагу від Азіятського Аероліту, його падіння в порівнанні з канонадами крупівських гармат — було все одне, що рівняти дзвінчання оси й гул пропелера.

19.... року професор Горський, перегортаючи архів метеорного відділу Академії, натрапив на пожовклі, старанно підібрані старі кореспонденції й газетні вирізки, зв'язані у товстий пакунок (то була Справа «Азіятського Аероліту») і кинувся на розшук вже окутаного в легке мережево леґенд — небесного каменя.

Мрійний фанатик науки був надзвичайно здивований, коли йому відмовили в коштах й подивилися на нього, як на не зовсім здорову людину.

Милий наївний професор ніяк не міг збагнути, що республіці року двадцятого було не до аеролітів. Стиснута з усіх боків залізним кільцем інтервенції, республіка йшла на останній рішучий бій.

«Ну, тоді — хай, він згоден. Але зараз, чому зараз так багато перепон? І завжди прокляте слово «бідність» — стоїть непохитним муром. Невже республіка така бідна, що не може асиґнувати кошти на експедицію? Він же просить небагато, всього лише кілька тисяч».

Професор непорушно й мертво сидів, схилившись над знайомими до дрібниць матеріялами.

Потім важко одсунув од себе пожовклі аркуші й притулився до м'якої спинки. Пригадав, як п'ять років тому з провідником-тунґусом вийшов з Тайшету й ледве не досяг Великої Трясовини, де без сумніву впав аероліт.

Професор відчув, як ураз підвелося в грудях уперте молоде бажання.

Хай його чорт забере, Горський таки своє візьме!

Завтра ж у наступ. У рішучий наступ. Професор потер сухі холодні долоні, підвівся з крісла й пройшовся до вікна.

У наступ!

За вікном мрячіло сіре ленінґрадське небо й від вуличних лихтарів випромінювалися косі мерехтливі веселки.

Професор знову потер руки й уголос промовив:

— У наступ!

Клавдія Марковна не спала, як чоловік зайшов до відпочивальні, він нахилився, поцілував у чоло, подумав трохи й тихо спитав:

— Клавуся, не пригадаєш, коли саме Віктор Миколайович виїхав до Америки?

— Місяць тому.

— Дякую. Ти завтра нагадай мені, щоб я листа написав, добре?

* * *

І скажуть таке, що людина в сорок (з гаком) років не здатна бігати, метушитись і по-молодечому горіти!

Коли б усі петлі й кінці, якими професор Горський змережив останніми днями суворо-пляновий Ленінград, зміряти й скласти докупи, вийшов би чималенький відтиночок, завдовжки не менш як у сотню кілометрів.

Усі установи вітали наміри дорогого Валентина Андрійовича, захоплено ахали, а коли він розповідав про таємничий «небесний камінь», ледве не ляскали в долоні, але, як тільки він починав натякати від імени Академії про кошти (що їх, на жаль, мовляв, не має Академія), всі надиво однодушно запобігливо ахали й казали: «ах, який жаль, що у наших кошторисах не передбачено цих сум».

Тричі скликала комісія експедичних досліджень збори. Говорили про негайність справи, про потребу експедиції, про світове наукове значення цієї справи й тричі, дійшовши до проклятого слова «гроші», президія безпорадно розводила руками, знизувала плечима й не знала, що ж їй робити.

Для вірної постановки справи, треба було провести складну й важку, в умовах місцевости, повітряну фотозйомку. Обов'язково треба зробити магнеометричні знимки, а як перевести на мову цифр, це значило: потрібні десятки тисяч карбованців. Без допомоги інших організацій Академія була безсила.

Бідолашний кошторис зрізали й безжально пошматували. Професор мовчав — він ішов на все. Згодився на мізерний мінімум, що визначав собою вісім тисяч, покладаючи в думці великі надії на прибутки від лекцій. Його втішали, що це, мовляв, хай буде лише почин, і на потім обіцяли золоті гори.

Але коли діло дійшло й до мінімума, виявилося, що Академія не може асиґнувати й цих грошей. Тоді довелося звернутися до Раднаркому за спеціяльною дотацією.

Професора Горського особисто було командировано до столиці. Не гаючи часу, другого ж дня професор зібрався в дорогу.

Професор Горський прокинувся аж під Москвою — бадьорий після сну й відпочинку. Полежав трохи, заклавши руки за голову і, згадавши, що сьогодні доведеться бути в наркома, відчув як усередині приємно й боязно залоскотав знайомий у запалі холодок — швиденько почав одягатися.

Потяг мчав серед високої зеленої посадки, а коли траплялися прогалини, на мить викреслювався осінній тихий ляндшафт.

Вагон м'яко погойдувався, поскрипували ресори, а колеса вистукували свій шабльонний і знайомий ритм.

Горський замовив чай. У купе, крім нього, нікого не було, отже — можна спокійно подумати насамоті.

Тихо розмішував чай, дивився у вікно й силкувався уявити авдієнцію у наркома. «Кріпись, Горський, від цієї авдієнції залежить, принаймні зараз, — усе. Цікаво з чим ти повернешся додому? Дуже цікаво!»

За вікном почали пролітати поодинокі будівлі, далі — частіше й частіше — професор впізнав околиці Москви.

Хапливо підвівся, звичайним рухом пригладив голову й почав лагодити речі. Поїзд, що розгонисто мчав на кінець, м'яко почав збивати хід й за кілька хвилин став під довгим дахом Жовтневого вокзалу.

Професор, примруживши очі від ясного й холоднуватого осіннього сонця, вийшов з вокзалу й перед тим, як покликати візника, зупинився на хвилину на сходах, посміхнувся до сонця, набрав у груди більше повітря й подумав: «Ну, рушаймо, професоре...»

* * *

Кімнату застилав м'який килим — великий на всю підлогу — єдина прикраса простого без зайвих оздоб кабінета. Сірі строгі стіни були замережені безліччю діяграм і схем. Ліворуч, біля стіни, стояв довгий стіл, засланий червоним важким сукном, а навколо — рівним, строгим рядом — прості дубові стільці з високими спинками.

І аж в кінці, біля величезних вікон стояв на низьких лапках брунатний робочий стіл.

Нарком сидів згорблено по той бік столу й було видно лише його русяву велику лобату голову й худі гострі плечі. Зачувши кроки, він повільним рухом підвів голову й на професора глянуло зморене щоденною втомою, аж землисте, з руденькою борідкою й вусиками, лице. Карі жваві очі пильно оглянули Горського.

Професора в першу мить вразила колосальна портретна несхожість наркома. На портретах це був показний мужчина з мужнім, надхненним лицем. Зараз же за столом сиділа стомлена невеличка худорлява сіренька людина (сірий, не новий костюм підсилював це враження), звичайна й подібна до тисячі людей.

— Професор Горський? — запитав тихо нарком і, не чекаючи відповіді, гостинно запросив рукою на тверде дубове крісло. — Прошу сідати. Ви в справі Академії?

Професор мовчки вклонивсь і подав листа.

Нарком прочитав і знову підвів голову; несподівано лице йому заясніло, карі стомлені очі зацікавлено заіскрилися в чоловічках і від цього лице прибрало привітного й товариського вигляду.

— Це в районі Підкаменної Тунґуски за Кежмою, якщо не помиляюся? — невідомо чого зрадів нарком.

Професор здивовано поглянув на нього:

— Вам, здається, відомі ці місця?

— Занадто знайомі, професоре, занадто, — усміхався нарком.

Професор догадався й з щирою пошаною промовив:

— Каторга?

— Ви вгадали. О, професоре, це прекрасні й страшні місця — джунґлі радянські. А от цікаво, ви певні, що знайдете щось?

— Буду сподіватися, що знайдемо... — обережно відповів Горський.

Нарком несподівано одкинувся на спинку свого крісла й засміявся молодо, по-хлопчачому.

— Ви повірите, задьор бере, — кортить поїхати поглянути. А що якби з вами поїхати? Ґа? Що ви на це скажете? А?

І професор Горський, що умів володіти собою, як заправський актор (звичка від лекцій), зачарований простотою й привітністю, розгублено й збивчасто пробурмотів:

— Що ж, я прошу... звичайно, радий... надзвичайно...

Нарком примружив очі й просто рукою поскріб тім'я...

— Хороше діло — помріяти. Ну, нічого. (В наркома погасли в чоловічках іскри). Навесні думаєте рушати? Ви були там? О, це добре! А от цікаво — мабуть, колосальна штукенція? А? Приблизно?

О, це інша справа. Ну, що може бути за цікавіша для професора розмова, як не про аероліт, і вчений повний гордости, поважно промовив:

— Це колосальний аероліт, перший у світі щодо розміру. Він має приблизно з півсотні мільйонів тонн.

Нарком вражено подивився на професора й захоплено повторив:

— Пів-со-тні-і мільйонів тонн?! Ну, професоре, та коли по-вашому вийде, що він складатиметься виключно з залізної руди, то нам доведеться там завод металюрґійний будувати! — І нарком весело пожартував: — Непередбачений внесок в індустрію нашої країни. Ну, що ж, — хай щастить вам! Вісім тисяч не шкода, але (нарком хитро усміхнувся) скажіть Академії, що це аванс з майбутньої дотації. Добре?

Професору Горському не вірилося, що сьогодні кінець турботам й біганині. Він підвівся й шанобливо вклонився, прощаючись з худенькою, заклопотаною людиною.

Нарком потис руку:

— Бажаю успіху. Хай щастить. Маєте прихильника й ретельного спостерігача вашої роботи.

Нарком провів Горського до дверей і вдруге, міцно тиснучи руку, усміхаючись, побажав успіху:

— Хай щастить!

Професор вийшов з наркомату й довго йшов вулицею, спокійний, щасливо усміхаючись — сьогодні в нього був той дивний день, коли людина повно й радісно відчуває потребу й насолоду життя.

* * *

Марич не помилився — біля дверей стояла Ґіна. Мить обоє стали непорушно, ошелешені несподіваною зустріччю.

Нарешті, Марич, мов сліпий, пішов назустріч. Ґіна перша порушила важку мовчанку. Подала руку й напружено шукаючи його очей, майже пошепки запитала:

— Не впізнали?

— Так, — відказав глухо Марич — не впізнав.

З хвилину тримав її маленьку в м'якій рукавичці безвольну руку, не знаючи, що далі з нею робити. Потім несподівано й незґрабно розняв свої міцні пальці.

Посунув крісло:

— Прошу.

Сіли й знову мовчки жагуче дивилися один на одного, вбираючи зміни, що сталися за час довгої розлуки.

Вісім років зробили своє діло. Проти Марича сиділа вродлива жінка у коштовному, оздобленому соболями, манто, в м'якому невеличкому червоному капелюші й ця жінка ані трішки не скидалася на дрібну кучеряву курсисточку в скромній блюзці, в темній вовняній спідничці.

І тільки випещене обличчя, рожеве й прозоре, чіткі обриси пристрасних губ та карі променясті очі дещо нагадували про колишню любу й дорогу Ґіну.

І від цього почуття Маричеві защемив серце млосний знайомий біль і жінка, що ніби напочатку здалася чужою, стала близькою й рідною, стала тією, по якій томився довгі роки, за яку не забував у боях, під час роботи, щодня.

Щоб приховати розгубленість, Марич, з удаваною недбайливістю посміхнувся до Ґіни й здивовано проказав:

— Незвичайна зустріч! Ну, вже ніколи не чекав. Але для мене невідомо, звідки ви довідалися, що я тут?

Марич трохи помилився й програв хід. Ґіна, інстинктовно, як жінка, відчула фалш і образливо поглянула на Марича.

«Ви так? Що ж, прошу» — було в її погляді.

Марич забув, що перед ним не худенька курсистка — ідеалістка найгіршого ґатунку, він у запалі забув, що перед ним найкраща мюзикголівська співачка — гордість Нью-

Йорку, що вміє співати веселі жанрові пісеньки про Кіті й Джона, навіть тоді, коли хочеться плакати.

Ґіна краще за Марича володіла своїм обличчям, ніжна пристрасть, що сіяла в її очах, раптом погасла. Треніроване лице прибрало виразу бездоганно зробленого здивовання, а губи торкнула приємна холодна посмішка.

— Незвичайна, товаришу Мариче, здається, у вас так звертаються до всіх, — зустріч незвичайна. Я й сама ніколи не сподівалася на неї. А правда, цікаво, звідки про вас я довідалась? Не догадуєтесь?

Марич широко розвів руками.

— Ні.

Ґіна поволі скинула з руки торбинку й витягла звідти газету.

Це був учорашній нумер газети радянського напрямку, що виходила в Нью-Йорку українською мовою. На останній сторінці, з боку різних об'яв, поруч реклями: «Петро Ярема — український погребник. Заряджує погребами по умірковамим цінам в Нью-Йорку, Брукліні й околиці» — було вміщено Маричів портрет і повідомлення про мету його подорожі до Америки (портрет було взято з радянських журналів).

Марич хотів посміхнутись, але замість посмішки губи його скривила невдала гримаса:

— О, я бачу ви цікавитесь країною страшних більшовиків.

— Як бачите...

Вони перекинулися ще кількома незначними фразами й відчули обоє, що самі ж себе поставили в скрутне, недоречне становище.

Згодом Ґіна підвелася, щоб іти.

В очах у Марича майнув справжній непідробний ляк. Він благально подивився на неї й зустрів її очі — вони ледве-ледве посміхалися тепло, з жалем.

— Ви обідали? — запитала вона зненацька.

— Ні.

— Я теж. Може, підемо разом.

— Звичайно. Треба обов'язково чимсь зустріч відзначити, — радо проказав Марич. Як же, — старі друзі.

В іронії його згучали болючі нотки.

Ґіна подивилась на нього з-під насуплених чітких брів і тихо двозначно проказала:

— Тільки?..

Марич змовчав.

* * *

Еге-ге! Ґіна ніяк не могла припустити, що келих дорогого «Хейсік» й гама галасливих джазбандівських згуків можуть так впливати на настрій і викликати давні спогади, від яких щемить серце й горло здавлює лоскот — передвісник сліз.

Дорога аристократична «Ротонда» в час обіду наповнилася своїми відвідувачами. Шкляні вертючі двері ледве встигали пропускати чисто виголених джентлменів (стомлених біржовим нервовим днем), з розкішно зодягнутими подругами, в яких одяг коштував в сто разів дорожче, аніж вся їх істота.

Після першої чарки дорогого вина й майстерно виготовлених страв втома у джентлменів зникала, очі жвавішали й починали іскритись вогником задоволення й поблажливости. Тут усе було підпорядковане так, аби дати за короткий час заклопотаній людині біржі максимум розваги й насолоди.

Марич тримався в цьому незвичайному оточенні сторожко й суворо. Офіціянт налив у келихи шипучої рідини. Ґіна подалась уперед, й шукала Маричевих очей.

— За що ж вип'ємо?

— Дивне життя, Маричу, — заговорила знову, не спускаючи з нього блискучого зору. Ось, здається, немає логіки й пляну, контролю... А може в тому й є його закономірність...

Джазбанд заглушив її голос. Щоб краще чути було, Ґіна зляглась на стіл і очі її, і лице були темні й принадні.

Обоє томилися, обом хотілося порозумітися так, щоб не торкнутись болючого місця й довідатись про теперішнє життя.

Сильний фізично, твердий, чесний як суспільна одиниця, Марич поза суспільством, у свойому інтимному житті часом по-дитячому був безпорадний і безсилий.

Вино й музика розбурхали пристрасті й примусили заговорити мовою почуттів. Марич перший простяг руку.

— За минуле, Ґіно!

Ґіна знов жадібно випила й зараз же наповнила собі другий.

Нахилилася ще дужче вперед й тихо в лице проказала:

— Любий, за майбутнє.

Її слова перервав чужий голос. Біля столу зупинився офіціянт, і, простяг Маричеві газету:

— Прошу — вечірній нумер! Надзвичайно цікавий нумер. Дивовижний винахід інженера Ерґе, а також подробиці про знаменитий Арізонський аероліт.

Марич зле розумів англійську мову й тому лише слово «Ерґе» врізалося йому в голову. З мить розгублено дивився на офіціянта, потім витяг гроші, поклав газету на стіл.

З першої шпальти на нього дививсь сірий портрет інженера Ерґе.

В блакитних добрих очах Марича згасла ніжність й м'які обриси його темного обличчя загострилися й лице покрила сіра, сувора машкара.

І несподівано голоси й шум джазбанду — які він до того часу ніби не помічав, — болюче різонули йому вуха.

* * *

На вулиці суворо простягли один одному руки й важко, як обов'язок вимовили непотрібні, як і завжди при нещирому прощанні, слова:

— На все добре.

— На все.

— Гадаю, що ще побачимось?

— Звичайно...

Ґіна підвела руку й до неї готовно наблизилось з близької зупинки чорне лаковане таксі. Марич повернув на Бродвей.

Оспіваний і змальований до дрібниць туристами — в популярних спогадах і підручниках — уславлений тридцятиверсний Великий Білий Шлях уже тонув у полум'ї електрики найрізноманітнішого кольору й відтінків.

У глибокім чорнім проваллі неба іскрились й мигтіли

дивовижні велетенські реклями, а незримі пальці, доповнюючи галас газетярів і гучномовців, виводили блискучий вогняний напис — останню вечірню новину Нью-Йорку.

— Винахід інженера Ерґе. Ерґе робить революцію в повітроплавстві! Завтра в клюбі інженерів Ерґе зробить докладну доповідь. Ляйстерд уже купив винахід Ерґе.

Під хвостатою кометою криваво іскрився другий напис:

— До Арізони виїхала перша партія дослідників. Завтра на місці, де впав Арізонський аероліт почнуться перші розкопини. Аероліт дасть міліярд долярів чистого прибутку. Купуйте акції нового товариства «Арізона». Купуйте! Купуйте!! Купуйте!!!

Марич віддався на волю натовпу, що легко схопив його в свої гнучкі обійми й потяг униз вулицею.

На мить вулиця приголомшила його, загальмувала болючий неспокій. І він мимоволі, сам того не помічаючи, почав з цікавістю спостерігати Бродвей.

Заграви світла з усіх боків болюче били в очі, шум і розмови натовпу глушили грюкіт елевейторів і собвеїв, прориваючи брязкіт заліза й рев сирен, з кафе-ресторанів у відчинені двері виривалася тривіяльна музика.

Високо (треба було до болю закидати назад голову) на хмарочосі плавко вимахував крилами зелений орел — марка фірми «Мажестік». Збоку велетенська маска, блискаючи білими зубами, весело підморгуючи, матлала зубною щіткою. Далі вогняним водограєм лився якийсь напій у кришталевий бокал. І скрізь поміж реклям спалахували заграви вогню: червоного, бурштинового, зеленого, синього.

Унизу, біла од вогнів електрики, вулиця була запруджена подвійним міцним ланцюгом чорних блискучих авто, вогняною гадюкою з грюком повзли на гору трамваї.

І кожні дві хвилини на вуличних маяках гасли зелені вогні й спалахували червоні, тоді стрімкий потік авто, автобусів і кебів враз зупиняв свій біг і застигав нерухомою смугою. З інших вулиць, що перетинали Бродвей, стрімко линув другий потік машин.

Вулиця, вилучаючи дивовижні гами потужних згуків, творила неймовірний і дивовижний джаз.

Покірного Марича потік ніс все далі й далі. Повз нього пропливали квадратові, довгобразі, старі й молоді обличчя в циліндрах, білих манжетах, обличчя жінок з підведеними тонко очима (тому очі здавалися глибокими й принадними), мигтіли коштовні розкішні вбрання, капелюшки, розкішні хутра, шовкові тканини, перли. Від вогню блищали очі хоробливим, не природним блиском.

Ошелешений новими враженнями, Марич не зчувся, як опинився далеко від центру й зупинився, помітивши, що його вже не оточує натовп.

Тоді повернувся до готелю. Глянув на годинник — рівно дві. Знов насамоті відчув, як прийшов до нього неспокій і біль. І коли дістався знов центру, де вулиці були ще засмічені людським тілом, вже ніщо не могло вгамувати настирливих знайомих думок. І внутрішній біль, що непокоїв його, перетворився на якесь нудне внутрішнє скигління, коли вуха знов різонув металевий, рівний, не живий голос гучномовця:

— У п'ятницю в клюбі інженерів Ерґе зробить доповідь про свій винахід, цей винахід на думку знаменитих фахівців зробить революцію в сучаснім повітроплавстві.

* * *

«Ленінґрад 25/XI 192...

Дорогий Вікторе Миколайовичу!

Дух неспокою знов посів мене. Знов думки про Азіятський Аероліт переслідують і тривожать старого. Як ніколи відчуваю вашу відсутність — ой, як потрібні, дорогий мій — порівнення не підшукаю. Я збирався вам давно писати, але справи так закрутилися, що я не мав хвилини, щоб черкнути слово.

Вчора повернувся з Москви, був у Наркома. Вікторе Миколайовичу! Слава, наша взяла! Ви не можете уявити, що то був за прийом, я вийшов звідти буквально зачарований. Те, що я добивався десяток літ — те, що було незрозуміло для моїх же колеґ — він зрозумів з півслова. Він зрозумів, що це справа світового значення й маштабу.

Коли йшов до його в кабінет я думав: «не пощастить, що ж, візьму й почимчикую як і в 19... році з костуром

в тайґу, на власні копійки, шукати остаточно місце падіння — іменно почимчикую — на зло всім».

Ви ж, любий мій друже, розумієте, що після того, як я досяг Краксової гори удвох з провідником-тунґусом і був майже біля могили аеролітів, я не можу не повернутися туди й не закінчити початої величезної ваги справи. Як зараз пригадую: я пройшов, осилюючи пасма на десять кілометрів на захід і диво дивне! Чим далі я йшов уперед (на захід), верхівлі бурела270 з південня-сходу стали ухилятися на південь. І враз з одної верхівки глянув на мене стривожений, як суміш порогу, ляндшафт шпичастих голих гір з глибокими долинами поміж ними. Глибока ущелина просікала з півночі на південь ланцюги гір. В ній побачив я струмок. Знаменний струмок Великої Трясовини.

А ви ж, Вікторе Миколайовичу, знаєте, що тайґа не має природніх лисин. На перевалі я став табором і почав кружляти навколо низини Великої Трясовини — спочатку на захід по лисих гребнях гір (бурелам на них лежав уже вершками на захід). Величезним колом я обійшов всю низину горами до півдня й бурелам, як заворожений, верхів'ям теж схилився до півдня. Я повернувся до табору й знов лисинами гір пішов до сходу — і бурелам всі свої верхівлі на схід похилив. Я зібрав усі свої сили і вийшов знов до півдня майже що до Хушмо — лежача щетина верхівель буреламу повернула також до півдня... Сумніву не було: я обійшов навколо центр падіння.

Вогненною хвилею аероліт вдарив у низину і як струмок, вдаривши в рівну поверхню, розсіває бризки на всі боки, так і лава із вогняного газу з роєм тіл — гахнула в землю і безпосередньою силою, а також вибуховою оддачею, вкоїла могутню картину руїни. За законом фізики (інтерференція хвиль) — мусило бути і таке місце, де ліс мав залишитись на місці, хіба що згубивши од полум'я кору, листя й віти.

Ви можете уявити, яку колосальну руїну вчинив «він» — цей «бог вогню і грому» — сліпучий Огди. Могутній гураґан, що розійшовся від центру, звалив віковий ліс на площині 10 — 15 тисяч квадратових кілометрів. Але аероліт ще був оточений хмарою розпеченого газу (до тисячі ступнів), тому

опалений ліс лишився мертво стояти навколо центра — з тої причини, як я вже написав, інтерференції хвиль. Як глибоко зайшли шматки аероліту в землю, я сказати не можу — сил не було обійти місцевість, чи почати розкопки — треба було рятувати життя.

І тому хіба не болюче було мені слухати скептичні зауваження й бачити недовірливе здивування очей й чути прохання: «покажіть, будь ласка знимки». Вони, бач, колеґи мої, не вірили Горському.

І ось зараз, здається, я бачу кінець цьому і тому ви так потрібні, дорогий мій — буде багато роботи біля організації нової експедиції, яка має детально вивчити це виключне явище природи, та й боротьби ще багато.

Я оце позавчора в американських газетах прочитав про розкопини Арізонського аероліту — мене просто вражає отой суто-американський дух нездорового практицизму, що створено навколо цього наукового явища — і тому я скептично ставлюся до тих багатств, що обіцяють спритні людці.

Я довідався, що розкопини взялися вести інженер Тільман і професор Барінґер, дуже прошу вас, мій дорогий, навідайтесь до Барінґера, вітайте його (я знайомий з ним) і детально зазнайомтесь з їхніми роботами, для нас американський досвід матиме колосальне значення, бо треба буде провести топографічну зйомку місцевости й визначити астрономічні пункти (а то — ви тільки уявіть — у тих місцях мапи брешуть на цілий градус — не більш і не менш, як на 110 — 115 кілометрів). Потім треба вивчити торфянисте плоскогір'я й провести магнетометричні виміри.

Щождо практичного боку, до користи (а мені, між іншим, скрізь про це натякають), то я певний, що крім величезної наукової цінности — Азіятський Аероліт цілком виправдає з лишком всі витрати, що ми зробимо. У крайньому разі, хай це буде аероліт не породи залізо-нікелевих, хай він з породи седеритів — по шматках у музеї продавати будемо.

А поки що, міцно тисну вашу тверду мужню руку й як найскоріше чекаю побачити вас у Ленінґраді.

Ваш В. Горський.

P. S. Ще забув був. Простіть мене старого, що без вашої згоди оголосив у пресі вас своїм першим помічником. А потім розповім вам про що ніколи й нікому не говорив. Справа ось у чому. Досліджуючи район, де впав аероліт, я в однім чумі натрапив на цікавий «священний камінь» з чистої плятини. Я довго розпитував господаря, де він його дістав — тунґус уперто не хотів відповідати й лише після настирливих прохань і щедрих подарунків, з жахом озираючись, відповів, що це священний камінь «бога вогню Огди».

Ви розумієте, Огдою тунґуси звуть Азіятський Аероліт. Я, звичайно, скептично поставився до цієї історії. Але ви уявіть моє здивовання, коли я в другім чумі натрапив на такий же точнісінько камінь, вірніше, шматок плятини. І почув, ще більше. Почув, що шаман племени Тайгорів був декілька разів на місці, де лежить «бог Огди» й бачив безліч виритих глибоких ям. Тунґуси побожно розповідали, що шаман молився там три дні й три ночі й на власні очі бачив бога, що упав з неба й перетворився на силу-силенну білого каменя (тобто плятину!). Отой шаман і приніс декілька шматків каміння, що, на думку тунґусів, охороняє господарство від страшних пожеж.

Марич двічі перечитав листа й глибоко замислився, аналізуючи свій стан. Дурити вже себе він не збирався, факт — він опинився в складному й важкому становищі.

Усі думки й мрії про спокій і якийсь остаточний вихід, що мусила дати зустріч, розвіялися легко й непомітно. Довгожданна зустріч принесла з собою хібащо гостріший біль та ще дужче підкреслила безпорадність.

Якби оце дорогий Валентин Андрійович довідався, в якому стані опинився завжди твердий і суворий його помічник і учень — який на думку вчителя не здатний витрачати час на сантименти і любовні історії — здивувався б професор і не повірив би сам собі.

Хіба ж не мізерія — одружіння двох цілком чужих людей (хай колись може й близьких), що дивляться на все різними очима, які ніколи не зможуть зрозуміти повнотою одне одного, хоч може й зв'язані одним спільним почуттям, і несвідомо тяжать одне до одного.

Марич знов згадав далеку Сибір і чим ясніше викреслювалися в його пам'яті образки далекого минулого, тим ясніше ставало для нього, що роки не лише принесли фізичну зміну для них обох, а принесли й в почуття глибокі й солідні корективи. Ясно й нещадно — вихід один, якщо в тебе досить сили, якщо ти сильний не лише фізично — зроби так, щоб зустріч оця стала остання й прощальна.

Марич довго ще сидів, стиснувши свої скроні, потім перевів зір на лист професора Горського, випростав спину й простяг руку до листа, обережно уклав назад його в конверта й по-діловому, як у себе в робочому кабінеті витяг невеличкого охайного бльокнота і дрібно написав на чистій сторінці.

«1) Візита проф. Барінґеру (в справі розкопин Арізонського аероліту). 2) Лист Валентину Андрійовичу. 3) 13/X лекція інженера Ерґе».

* * *

Інженер Ерґе стояв за катедрою на високому помості рівно й самовпевнено. Чорний одяг ще дужче підкреслював ставність його сильного й гнучкого тіла. Всі рухи, не зважаючи на сувору розміреність і, мабуть, підготованість не викликали враження неприродности, а доповнювали ефектну й ділову промову.

Простора заля з рівними високими колонами, сповнена переважно фахівцями-інженерами й можніми підприємцями, напружено слухала промовця.

У бінокль добре видно було продовгувате виголене смугляве спокійне лице, іноді легка посмішка торкала рівні сухі губи, тоді очі звужувалися й вилучали хитрі веселі блиски. Марич жадібно розглядав це лице, що нагадувало йому спокійного самовпевненого хижака. Він бачив Ерґе всього лише три-чотири рази, але ці зустрічі посіли яскраве місце в його пам'яті. І дивно, за довгі роки Ерґе фізично ні трошки не змінився, ніби час обминув його.

Згадуючи Ґіну, а разом з нею й Ерґе, Марич завжди відчував у собі до цього чоловіка глибоку злість, зневагу, зараз же розглядаючи у бінокль лице свого супротивника,

Марич, на диво собі, не почував до нього знайомого почуття й дивився з цікавістю, спокійно, запитуючи себе: чим саме привабив цей чоловік Ґіну піти за собою? Це питання завжди переслідувало Марича й він ніколи не міг дати на нього ясної й вичерпуючої відповіді.

За хвилину перевів бінокль з обличчя інженера на ті речі, що оточували його.

На високому мармуровому п'єдесталі стояв винахід Ерґе — дирижабль нової конструкції. Збоку на квадратовій чорній дощці великими чіткими літерами було викладено найголовніші принципи, що застосовано до нової конструкції. Уся суть винаходу полягала у відкритті нового нескоропалкого газу втричі легшого за водень. Марич шукав на дощці формули цього газу й не знайшовши звернувся до сусіди за поясненням. Той посміхнувся й відповів, що то таємниця винахідника.

Марич, не розуміючись на повітроплавстві, все ж таки відразу зрозумів величезну вагу й значення винаходу. Ґаз утричі легший за водень! Які можливості для повітроплавства! Це значить втричі збільшена вагопідйомність, швидкість і тривкість.

Звичайно, революції (як реклямувала преса) винахід у повітроплавстві не робив, він лише удосконалив сучасний дирижабль і посунув техніку вперед на величезних три кроки. Новий дирижабль мав велику довгасту, гостробоку цільно-металічну сиґару — оболону, всі приміщення були сховані в нутро конструкції й крім моторових ґондоль зовні була лише невеличка командорська рубка.

Кожна група моторів мала по два винта: один тяг, другий штовхав конструкцію.

Марич застав кінець лекції. Він бачив, як Ерґе ввічливо посміхнувся і нахилив голову, дякуючи авдиторію за увагу.

Підійшов служник до п'єдесталю й накинув рудий чохол на конструкцію.

Заля втратила напружену тишу, заворушилася й сповнилася гомоном. Слухачі жваво обмінювалися думками з приводу винаходу, рушили у фойє.

Марич протовпився у кінець залі, до головного виходу

й зупинився під колонами. Він і сьогодні не міг осилити себе і йдучи на лекцію Ерґе ніс у собі приховану боязку думку — побачити Ґіну.

Заля хутко спорожніла й Марич, окинувши востаннє зором авдиторію ступив уперед до виходу, але відразу став розгублено на місці — назустріч йому з-за протилежних масивних колон виринула чорна постать інженера Ерґе.

Той зацікавлено поглянув на самотню постать і вже було пройшов далі, як і собі несподівано став нерухомо на місці й звів докупи чорні ламані брови — потужна думка з'явилася в його очах. Швидко обоє глянули в вічі один одному й тоді враз в очах Ерґе зникла напруга й куточки сухих губ погострішали. Марич зблід, бо бачив, що Ерґе впізнав його.

Коротку мить обоє стояли нерухомо, кожен силкуючись знайти вихід з цього випадкового, але неприємного становища. Перший знайшов вихід Ерґе і такий, на якого Марич менш всього сподівався.

Інженер мило усміхнувся й простяг до Марича руку:

— Якщо не помиляюсь, пан Марич?

Той механічно, як загіпнотизований незґрабно простяг назустріч свою й розгублено, червоніючи відказав:

— Ви не помилились.

За хвилину Марич не зчувся, як опинився в фойє, тупцюючи поруч з Ерґе, що посміхаючись вклонявся на всі боки своїм знайомим, вів його до вільного столика.

У фойє перед Ерґе всі чемно розступалися, даючи дорогу, й Марич болісно відчував, що його незґрабну фіґуру зараз з цікавістю розглядають сотні очей. І найдосадніше було за себе й за свою дурну до неможливости поведінку. Це ж, мабуть, прилизаний специк-еміґрант йде і в думці щиро потішається з його глупоти. Але, що робити? Піти зараз геть убік — незручно, наговорити грубости — недотепно та й взагалі грубо, хіба ще більше завести себе в дурне становище. Е, чорт побери, отак угрузнути!

З отакими думками, невдало й невпопад відповідаючи на рясні й чемні запитання Ерґе, Марич опинився біля стільця, що ввічливо запропонував інженер.

Розпитуючи про СРСР, Ерґе суворо по-діловому запитав:

— Пробачте, коли не таємниця, мета вашого прийзду до Америки — наукова командировка? Я чув, що в СРСР зараз створено прекрасні умови для молодих наукових робітників.

— Так, — суворо буркнув Марич, і сам не знаючи для чого додав: — Крім командировки ще маю від професора Горського особисте доручення — довідатись як посуваються розкопини Арізонського аероліту.

Ерґе здивовано звів догори свої брови:

— А хіба СРСР цікавить Арізонський аероліт?

Марич потроху прийшов до пам'яти радий, що, нарешті, зможе хоч до діла відповідати на запитання.

— Бачите, професора Горського, а також і наукові кола СРСР, цікавить не стільки Арізонський аероліт, як сам процес розкопин і взагалі методи й засоби, бо може чули, що в Сибіру, двадцять років тому, впав велетенських розмірів аероліт, що по своїй величині далеко більший за Арізонський. Точно де він упав досі не визначено, хоча всі дані за те, що він упав в непролазних хащах біля Підкаменної Тунґуски. Професор Горський було добрався до місця падіння, але за браком харчів і сил мусів покинути цей намір. Цього ж року уряд асиґнував для розшуку аероліту спеціяльні кошти й тому професора Горського так цікавить, якими засобами користуються американські вчені, провадячи розкопини, їхній досвід стане йому у великій пригоді...

Марич несподівано замовк, увірвавши промову, бо побачив, як Ерґе, перехилившись, не зводив з нього свого гострого зору й Маричеві здалося, що в його погляді враз майнув якийсь вираз жаху й неспокою, навіть, здалося, що обличчя зблідло.

Вловивши здивований Маричів пюгляд, Ерґе випростався й рвучко приклав долоню до тім'я й так низько, що затулив очі.

— Проклята перевтома, найменше напруження викликає гострий біль, — проказав він згодом поволі й стомлено.

— З вами цього не трапляється?

В цей час сиґнал сповістив, що пора знов рушити до

залі. Ерґе хутко підвівся з стільця й знов мило посміхаючись простяг руку:

— Прошу пробачення, мушу йти. Розумієте все ж таки якась туга за Росією. І тому несказано радієш кожній зустрічі з земляками. На все добре. Дуже радий буду бачити вас у себе, — проказав він, швидко тиснучи руку й наприкінці просто додав: — І Ґіна буде рада вашій візиті.

І ще раз стиснувши руку, він рівним кроком пішов до залі.

* * *

Ґіна Марич (дівоче прізвище Реґіна Войтоловська) під час розпуки й туги часто й собі міркувала над тими ж питаннями, що й Марич. Але для неї вони ніколи не ставали так гостро й болюче. Навпаки, коли згадувала минулі роки, то її овівала приємна зажура й вона з насолодою пригадувала деталі подій, що проходили в далекім непривітнім Сибіру. Пригадувала й марила як про чудесний і химерний сон.

І Марича згадувала з тою ж приємною тугою й ніжністю, а часом і докором, докором собі, бо почувала, що принесла несподівано й незаслужено любому й незґрабному милому Віктору глибокий біль і образу. Тому часто до ніжної туги тихо підступало неясне й невиразне каяття й вередливо з'являлася думка — побачити Віктора, приголубити його милого й незґрабного, втомити ласками й вимолити пробачення за болі й образу.

Зустріч відбулася, також несподівано, але Ґіна марила не про таку, коли дізналася, що Марич в Нью-Йорці. Ось уже три дні, як вона відчуває, що не може звільнитися від нового нудного й болючого почуття й всі думки кружляють навколо подій, що давно минули й повернутися, в усякому разі, не можуть.

Сьогодні тоскний біль став ще ущіпливіший і нудніший. Повернувшись з мюзикголу Ґіна зайшла до своєї відпочивальні й мовчки, не роздягаючись, лягла на широке масивне, з червоного дерева, ліжко. Потім випросталась горілиць з ногами на шовкову дорогу ковдру, без думок вдивляючись у чорну, й здавалося, глибоку безодню — стелю. Голова обважніла й тіло ніби відокремилося й стало нечутливим,

і речі кімнати втратили свою реальність, усе потонуло в хиткій безодній темряві.

Заболіли широко відкриті очі й Ґіна важко стулила вії, і ніби ось поруч на екрані стало чітко й ясно далеке минуле, що вже здавалося втратило фарби й суцільність.

...Єдина донька дідича-поляка — Войтоловського, яку всі вважали ще за вередливу свавільну дівчинку, одного ранку повідомила батьків, що вона виходить заміж за засланця-студента й негайно покидає Петербурґ. Батьки було розгубилися, спочатку прийнявши це за жарт доньки, але коли побачили, що це не жарти, силоміць хотіли примусити доньку залишити свої химерні думки.

Нічого не допомогло — ні сльози, ні загрози, ні прокльони — донька, продавши всі свої цінності (численні подарунки тітусь, матусь, дядьків, кузенів) і проклята батьками, рушила до району ленських золотих промислів, куди етапним порядком пішов її молодий студент, що правда нічогісінько не знав про наміри своєї палкої нареченої, (пригадавши це, Ґіна посміхнулася й подумала: «Боже мій, яка я дурненька була»).

Увесь Петербурґ говорив тоді про цю подію, а один ліберальний журнальчик присвятив навіть цілу статтю цій події, де солодко й патетично співав дитирамби «великим російським жінкам» і порівнював Реґіну Войтоловську з княгинею Трубецькою.

Коли студент-засланець Віктор Марич довідався про намір дівчини, він ледве не збожеволів з радости.

У тихій вогкій приісковій церковці, з темними й страшними бородатими святими, кудлатий батюшка за дозволом губернатора обвінчав молоду пару. Тихо горіли дві свічки в руках молодих, капаючи бурштиновими восковими слізьми на сиру, холодну підлогу, а кроки молодих і шаферів лунко відбивалися десь за темним вівтарем. Молодий, високий, широкий у плечах студент з добрими прекрасними сірими очима незґрабно держав ніжну ручку стрункої, змученої дорогою, молодої й ніяково посміхався щасливою посмішкою — йому, звичайно, не вірилося, що це не сон. З церкви Реґіна Войтоловська вийшла Реґіною Марич.

Потяглися дні надзвичайно схожі один на один і мешканці невеликої заїмки — за три кілометри від центрального приіска — могли за тиждень наперед змалювати до найменших подробиць майбутній день. І, здавалося, цьому не буде кінця й краю. І тоді Ґіна відчула повнотою, що таке жах і злякалася сама себе й свого вчинку. Вперше за два роки заворушилися важкі сумніви, від них не рятувало й кохання Віктора, його лагідна вдача, турботи й самопожертви. А одного вечора, коли над тайґою бушувала люта пурґа, а повітря насичилось страшним, стогоном хуґи, й здавалося, що навкруги безмежно, безкрай простяглася лячна порожнеча — жах присунувся ближче й охопив усе тіло, заповнив розум, усмоктався в кров.

В дитинстві старенька няня розповідала жахну історію про те, як в одному селі живу жінку поклали в труну й закопали. І страшно було уявити стан і почуття тої живцем похованої людини. Тоді ж прийшло до думки оповідання няньки. Образ домовини став перед очі. Де вихід? Де край? Нема краю! Нема рятунку! Хотілося дико скрикнути й кинутися з хатини стрімголов у тайґу, у хуртовину. І скрикнула б, і вибігла б, коли б стук у двері не протверезив і не врівноважив розум.

У хату просилися заблукалі дослідники з сусідніх приісків.

Так Ґіна Марич зустрілася з інженером Ерґе, що працював на приісках американського концесіонера Ляйстерда.

І Марич глибоко помилявся, коли ніяк не міг розгадати дивну поведінку своєї дружини, гадаючи, що вона нерозгадна. Він забував, що їх породила не одна кляса.

* * *

Відтинок часу від одруження з Ерґе й до еміґрації в Нью-Йорк в пам'яті Ґіни лишився туманним, невиразним спогадом — так напружено мчали дні, кінематографічно, напористо змінялися події на протязі короткого часу, що для неї важко було вловити, омислити свідомо всі громадські зміни й процеси, що відбулися в Сибіру.

Ляйстерд не хотів розлучатися з Ерґе й запропонував їхати до себе в Америку. Ерґе не згодився покидати підприємства, гадаючи, що вихори повстань швидко вщухнуть і випровадивши до Америки розгублену вкрай Ґіну — лишився в Сибіру.

Прибув Ерґе до Америки не скоро (всі були певні, що його немає вже на світі), аж через три роки, коли рештки банд і генеральських армій було розгромлено й розвіяно реґулярними частинами Червоної армії. Що робив Ерґе в цей час невідомо. Він лише приніс Ляйстерду підтвердження, що його концесії й майно націоналізовано й повернути їх марна надія.

За час розлуки багато змін у житті зазнала й Ґіна — Ерґе застав її вже визначною співачкою. Такій блискучій кар'єрі допомогли чистий і добре поставлений голос (Ґіна ще в Петербурзі брала лекції у знаменитого професора), уперта праця й гроші містера Ляйстерда. Преса на диво (гроші як відомо, творять чудеса) прихильно зустріла виступи Реґіни Марич, переказуючи більше її автобіографію — трохи правдиву, трохи вигадану, часто вміщала портрети й Ґіна за якихось три роки стала прем'єршею визначних найаристократичніших мюзикголів Нью-Йорку.

Зустріч з Ерґе була холодна, але пристойна й вони, якось сами того не помічаючи, знов стали подружжям. Основним чинником, що тримав їх одне біля одного було дороге ліжко з червоного важкого дерева.

...Стрічка спогадів увірвалася на сьогоднішні дні. Ґіна лежала нерухомо, без думок. Згодом відчула як млосна туга лягла на груди й стиснула все тіло важкими обіймами.

З глибокої темряви виринув образ незґрабної людини з сірими хорошими очима й тихо прямував до ліжка. Ґіна звела руки й заклала за голову й ніжно, пошепки сказала до темряви:

— Милий, хороший.

З очей по щоках поповзли два гарячих струмочки й груди конвульсійно схитнулися.

Десь за дверима почулися кроки — впізнала Ерґе. Миттю

підвелася з ліжка й навшпиньках пішла до дверей, замкнула, повернулася до ліжка й стала напружено чекати знайомого стуку в двері.

Кроки пролунали зовсім близько дверей, але згодом стихли десь далі, — догадалася, що Ерґе повернув до себе в кабінет.

* * *

Ерґе механічно включив світло, підсунув ближче до столу зручне крісло й безпорадно застиг. У чорних блискучих чоловічках вперто зав'язла настирлива думка:

«Не може бути — чорт подери — збожеволіти можна».

Простяг руку до пукатого глобусу — повернув навколо висі й зупинив погляд на Сибіру. Очі зустріли знайомі назви — Вілюйське, Бобайло, Алдан, Лена, Підкаменна Тунґуска, Якутське...

Чорні застиглі чоловічки блиснули враз задьористим вогником.

— Невже правда? — проказав сам до себе з якоюсь хвильною, а разом і запальною тривогою.

Потім вираз тривоги змінила зосередженість і недовірлива суворість. Інженер нахилився до коробків столу, відімкнув середній і обережно витяг звідти охайну товсту папку з пергамену.

Надзвичайно поважно, навіть з якоюсь опаскою, як дослідник, що перевіряє новий дослід — розгорнув її і почав листати пожовклі листи з написами, невеличкі мапи накреслені від руки, неясні сірі фотографії дивного могутнього буреламу й голих гір.

Ще дістав з шухлядки невеличку скриньку і витяг звідти кілька блідо-сірих шматочків металу — дуже схожого на плятину.

І чим далі розглядав Ерґе ці дивні документи, що стосувалися, очевидно, одної події, міцна тривога сильніше непокоїла його.

Як зібрав знов все докупи й знов обережно поклав на свої місця папку й скриньку — нервово пройшовся, спинився на мить біля вікна, звів нервово дужі плечі (ознака непокою

й роздратованости) Ерґе знов сів у крісло, цілком віддавши себе на волю тривожних думок.

В цей дивний вечір і Ерґе мусів пригадати (хоч як він цього не любив і ненавидів) — своє неповоротне минуле.

Який скаженючий гураґан промчав! Які руїни лишив після себе! Не віриться... Які широчезні перспективи креслив собі інженер Ерґе — від почуття своєї сили і віри в себе — легко навіть і приємно туманило в голові.

І зараз перспективи й обрії кар'єри не стерлися й може ясніші, аніж у будь-кого з його товаришів еміґрантів, що заздрять йому нидіючи. Але треба віддати данину правді — перспективи й обрії чортовськи звузилися й не такі вже ясні, як це здається на перший позір.

Слава і гроші! Хотів би він бачити, хто буде відкидати ці сильні природні стимули, ці ж два слова творять боротьбу мільйонів людей, приручають диких, полонять і роблять ягнятками велетнів. Слава і гроші! Два слова, що доповнюють одне одного, ці два слова були і є його ідеалом і провідною зіркою. Це його «вірую». Хотів би він бачити людину, що не перебувала в полоні цих двох слів, що не тремтіла б нервово з насолодою почувши ці два слова.

Звичайно, є, які презирливо кривляться й ставлять себе вище цих двох слів — брехня! — вони просто слабкі й легкодухі боягузи; просто нездатні, безсилі, бездари, фарисеї, вони бояться цих двох слів, бо знають добре, що вони для них неприступні фортеці, недосяжні. І ці люди — він Ерґе глибоко переконаний — насамоті, коли не можуть кривдити себе, безсоромно тремтять як рукоблудці, побожно шепчучи ці два слова. Як він їх ненавидить! Які вони мерзотні й часом дурні!

Злі, напоєні гіркою безсилою злобою, думки вихорилися в голові Ерґе — безсистемно, хаотично.

Спливали спомини, роки молодости, надій, роки гураґану, проклятого гураґану, що так несподівано розтрощив і зруйнував роки довгої впертої праці, спопелив шлях до грошей і слави. Прокляття! Найболючіше, найобразливіше, що безсилий у своїй злобі й ненависті! А будь ти проклятий скажений гураґане!

* * *

Вже вулиці губили свій шум і гуркіт, а Ерґе все не міг утихомирити своєї безсилої злости й звільнитися од настирливих і неприємних спогадів.

Які часи були! Які можливості! Скільки сили й надій! Крайній північно-схід Сибіру уперто змагався зі своєю сусідкою — Аляскою.

В той час як Аляска, продана в 1867 році Америці за 7,2 міліярди карбованців, дала новим господарям перші сорок років одного лише золота більше аніж на півміліярда карбованців. Сибірські ж скарби ще лежали мертвим капіталом. Поклади золота, міді, вугілля, заліза, ґраніта, — ще чекали на владних господарів.

Величезні простори Якутії більші в десять разів першої-ліпшої европейської держави — ще були ненакреслені повнотою на мапи й про гірські незчисленні поклади залізної руди, про алданське й вілюйське золото, ендобильський свинець — знали лише одиниці, частіше одчайдушні авантурники з темним кривавим минулим.

В оті часи серед промисловців почало греміти ім'я молодого енерґійного інженера Ерґе. Всі золоті тузи силкувалися перетягти до себе на роботу цього «молодого чорта», що знав тайгу як свої кишені — ніби він народився й виріс у ній.

Капітали американського концесіонера Ляйстерда, в якого працював Ерґе, з кожним роком все більше й більше закруглялися й перед великою війною досягли порядної, навіть в американському розумінні, цифри.

І коли Ерґе відкрив знаменитий «Томотський золотий вузол» і сполошив увесь Сибір — хитрий стриманий Ляйстерд не витримав і схвильовано сказав, що він не від того, щоб дорогий Ерґе пристав до його справи — компаньйоном.

З нечуваною силою й відвагою рушили загони на чолі з Ерґе до славнозвісного вузла, щоб остаточно розвідати, накреслити мапу й закріпити за собою місце.

Уперто йшли через грузькі, що невисихають, топі серед

мертвої, глухої тайґи, не чуючи на протязі сотнів верст — живого згуку. Йшли у край, де не ступала нога білої людини, у край, де навіть нога легкого тунґуса під загрозою голодної смерти й священного табу — не наважувалася ступати. Він тоді не знав утоми, він вірив у свої фізичні й внутрішні сили — бо знав, що це шлях до грошей і слави.

І в той же рік, гасаючи по тайзі, покриваючи тисячі кілометрів, невмиваний, бородатий, роздратований успіхом, заполонений одною впертою до божевілля думкою про нові відкриття покладів, Ерґе й натрапив за Підкаменною Тунґускою на дивну леґендарну країну — Мертвого Лісу — про яку давно вже чув з оповідань тунґусів.

В пам'яті спливли неясні чутки про велетенський аероліт, що впав давно десь у тайзі. Зацікавлений і радий з того, що перший знайшов місце падіння — він накреслив від руки мапу місцевости. Зробивши з десяток фотографічних знимків мертвої площі, густо вкритої віковічними стовбурами тайґи, Ерґе гадав усі матеріяли передати до наукових інстанцій — і можливо передав би, коли б не одна знахідка, що зруйнувала попередні наміри інженера й глибоко примусила його замислитись, а потім і сховати від усіх своє відкриття.

Фотографуючи й оглядаючи місцевість, він натрапив на глибокі, подібні до місячних кратерів ями, догадався — місця падіння головних уламків аероліту. Розглядаючи зацікавлено одну на диво невеличку яму, не втримався й почав залізною палицею розгортати землю, що вже заросла мохом, і несподівано наткнувся на купу сірих подібних до каменю дрібних уламків. Коли взяв у руку й звільнив знахідку від моху й землі, ледве не скрикнув — здивовано й вражено від несподіванки — у руках сіріли не камінці, а справжнісінька плятина.

Сумніву не було — досвідчене око не могло помилитись — у руках лежала дорогоцінна плятина.

Непокоїло й примушувало скептично й недовірливо поставитися до знахідки одне — важко було припустити, що аероліт був із суцільної плятини. Коли б це було так — то у болоті серед мертвого поваленого лісу таїлися незчисленні

багатства, про які важко було і страшно навіть думати. Він читав: в аеролітах, що до цього часу знала й мала в музеях наука, траплялися іноді серед заліза значні частини плятини, але щоб увесь аероліт складався цілком з плятини — важко було припустити. Нервово тоді обслідував головні кратери, розриваючи вогкі й глибокі днища, але даремно, страшенна космічна сила позаганяла шматки на такі глибини, що годі було простою палицею докопатися до них.

Узявся за дрібніші, але час зробив своє діло — ями густо заросли мохом, а боки колись гострі й свіжі осунулися й зрівнялися з звичайним рівнем землі. І лише в одній ямі, що якимсь чудом зберіглася від обіймів моху, знайшов на спадистих боках дрібні шматки металю — сумніву не стало — місцевість крила в собі незлічимі багатства.

З хвилюючою таємницею повернувся Ерґе на приіски, обмірковуючи пляни розкопин і в нього завжди спокійного, розсудливого — холонуло в нутрі й ставало лячно при згадці про Країну Мертвого Лісу. Коли креслив велетенські пляни на майбутнє часом здригував, — а що як таємницю Мертвого Лісу розкриють? А це ж так можливо! Від цих думок стискалося гострою — як ніколи — тривогою серце. І того ж року з'явилися перші вісники гураґану, що за якісь місяці набрав велетенських розмірів і годі було мріяти про плятинові скарби.

Вдруге довелося побачити місцевість Мертвого Лісу за довгих, скажених, повних грози й бур п'ять років. Розбитий вщент його загін (один із кращих загонів Попеляївської армії) панічно тікав од Червоної кавалерії. Рятуючи життя — сам як палець — він несподівано опинився біля знайомої місцевости.

Таким же мертвим спокоєм війнуло на нього, як і п'ять років тому, також стояла мертва, страшна тиша. Могутні кедри, сосни мертво лежали густо, стовбур до стовбура — звалені космічною силою аероліту, глибокі центральні кратери таємничо чорніли своїми впадинами — притрушені зверху першим лапатим снігом. І вже тоді не хвилювала думка про багатство — вся істота була сповнена одним — тікай, рятуйся! Тікай!

* * *

Таємницю викрито! Скарби дістануться тим, що зруйнували життя, найзлішим ворогам. І дістануться легко, без боротьби — спокійно проходитимуть розкопини, шукатимуть шматків аероліту для музеїв і несподівано наткнуться на сірий дорогоцінний метал — затремтять руки, жадібно заблищать очі (хто зможе перебороти одвічну зажерливість людини?) — і тоді вайлуваті й глупі жерці науки будуть як звичайні собі злодюжки напихати кишені коштовним металем.

Ерґе здригнув і безсило зліг на руки й в цю хвилину мозок пройняла жадібна, до жорстокости спокуслива думка— йому по праву боротьби першому належить скористатися з цих скарбів. Він не криється з почуттям захвату, він сміливо й відверто признається собі. А що якби...

Враз зникла хаотичність у думках — натомісць у мозкові чітко накреслився химерний задум.

А що якби... А й справді... Намацати, налагодити колишні зв'язки, шляхи. Три дирижаблі... — П'ять годин. Півсотні одчайдушних мерзотників — і все. Місяць організованої, до дріб'язків урахованої праці й тільки! А й справді — там лишилися такі ж, як і він, що жадають грошей, і може не лише грошей. Півсотні одчайдушних мерзотників завжди до послуг. Нові його дирижаблі прекрасно пророблять цей рейд...

І Ерґе, несподівано жартома віддавши себе на волю химерних дум, відчув, що задум його губить химерність і стає реальним і можливим. Треба твердо лише сказати собі: «Ти мусиш. — Треба лише твердо сприйняти це — як залізну потрібність і треба ще грошей. І коли б це й не стало чи не найголовнішим».

Подумавши Ерґе почув: по всьому тілі, як після напруженої роботи, потекла страшенна втома. Важко підвів голову з рук, відкинув тулуб на спинку крісла й повів вже згаслим зором (без думок, без злости) байдуже до вікон.

Сірим спокійним потоком вливався у кімнату ранок. І вуха, що звикли відчувати скреґіт і гуркіт вулиць,

незвикло сприймали тишу. Вже ніщо не непокоїло й не хвилювало — всі попередні думки здавалися звичайними, лише хотілося покласти голову зручніше на щонебудь і заснути.

Так в цю ніч у голові інженера Ерґе просто, ледве не жартома, накреслився плян одчайдушної й зухвалої авантури.

* * *

Наступний тиждень у Марича пройшов спокійно, подiловому.

Він з'їздив у Бостон до професора Барінґера. Сивий, дрібненький на зріст і надзвичайно милий і ввічливий вчений гостинно прийняв помічника професора Горського, (з Горським вчений познайомився три роки тому на всесвітньому з'їздові астрономів). Він з радістю до дрібниць познайомив Марича з ходом розкопин Арізонського аероліту. Барінґер тількищо повернувся до Бостону на відпочинок і передаючи свій досвід, побажав дорогому професорові Горському успіху в його почесній праці.

Розшуки основної маси Арізонського аероліту ускладнялися тим, що аероліт упав тридцять років тому й пішов у землю не сторч, а вбік і тому надзвичайно важко — підкреслив Барінґер-— повести вірно свердління ґрунту. Арізонський аероліт, крім наукової цінности, дасть, очевидно, й чималу матеріяльну користь — бо знайдені дрібні шматки аероліту складаються з заліза й нікелю.

Почувши це, Марич згадав приписку в листі професора Горського й запитав Барінґера — чи траплялося коли, що в складі маси аеролітів знаходили і частини плятини. Барінґер знизав плечима і признався, що наука про аероліти ще надзвичайно слабка й має в себе остільки мало матеріялів і даних, що твердо відповісти на це питання не можна.

Повертаючись з Бостону Марич у ваґоні знов згадав поскриптум у листі Горського й вражено подумав — які то скарби мав би Радсоюз, коли б насправді аероліт хоч частково складався з плятини — відродження матеріяльної культури й техніки, проґрес. І подумавши це, усміхнувся сам собі: — «і прийде ж таке в голову».

Під ритмічні такти колес експресу перевів думки на те, що

ось знов повертається до Нью-Йорку, а звідти через тиждень треба рушати до СРСР. Згадав Ґіну. І чи діловий настрій, чи просто втома дороги спричинилися до того, що він спокійно без тоскного неспокою згадав це ім'я.

Глибоко замислився. Чи не вперше міг спокійно, ніби збоку, як спостерегач глянути на себе і свої почуття.

І сам собі в думках, спокійно й безжально говорив.

— Повороту ж нема. Ось подивись добре — немає. І зустріч — зайва була. Ну що ж, звичайно, приємно згадати минуле, приємно відчути почуття молодих років, алеж що з того?! І знов же таки — поїдеш додому, і що ж і знов повезеш у дорогу нудьгу й неприємну біль? І чи не краще стиснути міцно оті внутрішні охи — до біса послати думки про поворот — бо повороту ж немає. І це не так уже й страшно й важко.

Умовляв сам себе й почував, що почуття безвихідности глушило нервовість й солодку нудьгу.

Вже біля Нью-Йорку порішив, що через тиждень рушить обов'язково з Америки, накреслив у думках, як твердо стисне їй наостанку руку й поставить над тим, що минуло, твердо й свідомо, крапку.

Зідхнув, як після важкого й відповідального завдання й узяв у руки газету, що лежала забута збоку.

Розгорнув надвоє й здивовано розтулив очі, побачивши на сторінці свій портрет.

* * *

Нью-йоркська преса ще день тому дістала телеграфні відомості про експедицію Горського й всі вечірні газети присвятили цьому чимало місця, солоденько співчуваючи вченому, мовляв, сердешний професор — хіба можна на якихось десяток тисяч карбованців дістатися в таежні джунґлі й досліди надзвичайно цікаве явище. А міщанська газетка «Затишок» навіть ні з того ні з сього бовкнула: варвари, більшовики — двадцять років ховали від всього світу цінне для науки явище — от мовляв і поміркуйте про стан науки в розбещеній країні. Ах, ах — який жах! Спокійніші газети вмістили лише телеграфне повідомлення й портрети Горського

й Марича — додавши, що помічник голови експедиції зараз перебуває в Нью-Йоркові.

У готелі товстий з рудими баками швайцар поважно схилив голову, побачивши Марича й шанобливо (він читав ранішні газети) промовив:

— Містера так бажали бачити репортери — тільки й чути ці дні було: «Містер Марич у себе?», «Містер Марич не повернувся?», «Містер Марич сьогодні повернеться?» І швайцар гордо посміхався — певний того, що сказав більшовикові приємну звістку, а до того ж він зовсім не таким уявляв собі заокеанських страшних людей.

І дійсно, не встиг Марич переодягтися після ванни, як біля дверей почувся настирливий стук.

У кімнату не ввійшла, а пролізла довгаста людина з русявою ріденькою борідкою й ніби балансуючи на хисткій дошці — наблизилася до Марича.

Згинаючи гнучкий корпус, схиливши підхалимно голову вбік, людина оскалила рідкі зуби й карамельна посмішка скривила їй рота.

— Кореспондент — «Голос Еміґранта», — заговорив, не пускаючи з губ посмішки, швидко й підлабузливо чистою російською мовою. — Гадаю громадянинові Маричу знайома ця назва? Два слова для газети не відмовте? Бачу, шановний громадянин Марич здивований, що я говорю російською мовою? — Людина ще ширше оскалила зуби й ще дужчим каскадом слів почала бомбардувати Марича. — Блудний син своєї батьківщини, хе-хе-хе, нічого не поробиш. Я відверто без каяття — воля судьби! Ми помилилися — хоч не в усьому, й тому мусимо нести, так би мовити, кару. Цілком відверто — тяжко іноді, надзвичайно тяжко, особливо при зустрічі з земляками.

Випускаючи з незвичайною швидкістю слова, людина з борідкою нишпорила невеличкими поросячими очицями по покоях, нотуючи щось у книжці, то наводячи апарат на ошелешеного простого Марича, що в думці посилав репортера під три чорти.

— У нашій газеті ви не зустрінете й краплі безсилої злости, наша мета — правдиво інформувати еміґрацію про

свою далеку батьківщину,— патякав репортер,— націлюючись об'єктивом на Марича. — Ось так — трішки вбік очі. От так! Звичайно, ми маємо окрему свою думку щодо шляхів розвитку нашої батьківщини, бо гадаємо, що й ми маємо право мати з приводу цього свою думку. Ще трішечки, вбік — ось так! Пробачте хочу й профіль. Дякую.

Балакун замовк на хвилину, поставив апарат на стіл, і витягши блокнота знов посипав запитання.

— Два слова про Азіятський Аероліт. Що ви? Ну, невже нічого не можете ще сказати. Ні, ви шуткуєте! Не повірю. Невже наша газета не зможе дати вашої розмови? Я ж чекав вас три дні — наша газета хотіла якнайповніше висвітлити цю подію на своїх сторінках. Ви безжальні!

— Ну, що ж я маю вам сказати — коли я ще сам не поінформований як слід, — безпорадно вдесяте відповів Марич і, щоб одв'язатися від упертої нахаби, роздратовано додав. — Я лише одержав повідомлення й то особистого характеру, — й Марич кивнув рукою на лист професора Горського, що лежав на столі під пресом.

Репортер швидко скосив очі на лист і знов настирливо почав благати:

— Я не можу навіть припустити, що наша газета, яка інформує всі культурні сили еміґрації, підкреслюю — культурні й не ворожі Радсоюзові — не матиме вашої розмови. Ніяк не можу припустити ви, пробачте, хоч уривки з листа дайте.

Маричеві сил вже не було терпіти й він, кленучи в думці «довгов'язу глисту», розгорнув лист і прочитав те місце, де професор Горський розповідав про розмір аероліту.

Репортер, по-качиному, одним оком слідкував за своїм олівцем, другим дивився на лист Марича й коли той скінчив читати й поклав лист на стіл, знов закатав цілу промову про свою газету, про вдячність з боку читачів, увесь час підкреслюючи, що говорить і щиро і відверто. Наостанку він попрохав Марича (вискаливши зуби й перепрохавши) на середину кімнати, сам став задом до столу й знов почав цілитись об'єктивом. Націлившись простяг руку до касет, що поклав на стіл, швидко й непомітно схопив з касетою лист

професора Горського. Мить — і конверт опинився в камері апарату.

Лише згодом, надвечір, Марич помітив, що лист зі столу зник.

Згадав звичаї закордонних репортерів, стис кулаки й подумав:

— «Украла, мерзота. І я йолоп гарний — в шию треба було падлюку!»

Не встиг ото подумати, як знову стук у двері. Роздратовано вигукнув:

— Увійдіть!

Несподівано з щілини дверей виткнулася голова репортера з гидотною, зарані виготованою посмішкою.

— Пробачте, сто раз пробачте! Ви, звичайно, могли все подумати, я так турбувався! Ідійотський випадок з касетами згріб і вашого листа, я летів, як сто тисяч чортів, кленучи себе. Йолопська заклопотаність призвела до цього.

Марич з огидою узяв листа. Кипів увесь злістю й ледве стримував себе, щоб з насолодою не зацідити в оскалену фізіономію.

«Не бреши ж, падлюко, украв же нарочито, тридцять копій зробив і, мабуть, уже пустив у друк. Йди ж швидше, гидото, не дратуй» — думав, люто випроваджуючи очима довгасту постать.

* * *

О 9 годині вечора на 9 евеню, біля рудого сьомиповерхового будинку зупинився потертий брунатного кольору таксомотор.

Високий пасажир у темному осінньому пальті (фетровий крислатий бриль ховав у тінь горішню частину обличчя), швиденько віддав гроші шоферові й легким кроком рушив до воріт, що чорніли напроти глибоким тунелем. Хутко перейшов глибоке квадратове подвір'я, наллятe каламутним осіннім мороком і твердо, впевненою ходою, попростував до крайнього під'їзду.

Нетерпляче стрибаючи через дві ступіні вогких цементових східців, не більш, як за три хвилини опинився на

третьому поверсі перед дверима на невеличкій площинці, і, відсапнувшись, гидливо сплюнув убік (невеличка площадка вилучала силу-силенну непристойних ароматів); помацки знайшов дзвоника й тричі потис пучкою слизький ґудзик.

За якусь хвилину двері одчинив знайомий уже читачеві репортер з рудою борідкою. Він по звичці оскалив зуби, але тепер в його солоденьких словах і посмішці бреніли нотки остраху й боязке чекання, мовляв, а що скаже на це гість?

— Яка точність, пане Ерґе, рівно дев'ять, — посипав він компліменти суворому інженеру. — Я певен, що ваша професія, яка не переносить неточностей, впливає на ваше повсякденне життя, цього якраз про себе не можу сказати.

— Дуже шкода, — нетерпляче перебив його Ерґе. Йому, очевидячки, не до смаку були ці дешевенькі компліменти й оминувши довгов'язого, він пішов, як вдома, вздовж коридору. Репортера охолодив суворий тон гостя й він мовчки почимчикував услід.

У невеличкій не в міру довгій кімнатці, з дешевенькими меблями, Ерґе вийняв руки з кишені, зняв бриля й спокійно струснув краплі дощу. Господар кімнати мовчки й боязко слідкував за кожним рухом гостя. Струснувши краплі, інженер знов одяг бриля й тоді тільки перевів погляд на репортера. Підійшов ближче й тихо спитав:

— Ну?

Довгов'язий ледь-ледь вишкірив зуби.

— Є. — У поросячих його очах кувікала радість.

— Що й путнє?

— О, пане Ерґе, я й сам не вірю своєму успіхові — ґарантую сто долярів, ви не повірите. Ось дивіться, що маю.

Ерґе взяв до рук чотири фотографії (збільшені) листа Горського й стурбовано, знижуючи голос, запитав:

— Украли?

Репортер побідно посміхнувся й нахабливо відповів:

— Ви мене ображаєте, пане Ерґе, нащо таке грубе слово. Я лише випадково згріб його з касетами, за якусь годину знову повернув товаришеві Маричу й, перепрошуючи, розповів йому в чому справа.

Лице Ерґе втратило суворість і натомісць поблажлива посмішка торкнула кінчики губ.

— Пробачте на слові, Сорокін, — щиро проказав він. Ви вже не такий йолоп, як це здається на перший позір.

Сорокін було насупився, мабуть, хотів образитись, але, очевидячки, роздумав і порішив, що краще посміхнутись у відповідь.

Ерґе підсів до світла й, розглядаючи знимки, по павзі запитав:

— Звичайно й копії є?

— Є.

— Копії хай у вас будуть, знимки я беру собі.

Згодом Ерґе спокійно поклав фотографії до бокової кишені й тихо байдуже кинув:

— Покищо, на все добре, йду. Інколи нагадуйте про себе телефоном.

Біля дверей Сорокін несміливо промимрив:

— Маю нахабність на хвилинку затримати... Ви розумієте, трохи неприємне прохання, я надзвичайно не люблю про це говорити... але...

Ерґе насмішкувато оглянув його й гостро зупинив:

— Грошей?

Сорокін масно оскирився:

— Ви вгадали, але мені небагато.

— Нагадайте завтра, при мені немає, — сухо відповів інженер і щільно причинив за собою двері.

Сорокін стояв з хвилину нерухомо, з обличчя сповзла стандартна, готовна посмішка. Злісно дивився на двері, а згодом з протягом безпорадно прошепотів до сірих дошок:

— Своло-о-ота-а...

* * *

Покинувши кватирю Сорокіна на 9 евеню, Ерґе собвеєм дістався 96 вулиці й пішки рушив на знамениту Парк евеню — вулицю міліонерів, де пересічна кватира коштує на рік понад сорок тисяч долярів.

О 10 годині він мав сьогодні побачення з Ляйстердом, щоб остаточно домовитись з приводу патента на свій

винахід. Після конфіскації концесій Ляйстерд усі свої капітали кинув на Алеутські острова. За якихось три роки майже всі найголовніші дільниці з покладами вугілля, заліза, міді були його власністю. Ляйстерд не помилився, за останні роки його фірма стала помітним і сильним чинником на американській біржі.

Ахілесовою п'ятою фірми було віддалення острова від Америки, що надзвичайно утруднювало вчасну доставку сировини на ринок і лягало важким тягаром на її риночні ціни.

Ляйстерд давно мріяв про повітряну транспортну лінію, але сучасний стан повітроплавства не міг здійснити його мрій. — Марно навіть думати було про використовування сучасних дирижаблів для перевозки грузів.

Грузопід'ємність сучасного дирижабля в порівнанні з грузопід'ємністю пароплаву була мізерна. Алеутські ж поклади, на думку Ляйстерда, мусили зайняти в промисловості одне з перших місць, і тому, почувши про винахід Ерґе, він вирішив за всяку ціну здобути його.

Та й сам Ерґе не перечив цьому, хоч у думці поклав нікому не дарувати свого винаходу.

Зараз, йдучи до Ляйстерда, він рішуче відкинув цю думку й вирішив іменно подарувати Ляйстерду винахід, але звичайно, так, щоб від подарунку одержати більше користи, аніж від продажу.

Старий зморшкуватий камердинер привітав Ерґе ласкавою посмішкою. Хитрий старий міркував так: коли вже господар, міліонер, ручкається з цим чоловічком, то ручкається він не спроста, чоловічок, значить, гідний цього, тому завжди привітно зустрічав інженера.

— Містер Ляйстерд у книгозбірні, можете прямо йти туди, — шанобливо повідомив старий, приймаючи від Ерґе одяг.

Інженер знайомими мармуровими сходами подався до книгозбірні.

Перед темними різьбляними (з оріхового дерева) дверима книгозбірні Ерґе на мить зупинився, ніби вагаючись. Згодом рішуче штовхнув двері й опинився на високому помості.

Унизу, біля каміна побачив Ляйстерда — міліонер розглядав плякати конструкцій сучасних дирижаблів.

Ерґе перехилився за бильця:

— Містере Ляйстерде, до вас можна?

Міліонер підвів широке бліде лице, густо помережане глибокими тонкими зморшками й привітно відповів:

— Прошу, друже, прошу.

Коли хвилину тому Ерґе зупинився на мить біля дверей книгозбірні Ляйстерда, він остаточно вирішив — казати чи не казати йому про свій задум, що виник тиждень тому, вночі після лекції в клюбі інженерів. Це було єдине невирішене місце в його плянові зухвалої авантури.

Неясний задум грабунку Азіятського Аероліту, що несподівано виник тиждень тому, за сім днів остаточно оформився до дрібниць. Усе розраховано й враховано. Потрібні лише гроші. На початку Ерґе порішив було відверто розповісти свій задум Ляйстердові й поділити з ним всю майбутню здобич. Але ось тут, біля дверей, цей плян несподівано здався дитячим і наївним і Ерґе відкинув його.

Інженер привітався й сів поруч Ляйстерда на важке шкіряне крісло. Міліонер схилився з крісла й щипцями торсав вугілля в комінкові — голий його череп продовгуватої голови вилискував проти вогню брунатним відблиском і здавався мусянжевим.

Порпаючи вугілля, він говорив фамільярно рівним хрипкуватим голосом:

— Гадаю, друже, сьогодні ми остаточно розв'яжемо нашу справу? Так?

Прислухаючись до рівного без інтонації голосу, що так не пасував піднесеному настроєві й нервовому напруженню, Ерґе обняв неспокійний, межуючий з забобоном, острах.

Він же про головне й не подумав. Головне ж це Ляйстерд, його гроші, від нього залежить фактично все, бо ті грошики, що можна взяти за продаж патенту — мізерні.

Ерґе почав хвилюватись. Терпкий холодок овіяв усе тіло й здалося, що на цей раз — може вперше в житті — він не зможе зберегти на обличчі маску спокою й непорушности. Ще трішечки й він може стати смішним і жалюгідним.

Ляйстерд, не почувши на своє запитання відповіді, підвів голову.

— Так... звичайно, — не твердо відповів інженер.

Легке здивовання майнуло в очах міліонера. Щось непевне говорить друг.

Що ж таке?

— Власне, розв'язувати нічого, — наважився, нарешті, Ерґе. — Я хочу вам подарувати свій винахід.

Ляйстерд нашорошився. Дивно! Надзвичайно дивно! Неймовірно!

Ерґе зібрав рештки сил і, не спускаючи очей з лиця Ляйстерда (що слідкував за ним, як боксер на рингу за супротивником) уже байдуже додав:

— Але в мене одне запитання, вірніше два. Перше, скільки вам дають прибутку за рік, скажімо, п'ятсот тисяч долярів. Припустімо — нових п'ятсот долярів.

Ага! Ляйстерд уже розумів Ерґе, але інженер цілком опанував собою й посміхаючись, сказав далі:

— Друге питання. Ось припустимо я — Ерґе — звертаюся до вас за сумою в п'ятсот тисяч долярів і даю вексель, що за рік повертаю вам готівкою рівно мілійон долярів. То чи дав би містер Ляйстерд таку суму?

Ляйстерд сидів у кріслі, простягши ноги до вогню й мертво дивився на інженера водянистими холодними очима. Згодом стулив вії, загадково усміхнувся.

— На що дорогому Ерґе така сума? Секрет?

— Так. Я дістаю п'ятсот тисяч долярів, зникаю рівно на рік. За рік повертаюсь до Нью-Йорку в призначений термін, вношу на біжучий рахунок містера Ляйстерда, припустимо в Національному банкові рівно мільйон долярів.

Ляйстерд гостро подивився на спокійне лице інженера й жартома кинув:

— Оскільки я зрозумів, мій друг затіває надзвичайну щодо маштабу авантуру?

— О, нащо так грубо, — також жартома одказав Ерґе.— Хіба містеру Ляйстерду не до вподоби це слово? На мою думку, у наш час авантура те ж саме, що пригоди лицаря за часів середньовіччя.

Ляйстерд нічого не сказав і знов нахилився з щипцями до комінка.

Ерґе дивився на блискуче тім'я, брижасту товсту шию й думав «дасть чи не дасть, дасть, не дасть».

Хвилин за дві (Ерґе здалися вони годинами), Ляйстерд розвіяв важку й напружену мовчанку.

Не відриваючи зору від комінка, він промовив як і раніше спокійним голосом:

— Згода. Я приймаю ваш подарунок і заборговую вам п'ятсот тисяч долярів. Вам, звичайно, друже, готівкою?

* * *

Сорокіну приємно залоскотало м'ясисті неохайні ніздрі почуття поживи. О, Сорокін, знає де чим пахтить. Пахтить, безперечно, зараз грішми. І Сорокін нашорошено, як вірний пес, готовий до послуг, — вдивлявся в лице Ерґе.

Везе чортовськи Сорокіну! Якже — сам інженер Ерґе, якому заздрять усі еміґранти, якому сам Ляйстерд тисне, як рівний рівному руку — потрібує його послуг. Більш того, він сам подзвонив до нього, сам нагадав за гроші й закликав побесідувати до себе в кабінет.

Повітря й те, здається, пахтить грішми. І не маленькими! Сорокіну набігає повен рот слини, він жадібно ковтає її, і в очах йому мерехтять веселкові кольори долярів.

Ерґе, сховавшись у пахучий дим гавани, як крізь серпанок з усмішечкою вдивлявся в лице Сорокіна й захоплено думав:

«Який прекрасний витвір халуйства й мерзоти. Дійсно, господи, ділам твоїм несть кінця».

— Я, Сорокін, бажав би з вами побалакати про одну серйозну, поважну, навіть почесну й відповідальну справу, — почав, нарешті, Ерґе, спокійно, нарочито суворо підкреслюючи кожне слово, — мені здається... що ви... може єдина людина... серед нашої еміґрації, з якою можна... побалакати з приводу цієї справи.

Сорокін не встигав ковтати клубки дразливої слини, від напруги його нерівне вугрувате лице взялося буряковим кольором. Давлячись слиною, він белькотав:

— Я від щирого серця дякую за таку честь з боку найгеніяльнішого винахідника й гадаю...

Ерґе, не слухаючи, перебив його патяканину:

— Ще раз підкреслюю, справа відповідальна й поважна. І, аніж розповідати її, я мушу взяти з вас слово, що те, про що ви почуєте зараз від мене, можуть почути лише люди з мого дозволу й вибору.

— О, пан Ерґе може цілком покластись на мене, як відомо... — забелькотав знов Сорокін.

— Добре, — спокійно перебив Ерґе, — покінчено. Я вірю вам (Сорокін облизнувся). Справа така, мені потрібні зараз декілька людей надійних, мужніх, таких, щоб добре знали Росію, й кожної хвилини могли з мого наказу виїхати закордон. Ви мене, гадаю, зрозуміли?

Ще б пак Сорокін не зрозумів. Чого б тоді вартий був би Сорокін. Панові Ерґе просто треба декілька досвідчених шпиків. Пахне грішми. Сорокін не помилився! Але треба користуватись моментом. Такі моменти чимдалі рідшають. Треба, як можна більше гребонути долярів.

Ерґе не зводив очей зі свого співрозмовника. І Сорокіну важко було під цим поглядом змінити свій готовний вираз на вираз, що б говорив: ой важка, пане Ерґе справа, ой як важко знайти за наших часів таких людей.

Сорокін роблено зідхнув, звів догори свої дрібненькі оченята, ніби замислився над важким нерозв'язним завданням.

Важко було довго зберегти задумливість і роблену напругу, бо гострі очі Ерґе безжально кололи лице. Згодом Сорокін винувато глянув на інженера й нахабно, а разом і боязко прошепотів:

— Пане Ерґе, справа не легенька. Але я всім, чим зможу, допоможу. Потрібні великі гроші.

Ерґе суворо спинив:

— Від цих турбот я вас звільняю.

Сорокін боязко усміхнувся (йолоп, та так же клієнта образити можна) і, щоб виправити свою необачну легковажність, прихилився ближче й таємно понизив голос:

— Хай пробачить мене пан Ерґе, я зовсім забув за Пауля. Ви чули це ім'я? Ні? Дивно. Це його кличка. Дійсне його

прізвище Брауде Це молодий невловимий чорт. Двадцять років, із усіх кампаній виходить чесним і сухим, знає десять мов, Росію вивчив, як свою краватку. З обличчя янгол, первокласний боксер, стрілець, пловець. Єдина вада — дорогий. Розкидає гроші, що твоє сміття — вередливий. Але він зможе вам організувати таких молодчиків, що зможуть мовчати на вогні, у нього величезні зв'язки за кордоном, — Сорокін ще дужче знизив голос і майже побожно промовив: польська дефензива пропонувала йому постійне місце, він у них своя людина, — Сорокін хихикнув:

— Розповідають, одного разу поляки затримали його, допитували, допитували — мовчить, хоч би слово. Мовчить день, мовчить два, викликають начальніка прикордонної охорони, заходить він, подивився та як скрикнув «Пауль, чорт тебе подери, яким чином?» та й давай обніматись та чоломкатись.

— Завтра цей Пауль зможе в мене бути?

— Ґарантую двіста долярів, що він буде тут.

— О сьомій годині вечора я чекаю на його. Точно.

Ерґе підвівся з крісла, даючи зрозуміти, що і гість мусить підвестись. Сорокін зрозумів і готовно виструнив своє довге тіло.

Біля дверей Ерґе навіть руку подав. Сорокін від щастя зашарився й вигнувся вужем.

— На все добре. Завтра о сьомій годині вечора тут.

Сорокін пробелькотав щось подібне на те, що панові Ерґе не варто нагадувать, раз Сорокін пообіцяв, то будьте певні, він того Пауля з-під землі витягне.

* * *

Першого жовтня мало відбутися відкриття «Колюмбії», найаристократичнішого нью-йоркського мюзикголу. За два місяці до відкриття велетенські світлові реклями Бродвею коротко сповіщали:

— Відкриття осіннього сезону «Колюмбії» відбудеться першого жовтня.

За півтора місяці всі газети кричали, що в «Колюмбії» на відкритті сезону діятиметься щось ґрандіозне й нечуване,

За місяць до відкриття в газетах з'явилися статті відомих театральних критиків, сотні гумористів писали спеціяльні гуморески, гучномовці щодня повідомляли програму відкриття й біографії акторів.

За тиждень до відкриття газети рясніли портретами акторів і акторок і завели спеціяльні розділи під заголовком: «Думки видатних людей Америки про відкриття сезону в «Колюмбії». Тисячі репортерів полювали на видатних жінок Америки, на багатющих банкірів, на міліярдерів, щоб хоч два слова почути від них про цьогорічне відкриття «Колюмбії». За три дні адміністрація «Колюмбії» втнула веселий трюк, оголосивши, що вона довго міркувала над програмом відкриття й врахувавши зацікавлення дорогих своїх відвідувачів, їй зробилося соромно за свою неповагу до любих гостей і вона, скликавши екстренну нараду, вирішила, щоб якнайбільше догодити шановним глядачам, якнайліпше віддячити за увагу й турботи, ухвалила кардинально змінити попередньо намічений програм і о 5-й годині ранку накреслила новий в десять разів більший, у десять разів ориґінальніший, блискучіший, яскравіший, веселіший.

Адміністрація мала цей програм піднести глядачам, як сюрприз. Це мало успіх. Три дні «Колюмбію» штурмували тисячні натовпи, а ціни на квитки підскочили до нечуваних розмірів.

Першого ж жовтня кінчався строк і Маричевої командировки й він мусів покидати Нью-Йорк.

* * *

Ще зранку всі речі адміністрація відправила в порт, формальності з документами оформили зарані, так що до відходу пароплава в Марича лишалось чимало часу. Цей відтинок часу він наважився віддати останній зустрічі з Ґіною.

Марич боявся цього моменту, силкувався не думати про нього, гнав від себе всі думки, що хоч чим-небудь могли нагадати його минуле знав, що сьогодні він мусить поставити над минулим крапку, й чи буде болюче це, чи ні — байдуже, — повороту немає.

Він хотів уявити собі, як відбудеться ця остання зустріч, як він одверто скаже їй просто — «прощай», кріпко потисне руку. Але як тільки він починав про це думати, думки робилися неслухняними, не хотіли ніяк коритися виготованому плянові, починали малювати зовсім іншу картину прощання, ніжну, болючу, хвилюючу.

Марич стискав зуби. Яка глупота. Ніби дві людини сидять в ньому, ворожі й непримиримі, намагаючись обдурити одна одну.

Тоді він пішов на хитрощі. За дві години до відходу пароплава, рішуче підійшов до телефону. Як тільки простяг руку до апарату, задзеленчав дзвоник. Здивовано подумав: «хто ж може дзвонити?»

— Алльо!

Лице зблідло, потім рожеві плями пішли по щоках. Впізнав знайомий голос. Голос Ґіни згучав біля вуха далеким нелюдським шепотом.

— А знаєте що? Я хочу бачити вас. У нас сьогодні відкриття, маю зайвий квиток, звичайно ви зможете бути?

— Ні. Я сьогодні їду, — промовив і не впізнав свого голосу, ніби хтось відповідав за нього глухо й нерівно.

Рурка мертво мовчала. Чути стало особливий, що іноді може злякати, шелест тиші. Знов промовив глухо:

— Пароплав відходить у 5-20, я буду чекати на вас.

Рурка мовчала. Даремно напружено вслухався. І лише згодом несподівано прошепотів чийсь голос:

— Міс Марич, ви така бліда, вам зле?

* * *

Марича крутив на пристані водоворіт людського натовпу. У повітрі цупко сплелися роздратовані вигуки, слова прощання, накази команди, рев сирен.

Важкий океанський велетень «Мажестик» важко сопів і нервово здригував. Півгодини тому порожня палуба вже гаморіла людськими голосами, люди перехилялися за борти палуби, складали рупором долоні:

— Джо, хлопчику мій, не сумуй!

— Фіфі, нащо ховаєш очі, ай-ай-ай, хіба можна плакати!

— Я надішлю телеграму!

— Джо, хлопчику мій, слухайся маму, шануйся!

— Ключі в комоді, ключі в комоді!

По той бік пароплава лежала Ґудзонова затока, густо всіяна катерами, паромами, яхтами. Туди ніхто не повертав зору, очі всіх були прип'яті до пристані.

Марич, заштовханий неспокійним, роздратованим натовпом, не помічав гамору й метушні. Щохвилини виймав годинника, дивився не помічаючи цифр на цифербляті й повторював сам собі вперто й суворо:

— П'ятнадцять хвилин, п'ятнадцять хвилин.

Стрілка спокійно й невблаганно перейшла вже давно — п'ять. «П'ятнадцять хвилин, п'ятнадцять хвилин», — нервово вистукувала думка — «п'ятнадцять хвилин».

Перший сиґнал підсилив гамір, метушню й напруженість. З трьох чорних димарів пішов шматками, схожий на бавовну, пухкий дим.

Ґіни не було. Даремно напружував зір, повертався на всі боки, безсоромно вдивлявся в жіночі обличчя — даремно. Тіло охопили шалені тоскні обійми, вони роздушили зарані виготований, накреслений розумом плян останньої зустрічі.

Піднявся крутими сходами, як після хвороби, важко було підводити ноги, не вірилося самому собі. На палубі підійшов до борту, здригнув і подав корпус уперед.

До пристані скажено підскочило авто, з нього прожогом вистрибнула жіноча знайома постать, скоріше інстинктивно впізнав, що це Ґіна.

Пізно! «Мажестик» здригнув. Біля бортів зашуміла вода й лягла рудою прірвою між пароплавом і пристанню.

У біноклі бачив широко розтулені очі, вони швидко як у тумані зникли й постать танула й губила обриси.

Далеко позаду лишились доки, щогли кораблів, Бруклінський міст і Нью-Йорк в далині здавався скелястим островом.

Марич сліпо дивився вперед, нічого не бачачи, нічого не помічаючи. Він навіть не помітив, як за хвилину до відходу пароплава слідом за авто, що привезло Ґіну, примчало друге авто, з нього легко вихопився середнього зросту запізнілий пасажир, з невеличкою брунатного кольору валізкою

й, коли вже піднімали трап, він ловко й сміливо під оплески публіки стрибнув через воду на сходи пароплава.

* * *

Ґіна нетвердо увійшла до своєї вбиральні й важко сіла на канапку. У залі шалів джаз. В убиральню долітали роз'єднані високі ноти й гул барабану. Голова стомлено впала на руки.

«Колюмбія» тонула в електричній зливі різнобарвного вогню. Світлові реклями полум'яно креслили одне лише слово «Колюмбія», «Колюмбія», «Колюмбія».

Джаз шалів. Здавалося гуде хуртовина, виє нелюдським стогоном, точнісінько так як вісім років тому в глухій тайзі. І також здається, що навколо простяглася страшна холодна порожнеча.

Ґіна здригнула. Напроти стояла тиха служниця:

— Міс, вам пора одягатись. Дозвольте принести одяг.

Звела очі й похитала головою:

— Ні, Елі, не треба. Я сьогодні не вийду на сцену.

Еліне лице пересмикнув жах: «що говорить міс? Міс божевільна!»

За хвилину вбіг зляканий директор:

— Боже мій, що трапилося? Міс Марич, невже ви хочете знеславити «Колюмбію»?! Одну, одну пісеньку, лише одну. Невеличку, одну! Сьогодні ж у нас вершечки Нью-Йорку. Не вірю й вірити не хочу! За три хвилини я знову буду тут і певний, що міс Марич буде вже одягнута. Він вибіг заклопотано геть.

Елі мовчки стояла і готовно тримала одяг. Ґіна чула, як у голові стукала настирлива думка: «як тоскно, як тоскно».

Служниця обережно почала натягувати на ноги золоті черевички, — ноги міс були в'ялі й безвольні.

...Чорним проваллям здавалася глибока знайома заля. Ґіна підійшла до самого краю й, здавалося, зробити крок й полетиш у безодню. Ніби простягся безмежний океан, а он десь блимає далекий вогник пароплава. На думку спала вулична популярна пісенька про Мезі й капітана Джо. І несподівано навіть для самої себе, Ґіна заспівала цю пісеньку

про те, як Мезі побачила на пристані капітана Джо, побачила й заплакала з радости. Потім капітан Джо посміхнувся Мезі й вона заплакала від щастя, а як капітан Джо рушив у похід — Мезі заплакала з горя.

Тихий болісний кінцевий акорд пісні ліг у чорній залі. І тої ж хвилини чорне провалля вибухнуло людським нестриманим ревом задоволення, шаленими оплесками, дикими вигуками. Чемні, тактовні джентлмени перегиналися через стільці, борт лож, крісел, широко розтуляли роти, вилучаючи згуки задоволення. Заля бушувала, заля буквально ревла з радости.

Як же, неймовірно, нечувано! Талант! Прекрасна Реґіна Марич сьогодні так безподібно співала, так безподібно схлипувала, так безподібно з її очей текли справжні непідробні сльози!

Оглушена оплесками, болісно посміхаючись Ґіна нетвердою ходою зникла за лаштунками. Позаду бушували оплески, вигуки, рев. Такого успіху вона зазнала перший раз у житті.

У вбиральні сіла проти величезного на всю стіну люстра, байдуже спостерігала, як з очей випливали по одній прозорі, кришталльні сльози. «Як тоскно, як болюче, яка порожнеча».

У люстрі помітила похилену постать Елі, худенькі плечі служниці часто здригували — вона теж плакала. І несподівано близькою, ніжною стала ця тиха, худенька дівчина. Ґіна тихо повернула до неї голову.

— Ви плачете Елі?

Дівчина схлипнула.

— Так, міс.

— Значить Елі ви теж кохали?

— Так, міс.

— І вам було болюче.

— Так міс — він не кохав мене.

Ґіна втерла сльози й собі схлипнула по-дитячому.

— А мені Елі гірше — він кохав мене.

Елі вражено подивилась на міс, вона аж ніяк не розуміла своєї пані.

ЧАСТИНА ДРУГА.

Двадцять три (та ще й неповних) роки, кріпкий, тренірований організм, весела непосидюща вдача плюс травень і кохання хоч не хоч зобов'язали Аскольда бути стовідсотковим оптимістом.

Та й де тому в біса песимізму братися, коли всі м'язи переповнено нестриманою молодою силою, а в русяво-кучерявій голові тисячі плянів і проєктів і всі бажання й перспективи стоять близько й чітко перед самісіньким носом, здається — простяг руку й готово — усі бажання в цупких молодих пальцях.

А до всього цього над містом розтаборився травень і Аскольд не сьогодні-завтра мусить одружитись. Останні дні він ходив як наелектризований цією думкою, що йдучи вулицею, починав ні з того ні з сього посміхатися людям, яких уперше бачив.

Чорна пахуча травнева ніч застала сьогодні Аскольда на ослоні перед дверима його квартири. Він сів спочити й трохи заспокоїти свою непомірну радість. Але заспокоєння ніяк не приходило, не зважаючи на всі зусилля, думки, навпаки, скажено починали крутитись хороводом у голові.

Завтра — Загс! Чорт побери, таке коротке, здається, просте слово, а яке приємне. Аскольд відчув, як його, без того переповнене радістю, тіло знов наповнилося невпинним шумуванням. Ще трішки й він почне стрибати на одній нозі, як школяр, або ходити вниз головою на руках. Здається, з'явись людина й він запропонує поборотись з собою.

Аскольд зірвався з ослону, випростався, хруснув м'язами й рішуче сіпнув за держак дзвоника.

Легко перестрибуючи сходи, подався до своєї кімнати.

Аскольдова кімната з її прикрасами, якнайліпше відбивала вдачу свого господаря й ті двадцять дві професії, що він перепробував (і, як водиться, не закінчив) за короткий свій вік.

Сусідство з шевською майстернею призвело десятилітнього Аскольда до того, що він, залишивши підготовчу клясу гімназії, вирішив, що немає на світі нічого приємнішого, як бути шевцем. Два місяці — і він навчився досить пристойно сукати дратву та латати чоботи. Але, на превелику радість матері, швидко розчарувався, знов забажав до школи.

Звичайно, швидко знов занудьгував. Але тут історія прийшла на допомогу Аскольдові — гімназію зачинили. Тоді з радістю почав торгувати насінням, цигарками й згодом життя його було подібне до життя, яке можна побачити лише на кіно-екрані. За 12 років він учився в трьох технікумах (звичайно, не закінчив), у чотирьох профшколах (теж не закінчив), зміняв десяток посад, мріяв стати вченим, а потім забажав слюсарити. Починав писати вірші, вивчав хемію, вчився на кооператора, цікавився педагогікою, захоплювався медициною, грав у театрі, працював при газеті репортером, і кінець-кінцем, вирішив стати кіно-оператором.

І скрізь не без успіху. Захопившись якоюсь справою, витрачав усі гроші на відповідну літературу, просиджував ночі. Дивував усіх, і всі були певні, що росте талант. Надії були, звичайно, марні.

І єдине, що ніколи не набридло, що завжди хвилювало непосидючу вдачу, вабило, примушувало забувати все на світі — це мандри.

Аскольд, включивши ток, пішов розчинити вікно. Ніч увірвалася до кімнати вогким холоднуватим повітрям і взяла в свої лапи русяву збаламучену голову. Недалечко ворушився темний ботанічний сад і важко дихав, з його подихом у вікно вривалося солов'яче тьохкання й далекий туркіт жаб. Десь далеко, по той бік саду, кресав іскри і гуркотів запізнілий самотній трамвай.

Аскольд, пригадуючи подробиці сьогоднішнього дня, нерухомо стояв перед вікном, замріяно й трохи дурнувато посміхався до чорної ночі.

Не пригадує скільки простояв отак. Потурбував сусідський годинник: він зашипів хрипко, згодом бовкнув двічі. Аскольд легко обкрутнувся на каблуках і обвів очима свою кімнату. Зупинив зір на протилежній, змережаній фотографіями й етюдами стіні. Нестримана посмішка знов торкнула його рот. З п'яти чорних рамок на нього дивилася одна кохана, знайома до дрібниць дівоча голова.

Ось одна голівка дивиться, овіяна мукою чекання; друга ледве посміхається повними губами, третя, високо підкинувши брови, блискає білими зубами, пустуючи показує кінчик язика.

Аскольд підійшов ближче, постояв з хвилину, розглядуючи знайомі дорогі деталі, потім пішов до люстра. На нього приязно глянуло свіже молоде обличчя з розкуйовдженою головою, по-дитячому збуджене й веселе. Узяв себе за носа й радісно запитав:

— Значить, женимось?

У цей час з вулиці хтось заторсав дверима і грюкнув чимсь дерев'яним. Аскольд підскочив до вікна, перехилив тулуб на вулицю.

— Хто?

— Телеграма й гроші.

— Кому?

— Горському.

Здивовано перепитав:

— Горському?!

Знизу спокійний і байдужий голос потвердив:

— Еге ж, Горському.

Прожогом метнувся відчиняти двері. Низенький вусатенький опецькуватий листоноша, ховаючи під козирок очі, простяг телеграму. Аскольд прочитав раз, прочитав удруге, не вірилося, прочитав утретє:

«Експедиції потрібний кіно-оператор Негайно першим потягом Москва Метрополь 20

Горський»

Листоноша пішов. Аскольд причинив двері, витяг з кишені жужмом гроші і, прикусивши горішню губу, застиг розгублено серед кімнати. Стояв з хвилинку, не більше. Стріпнувся, перелічив гроші, старанно заховав у кишені, замотався по кімнаті, не знаючи за що, насамперед, узятися. Покінчено! Звичайно, він їде!

* * *

— Йолопе, дурило, якого світ уперше бачить. Бирка придуркувата, що ж ти думав?!

Цими красномовними епітетами, заклопотаний і спітнілий, Аскольд нагороджував сам себе.

Харків свіжий, незакурений, ще вогкий від нічної прохолоди, з вимитими хідниками, ніжився, жмурячись тисячами вікон проти ранкового сліпучого сонця. Розмаїтий натовп Свердловської вулиці (вулиця вже гаморила й була сповнена шумом, гулом і брязкотом) — чинила справжній опір навантаженому операторові.

Він вигинався вужем, обминаючи перехожих, зіскакував з хідника на брук, дріботів по нерівному камінню (проклятий рудий чемодан заважав широко ступати!). Знов вертав на хідник, штовхав перехожих, кидав на всі боки «пробачте, прошу» і чув услід: «нахаба, вайло». Згадуючи, що зараз трохи не вісім ранку, що потяг відходить точно о дев'ятій, що квитка в кишені немає, а Майя... (дорога люба Майя нічогісінько не знає про від'їзд), Аскольд ладен був кинути на брук чемодан і навіть дорогий забинтований «Септ» і одляскати себе по щоках.

«Роззява ж, — картав у думці себе, — мордуватися всеньку ніч і нічого не зробити, напхати у чемодан непотрібного мотлоху й лише о сьомій годині ранку згадати про Майю й квитки!» Аскольд злісно куснув губу й люто скрипнув зубами: «учора про Загс розпинався, солов'єм співав, а сьогодні, не попередивши майже, тікає з міста».

Біг і шукав очима телефонного автомата. Біля аптеки зупинився, загородив на мить чемоданом вузенький хідник, і ледве проштовхнувся у вузькі двері. Схопив рурку й дико й нетерпляче зарепетував:

— 60-53! Товаришко, 60-53! Що?! Зайнято! О-о-о-х!

Протиснувся назад і знов подався вулицею. На ходу тихенько кляв важучий чемодан, зарані сипав на всі боки пробачення, наперед знаючи, що почує все те ж: «нахаба» і «вайло».

Пробігаючи повз вітрину з годинником, косо, одним оком боязко зирнув на стрілки й раптом відчув, як по гарячій мокрій спині війнув холодок — пів на дев'яту!

Бухнув на вогкий асфальт чемодан. За рогом у цю мить метнувся чорний таксомотор. Аскольд дико, не своїм голосом, як людина, що гине, гукнув:

— Таксі!

Машина готовно повернула до нього, ввічливий з риженькими вусиками шофер ловко відхилив дверці.

— Куди?

— Вокзал.

Риженькі вусики наїжачились, привітні карі очі сховалися під лоба й колюче оглянули Аскольда з ніг до голови.

— Куди?!

— Вокзал.

— Ти що, з Сабурки?

Машина затремтіла, чмихнула бензином під ноги, рвучко зірвалася з місця й подалася вздовж вулиці.

Деякий час Аскольд ошелешено дивився услід чорному таксі, а коли підхопив чемодан і рвонувся далі, густо почервонів, — тепер тільки зрозумівши злість шофера. Зараз же за рогом вулиці сірів вокзал.

Аскольд вагався. Праворуч чорна рука, випнувши пальця, вказувала: «Телефонний автомат», ліворуч топталася щільна й довга, сердита, зла черга до каси. Перемогло, як і треба було чекати — кохання. Тремтячими пальцями він ніяк не міг попасти гривеником в тоненьку щілинку автомата.

— 60-53! Товаришко, будь ласка, 60-53! Що? Дякую! Майюся. Я! Де? На вокзалі! Любая, зараз, зараз же негайно. Не питай, негайно! Московський перон!

Аскольд почув, як незрима вага зсунулася й впала з його плечей. Легко схопив чемодан (любий, дорогий рудий

чемодан). У голові майнула блискуча думка. На що черга, позачергово! Стійко, Аскольде Петровичу, п'ятнадцять хвилин у вашому розпорядженні.

Знайшов очима сірий з зеленою смугою кашкет аґента. Миттю був біля нього.

— Позачергово.

Аґент байдуже пройшовся зором по одежі.

— Документи?

Прочитав телеграму. Вона не справила, на жаль, належного враження. Аґент сказав в'яло:

— По телеграмі не можна. Надо документи з печаткою.

В очах у нього на хвилину майнуло: «багато вас таких з телеграмами».

Аскольд зрозумів, що наткнувся на упертого й програє бій. Хотів сказати якесь страшне слово, але ніяк не міг підшукати.

— Це ж наукова командировка. (Але пізно, не так треба було, програно). Аґент уперто два рази хитнув головою:

— Не можна сказав, значить не можна.

Знайомий уже холодок пройшовся знов по спітнілій спині. Розгублено й ошелешено озирнувся навколо, шукаючи підтримки. Збоку зустрів привітні незнайомі очі, що пильно вдивлялися в його лице.

Незнайома людина з молодим чисто виголеним лицем, у сірому коверкотовому костюмі і фетровому м'якому брилі, наблизилася до Аскольда.

— Пробачте, товаришу, вам до Москви?

— Так, до Москви.

— У мене зайвий квиток, товариш мусів зі мною їхати, та захворів.

Незнайомий показав великий зелений квиток міжнародного ваґона. Аскольд почервонів — розгубився:

— Алеж у вас купе міжнародного, а я бажав...

— Я віддам його, як звичайний, за тринадцять.

Мить Аскольд вагався. Зауважував — шахрайство, чи ні? Але ні! Каже вголос, спокійно, збоку аґент стоїть. Аскольд витяг гаманець.

Гамір вокзалу переборов пронизливий дзвоник і вусатий,

схожий на моржа черговий, широко розтуляючи рота, товсто загудів:

— Пе-е-рший-дзвоник — Білгос-ород, Ку-у-урське. Оре-е-ел. Ту-у-ула... Моск-ва, — і вже тихіше додав: — поїзд стоїть на первім путю.

Аскольд похапливо простяг гроші:

— Прошу.

Незнайомий байдуже відхилив руку:

— Потім. Ми з вами ж в одному купе, поспішайте, дайте допоможу.

Аскольд зі своїм рятівником подалися до першої плятформи.

. . . .

Гостро засюрчав свисток, йому готовно відповіла потужна горлянка чорного паровоза. Поїзд здригнув. У кінці перону з вокзального лябіринту вибігла дівчина в білому. Аскольд повис на сходах, випнувся усім тулубом наперед.

— Майя, Майюся!

Потяг випростався, брязнув буферами — рушив. Дівчина враз зупинилася, лице їй пересмикнула злість.

Аскольд, вимахуючи рукою, гукав:

— Майя, Майюся. Телеграма... Негайно їхати. У Загс зараз же як тільки по-о-овернуся.

Він ще щось кричав, але голос губився у шумі коліс і до дівчини долітали лише розірвані незрозумілі уривки.

Перонний натовп стооко здивовано й нахабно дивився на дивну сцену. Потяг, вигинаючи зелену спину, швидко зникав за вокзальними будівлями. Дівчина тихо рушила в кінець перону. Злість поволі танула на обличчі. Зажура, перевита болем, заволікала її темні очі.

Дивилася услід потягові скорботно й суворо. А коли дійшла кінця, стала й сказала:

— Божевільний, любий мій...

* * *

В романах автори, показуючи читачеві героя, припустімо, через півроку після психологічної драми, завжди глибокодумно зазначають, що герой надзвичайно змінився, нові

зморшки лягли на його шляхетне чоло, а очі вилучають сум і скорботу.

На жаль, а може на радість, дорогі читачі, про Марича цього не можна сказати. Ми лишили його поза нашою увагою з першого жовтня минулого року, а зараз початок травня, але за цей час він ані трішки не змінився. Високе чоло його не вкрилося новими зморшками, очі не вилучають суму й скорботи. Ніколи сумувати, ніколи вилучати скорботні проміння, бо всю істоту наллято лоскотним напруженням і силою.

З третього поверху «Метрополя» видно радісну, шумливу площу. Сонце топить останні купки зчорнілого снігу. Видно радісних (від весни й сонця) перехожих, видно, як на деревах метушаться граки, а на дахах, хоробро розпустивши крильця, стрибають войовничі горобці. На хідниках де-не-де вже мерехтять картаті сорочки на задьористих фізкультурниках.

Площа раділа запізнілій московській весні, не радів лише Марич. Він стояв біля широкого вікна, напруживши думку, перевіряв — чи все зробив він, що зранку накреслив собі — «здається, все», — вдесяте думав він, — «зброя, одежа, приладдя, їжа... їжа... Що ж ще... Здається все. Так, все. Аби Валентин Андрійович упорався, й рушати».

Унизу на вулиці висока знайома постать, тримаючи під руку жінку, перебігла трамвайну колію, заклопотано, широко крокуючи (супутниця ледве встигала дріботіти за своїм кавалером). Обоє зникли біля центрального під'їзду готелю.

Марич упізнав постать Горського й пішов назустріч до ліфту. Останніми днями учень і вчитель, заклопотані справами експедиції, без слів розуміли вчинки один одного і в розмові їх майже відсутні були запитання.

Охайно підстрижений, з підрізаною, підголеною борідкою, професор Горський здавався ще вищим і сухішим. Пропустивши вперед мовчазну Клавдію Марковну, він ніби знав, що Марич зустріне його й ще з порогу ліфту діловито повідомив:

— Усе гаразд, можна рушати.

— У мене теж все готове, але телеграми від Аскольда ж немає.

Горський роздягся, став серед кімнати й на хвилину замислився, поглядаючи поверх окулярів за вікно. Марич вичікував.

Вчений дивився на ясне небо з білими табунцями хмарок, на залляті сонцем дахи Москви й згодом незадоволено мотнув головою.

— Затримали нас ех, затримали. Бач, що робиться? Весна. Сьогодні ж треба рушати, бо все до біса піде. Аскольд хай доганяє.

Горський поглянув на здивоване обличчя свого помічника; той ніби питав: «як це так доганяє?» і посміхнувшись, звернувся до дружини:

— Клавусю, дорогий Віктор Миколайович не знає Аскольда, — і, повернувшись до Марича додав, — уявіть собі істоту, в якої при слові «подорож» починає текти слина, рефлекс, так би мовити. Ми лишимо йому листа... А то доведеться обійтись і цей раз без оператора.

Професор знов задумливо поглянув на ясне весняне небо. Так, треба поспішати, бо буде запізно. Весна запізнилася й треба вирахувати не то що дні — години. Професор згадав далеку Анґару, тисячі кілометрів простяглися в далину і тисячі дрібних перешкод ще зустріне експедиція. Ось такі дрібненькі перешкоди ввесь час лежать під ногами. То ж вони дотримали його до самого травня в Москві, коли треба давно вже бути, принаймні, хоч в Тайшеті.

Гроші, терміново асиґновані ще в березні, якимось робом установи умудрились видати лише вчора, й то половину, й лише сьогодні — решту.

Клавдія Марковна сиділа в кутку, примостившись на великому пакункові, мовчазно й тоскно дивилася на свого любого «хлопчика».

Разом з надмірною любов'ю вона почувала біль і хвилювалася більше за нього. Ці хвилювання були болючіші й неспокійніші за хвилювання вченого. І ось зараз, коли він радів з перемоги, вона тоскно думає, що там десь у тайзі, за тисячі кілометрів від людського житла, він буде

самовіддано тратити рештки свого здоров'я, може в бруді, в холоді, і голодний, забувши навіть про неї, а вона в той час буде самотньо просиджувати довгі вечори в порожньому кабінеті. Боязка ревність тисла тихо серце — очі заблищали слізьми. Горський глянув на жінку й, помітивши сльози, хутко підійшов, ніжно обнімаючи, здивовано промовив:

— Клавусік, хіба можна плакати, наша взяла, ти зрозумій: по Азіятський Аероліт їду, — й хустиною почав ніжно витирати сльози.

Так їх застав Марич, що вийшов замовляти вантажників.

— Бач, на старість літ милуємось, — усміхнувся Горський і жартома запитав: — А скажіть, Вікторе Миколайовичу, й за вами хтось слізки лити буде?

Марич у відповідь похмуро посміхнувся.

* * *

Аскольдові перший раз у житті довелося їхати (й так несподівано) в міжнародньому ваґоні.

Він силкувався не проґавити жодного руху незнайомого громадянина й з точністю до одної сотої мистецьки копіював їх. Та як же ти в біса не копіюватимеш, коли навколо тебе все блищить, вилискує, а ти не знаєш, як його ступнути.

Розглядаючи великі люстра, м'які канапи, електрику, умивальник, зручні полиці, Аскольд здивовано й щиро думав:

— «Чого тільки доходить наука й техніка».

А товариш вже спокійно роздягся, кинув на поличку недбалу валізку й, закуривши цигарку, привітно звернувся до нього:

— Може ми познайомимось?

Аскольд заметушившися, почервонів, швидко забалакав, стиснувши простягнуту руку:

— От йолоп, так закрутився. Аскольд Горський.

— Павло Самборський. У Москву?

— Так.

— У справах яких?

— Власне не в Москву. У Сибір. У Москві мушу пристати до експедиції як оператор. Може чули, експедиція розшуку Азіятського Аероліту.

— Звичайно, чув, прекрасна ідея, заздрю вам.

— А ви москвич?

— Як вам сказати, — і москвич і ні.

— Цікаво. А де ж працюєте?

— Я роз'їзний кореспондент «Наукової Думки», оце з Сванетії вертаю.

— А-а, — зрадів Аскольд, значить і ви перелітна пташка?

— Як бачите. — Самборський підвівся, одяг піджак і запитав: — Звичайно, не снідали? То може до ресторану підемо?

Аскольд покірно й радісно згодився. Йдучи позаду ставної фігури свого нового товариша, що так щиро й безкорисно врятував його, Аскольд остаточно з властивою йому щирістю й легковажністю порішив, що молодий журналіст хлопець свійський, у доску, й взагалі найпрекрасніша людина у всесоюзному маштабі.

У ресторані Самборський зайняв затишний куточок і, взявши до рук меню й картку вин, лукаво запитав Аскольда:

— Ви як, перед сніданком по чарчині коньячку, а? Я грішним ділом того... трохи іноді. Згода?

Аскольд погодився.

— Пляшку сараджієвського, — компетентно кинув Самборський офіціянтові, — цитрину з цукром.

Аскольд зроду не пив коньяку й тому з радістю погодився випити, та й гріх було відмовитись, бо щосили намагався показати, що він теж не з лопуцька.

Досі він, коли і траплялося випивати з товаришами, частіше всього глушив пиво й міг випивати солідну кількість пляшок і тому, цокнувшись з Самборським, ледве не задихнувся від міцного напою.

Опісля другої чарки він уже умудрився хилити так, що рідина клубочком зникала в горлі, а шматок нацукрованої цитрини приємно освіжав рота.

За третьою Самборський лукаво запитав:

— І не шкода було ото вам лишати русяву дівчину?

Запитання приємно вразило й разом з тим заповнило його вже затуманену алкоголем голову легкою зажурою

й він, зідхнувши, нахилився до товариша, щоб розповісти про своє горе й радість.

Самборський налляв йому й собі по чарці. Аскольд запально випив, і йому здалася оця недавно зовсім незнайома людина враз такою близькою й рідною, й вимовити важко, і він п'яно, вже раз перейшовши на «ти» ніжно звернувся до журналіста:

— Ех, Павлику, перший раз у житті так закохався. І ти зрозумій, сьогодні у Загс мусили піти, і пішли б, коли б не дядькова телеграма. Але стривай, ти не знаєш, хто мій дядько — дядько, браток, у мене велика людина, відома, чув за професора Горського, того, що у 1918 році оголосив у пресі, що він більшовик? О! Так розумієш, учора ввечорі, солов'ї співають, повітря пахне, любов груди розпирає, то ми й порішили поженитись. Коли приходжу додому — цок! телеграма й гроші — «приїжджай негайно» й т. ін. А я ж оті експедиції та люблю, як... Ні, порівняння немає. Мучився, мучився, не витримав. А ти б витримав — не куди небудь, а по Азіятський Аероліт, знаменитий леґендарний небесний камінь, за тисячі кілометрів, у непролазні таежні хащі, де не ступала нога білої людини, а? Ти не поїхав би?

Аскольд вихилив ще чарку й мутними скорботними очима вставився на товариша. Той, хитаючи в знак згоди головою, щиро співчував. І рівне, красиве Павлове лице стало Аскольдові ще милішим, ще ближчим. Він нахилився до нього й несподівано скрикнув благаюче:

— Павлушко, знаєш що, пробач мені, зебра смужаста, знаєш, їдьмо зі мною. Ну що тобі? Бери доручення від редакції й катай! Ми ж удвох гори перевертати будемо, тайґу ламатимемо. Ну? Їдьмо? Ніхто ж проти не буде. Я тобі таку атестацію перед дядьком дам, що ну! Дядько це ж людина! Павлушечко, їдем? Амба, їдем і не говори, ти писатимеш, а я зніматиму! Йди, я тебе обніму. Ну дай же хоч руку потисну!

Він остаточно сп'янів і поклав голову на руки. Самборський, заплативши за сніданок, узяв легенько його під руку й повів у купе. Аскольд покірно йшов і лише тихенько бурмотів собі під ніс:

— Факт — їдемо! Порішено й підписано. Ти писатимеш, я зніматиму... Гори перевертати будемо й тайґу ламатимемо. Накажи мене бог, ламатимемо. Під'їдемо до кедра столітнього, наляжемо, трісь і нема! Накажи мене РСІ, ламатимемо.

* * *

— Значить, Аскольде, рівно о третій у мене — обід, до цього часу я за всяку ціну дістаю командировку, гроші й гайда у радянські джунґлі. А як що трапиться — дзвони 21-23. Бувай!

— Бувай!

Друзі попрощалися й з Курського вокзалу рушили в різні боки. Самборський додому й в редакцію, Аскольд у «Метрополь».

За п'ятнадцять хвилин молодий оператор таксомотором дістався готелю. Витяг апарат, валізку й став нерухомо на хіднику, давши волю невеселим думкам.

Ех, Аскольде, Аскольде, ти все ж таки найкласичніший взірець легковажности й невдячности! Кашу заварив ти крутеньку. — Ну, ось ти, припустімо, заходиш у готель, зустрічаєш дядька, чоломкаєшся й т. ін. Дядько метушиться, радіє, а надвечір експедиція рушає у подорож, а ти тоді несміло:

— Бачте, дядю, тут така історія, я не сам.

— Як не сам?

— Та зі мною товариш ще, журналіст такий хороший, Самборський, я йому запропонував пристати до експедиції.

— Ти запропонував?

— Мг, я.

— А ти мене питав?

— Мг, ні.

— Так хто ж, на твою думку, голова й начальник експедиції — ти чи я?

Аскольд уявив, як добряче лице дядька насупиться, густі з просіддю брови й вуса наїжачаться й він безпорадно зідхнув. «Йолопе, ну що ж ти у відповідь скажеш?» Неприємне почуття сорому обняло Аскольда.

— Так, дійсно, каша крутенька, а як же у вічі тоді Пав-

лові дивитись, якщо дядько категорично відмовиться прийняти до складу експедиції, бо це ж не так просто: сів і поїхав. Ех, дідько тебе візьми, історійка!

Павло ж (прекрасний, учтивий, розумний) обов'язково подумає: «тріпло, патякало, брехло».

— Ну й дурень же, — подумав уголос Аскольд і, зідхнувши ще раз глибоко й безнадійно, як на страту, пішов до дверей готелю.

— Прошу, будь ласка, які покої займає експедиція професора Горського? — звернувся оператор до швайцара. — Я учасник експедиції — оператор, щойно прибув з Харкова.

Швайцар поважно оглянув поверх окулярів Аскольда, примружив очі, ніби щось пригадуючи й по павзі байдуже відказав:

— Так що професора Горського немає, запізнилися ви. Учора експедиція вирушила з Москви.

У Аскольда по спині проповзла хвиля холоду й він здивовано розтулив очі.

— Як же так, а я?! — безпорадно і наївно спитав він швайцара.

Той посміхнувся й знизав плечима:

— Хто його знає, як хочете. Та тут вам десь і лист, здається, є.

Аскольд хижо схопив руденького конверта, похапцем роздер і нетерпляче уп'яв очі у дрібно списані рядочки знайомим почерком.

«Аскольде!

Ми мусіли рушити без тебе, бо нема змоги більше чекати. Якщо прибудеш до Москви й маєш силу і охоту — негайно рушай услід за нами. Коли згоден доганяти, телеграфуй на ст. Тайшет на ім'я експедиції, у Кежмі ми тебе чекатимемо день.

В. Горський

3/V Москва.

Прочитавши це коротеньке повідомлення, Аскольд і на цей раз зідхнув, але вже радісно й полегшено, як людина, що вивернулася з неприємної історії. Не було б щастя, та

нещастя підвезло. Оператор надибав очима телефон і кинувся до нього:

— Станція! 21-23. Дякую. Галло! Самборський? Ні? Добре. Перекажіть: буду о третій рівно. Завтра рушаємо в дорогу. Скажіть — Аскольд дзвонив — він знає.

* * *

Аскольд звернув з Мусянжевого мосту й пішов ліворуч уздовж балчугського берега, час од часу зазираючи в папірець з адресою квартири Самборського.

Минувши будинків десять, зупинився перед червонуватим неохайним триповерховим будинком. Будинок, очевидно, давно не відчував на своїх мурах мулярських щіток і вапни, стояв полупаний і потертий погодою, величезні, подібні до лишаїв, плями густо сіріли на його фасаді.

Унизу над широкими, — як у пральнях і подібних установах, — дверима потерта й брудна вивіска повідомляла, що чоловічий швець Пінхус Мейзман шиє чоловічі костюми.

Аскольд зупинився, поглянув на папірець і сказав сам до себе:

— Будинок 10, кв. 6. Так точно — 10, 6. І, постоявши ще трішки, рішуче попростував до широких дверей.

У широчезній, поділеній невисокими диктовими стінами, подібний до лябіринту залі Аскольда зустріла невисокого зросту дівчина червонощока, руденька. Вона мило посміхнулася й попередила його:

— Вам до Павла Миколайовича Самборського? Прошу. Він казав, що ви завітаєте.

Аскольд і собі відповів теплою посмішкою.

— Дякую. До нього.

— То ви, мабуть, дзвонили?

Дівчина повела його до кімнати Павла.

У невеликій кімнаті з м'якими канапками горіла електрика (вікно приміщення дивилося в темний вузький прохід), Самборський схилено стояв над великим шкіряним чемоданом. Він моторно повернувся до Аскольда й радісно загукав:

— Усе владнав, хоч зараз до твоїх послуг. Редакція руками і ногами за. А в тебе як?

— Добре. Але, друже...

Самборський жваво попередив:

— Ми спізнились.

— А ти звідки знаєш?!

— Ого, та це ж уся Москва знає.

— Я застав лише лист, ти згоден доганяти?

— Для чого ж тоді я свій такеляж лаштую? — По цьому Самборський, помовчавши трохи, нерішуче запитав:

— Але знаєш, Аскольде, у мене до тебе запитання. От скажи, ти певний, що дядько нічого не матиме, що ми прибудемо вдвох. Одверто скажи?

Аскольд, удаючи байдужого, спокійно мотнув головою:

— Отаке! Пусте! Коли хочеш, я тебе, крім журналіста, ще як і свого помічника одрекомендую. Згоден?

Самборський засміявся:

— У такому разі лапку, — і, потиснувши руку, додав, — а тепер мушу повідомити, що... на відважних і сміливих мандрівників Аскольда Горського й Павла Самборського чекають друзі, що жадають останній день разом пообідати, а можливо й...

— Як, друже?! — здивувався Аскольд і, окинувши зором ставну фігуру Павла в блискучому білому комірцеві й свою (бачив у люстрі) у косоворотці, у пом'ятих сіреньких штанях, простоволосу, почервонів і замотав головою. — Якось то незручно. Бо я, бач...

— Пусте, прошу до їдальні. — І, обнявши легенько за плечі Аскольда, повів з кімнати знов у залю, поділену диктовими стінами, а звідти темним, довгим коридором до їдальні. У кінці коридору Павло штовхнув рукою кудись у бік і Аскольд розгублено зупинився на порозі просторої кімнати.

Червоний, засоромлений, розгублено ввійшов Аскольд у кімнату, збентежений вкрай присутністю незнайомих літніх людей, що сиділи за довгим столом, заставленим тарілками, закусками, пляшками вина, очевидно чекаючи на них.

Павло почав рекомендувати своїх друзів.

Огрядного лаповухого лисого чоловіка Павло одрекомендував своїм дядьком, господарем квартири, дівчину, що зустріла Аскольда — кузиною, смаглявого худого громадянина з чорними рівними бровами й англійськими вусиками поверх кріпких губ, відрекомендував помічником директора Всесибірського Плятинового тресту, а молодого, що сидів поруч, веселого хлопця з карими очима, і хитро на все підморгував, інженером з того ж таки тресту.

— Аскольде, прошу сюди, — познайомивши, запропонував Павло стілець біля кузини, а сам сів з другого боку, наказавши дівчині якнайгостинніше доглядати за товаришем.

Перекинувши два-три незначних запитання про мету експедиції: коли гадають вирушати, чи давно він працює оператором, — господар підвівся.

— Що ж, товариші, за щасливу й сміливу подорож!

— Хай щастить!

— Хай!

Хвилин за п'ятнадцять Аскольд остаточно звільнився від соромливости й почував себе якнайкраще.

Збоку ввесь час червонощока Ліза гостинно підсовувала закуску й раз-по-раз припрошувала випити вина. У голові легко забреніли знайомі настрої, нагадали про Майю. Сп'яніла Ліза, зазираючи в лице бурштиновими очима, щебетала:

— Товаришу Аскольде, піду ваш філм дивитись. І усіх знайомих поведу. Буду хвастатись, що знайома з вами. А що!

Аскольд, зворушений такою ласкою й увагою, згадавши свій від'їзд, дорогу, Майю, не витримав і ні до чого бовкнув:

— Ех, Лізо, я ледве, ледве не одружився.

Ліза лукаво засміялася.

— З Майєю?

Аскольд витріщився.

— Пробач, друже, не втерпів, розповів, — засміявся збоку Павло. — Пробач, — і погрозив пальцем до Лізи, — стривайте ж, кузино, тепер ані слова!

Ліза нахилилась до Аскольда й жартома ніжно зашепотіла:

— Бідний, бідний, жалко?

Аскольд п'яно хитнув головою.

— Ох, і жалко!

По обіді, коли подали лікер і каву, Аскольд остаточно сп'янів, обняв Самборського і проказав:

— Знаєш, Павлуню, давай ляжемо спати.

Самборський довів його до своєї кімнати, тихо роздяг, обшукав кишені, витяг професорового листа, швидко пробіг очима і знов поклав у кишеню. Потім повернувся до їдальні й спокійно повідомив своїх друзів, що напружено й гостро повернулися при його появі, ніби питаючи очима: ну?

— Нічого важного, чекатимуть у Кежмі. — По тому Павло звернувся до смаглявого з вусиками, назвавши його Люром:

— Квитки замовив?

* * *

Люр простяг Самборському два квитки на транс-манчжурський експрес, що відходив з Москви щовечора рівно о дев'ятій годині. Самборський поглянув на годинника (стрілка показувала шість), звів докупи брови, намагаючись щось пригадати.

— Так, усе, — поволі сказав сам до себе, — ну, а тепер з вами. Сідайте ось сюди.

Самборський присунув стільця до кругленького столика, сів і нахилився близько і рівним низьким голосом звернувся до співбесідника. Обоє гостро сторожко дивилися один на одного. Самборський майже наказував:

— Завтра ви одержуєте гроші, по нашому від'їзді даєте в Тайшет телеграму Дворнягіну. У слід виїжджаєте завтра. Основна ваша робота: зв'язок з Алеутською станцією, організація явок, добір людей. В основі краще не покладайтеся ні на кого. Усі відповідальні завдання виконуйте самі. Пошту доручайте лише Трудлеру — він єдиний знає тропу з боку Лени і Олекми. Нових людей без мого дозволу не беріть. Додаткові інструкції, на випадок що трапиться, одержите у Дворнягіна.

Люр слухав мовчки й уважно. Лице засмажене, сухорляве іноді здавалось дерев'яним. Лише очі міняли блиск і крапки чоловічків то вужчали, то ширилися.

Самборський по павзі запитав:

— Ясно?

Люр хитнув головою. Самборський ще подумав трохи й, помовчавши, вже дружньо і тепло, як товаришеві, кинув:

— Попередні завдання ви виконали прекрасно. А ви як, цілком спокійні за себе? Вірять?

Люр ледве розвів куточки твердих губ і сухим, неприємним голосом нехотя й коротко відповів:

— Вірять.

Самборський випростався, ледаче повів плечима, як після сну, і, видихнувши повітря, проказав сам до себе:

— Ну, пора того будити.

А потім повів очі знову до Люра:

— А ви Ерґе знали до цього?

— Знав.

— Ну як?

— О-о-о, — і, помовчавши, Люр байдуже додав: — сволота й авантурник вищої якости!

Самборський засміявся:

— Молодець.

О десятій годині вечора по цій розмові, випроводивши з північного вокзалу експресом Аскольда й Самборського, Люр пішов до телеграфу й написав на блянкові коротеньку телеграму:

«Тайшет радянська десять Дворнягіну
Затримайте приїзд погода погана».

* * *

Транс-сибірський експрес (Москва-Манчжурія) польотно мчав вперед, лишаючи за собою станції й полустанки.

Услід гналася весна й експрес ніяк не міг вихопитись з її ласкавих теплих обіймів.

Теплінь напористо, опережуючи потяг, летіла на північ. До Урала вже не було снігу. Щоранку професор Горський турботно підходив до вікна, стривожено дивився на привабливі, повні соняшних фарб і тепла чисті й ясні весняні пейзажі.

Лице професорові марніло, кошлаті з просіддю брови збігалися докупи, а охайно підрізані (у Москві) вусики й борідка роздратовано їжачились — професор сердився на сонце й весну. Це вже нікуди не годиться! Якщо так день-два по-дурному буде палити сонце — заріз. Як хочете, а профе-

сорові абсолютно не подобається така поведінка природи.

На хребтах за Кунгуром несподівано яскраво заблищали білі латки снігу (лице професорові посвітлішало). Він задоволено потер долоні й охоче апетитно пообідав.

Пообідавши, довго стояв біля вікна, залюблено дивився поверх окулярів на плями снігу. Дивився аж поки сутінки не запнули вікно ваґона.

Ранком потяг мчав безкраїми степами західньо-сибірської низини. Професор схопився до вікна й сів, безпорадно склавши руки на коліна. За вікном лежав бурий степ, а десь далеко на небозводі підводилось велетенське вогняне коло сонця.

Білих снігових плям не було.

І лише за Червоноярськом, коли паротяг з гуркотом ускочив і помчав поїзд лісистими ущелинами, холодні білі плями все частіше й частіше приваблювали професорові очі.

Тайґа й суворе континентальне підсоння Сибіру вперто змагалися з весною.

Професор охоче снідав, пив чай, жартував з Маричем і мимоволі звів розмову, звичайно, про аероліт.

Марич згадав свою чудернацьку думку-мрію, що прийшла йому в голову після візити до Барінґера. Вона й тепер частенько приходила йому в голову, але якесь дивне почуття не то сорому, не то підсвідомого остраху гнало думку геть і заважало серйозно побалакати з Горським. А до того ж Марич помічав, що і його вчитель ніби уникає такої розмови.

Але зараз Марич не втерпів.

— Слухайте, Валентине Андрійовичу, — звернувся він після вагання до Горського: — я бажав давно запитати вас про одне.

— Що саме? — насторожився Горський, інтуїтивно відчувши, про що Марич зараз питатиме.

— Я згадав ваш постскриптум у листі, що надіслали мені до Нью-Йорку.

— А-а-а, знаю, знаю, — заговорив швидко й бентежливо професор, — бач... ви хочете знати мою думку? Так? Може здатись дивним — не маю думки. Слово чести, не маю. Вагаюсь!

Горський одсунув од себе шклянку й розгублено подивився Маричеві в очі. Потім потер долоні, нервово поправив окуляри, знизав плечима.

— Вагаюсь. Ні! Вірніше — боюсь. Так, боюсь. Важко припустити — це ж леґендарні скарби.

Вчений похапцем витяг олівець і нервово почав на папірцеві креслити формули.

— Відомо, доведено, — гаряче кидав він Маричеві, — що склад аеролітів, як хемічний, так і мінералогічний, дуже своєрідний. Доводять, що вони виникли у відтворчій асмосфері. Абож, у крайньому разі, за відсутністю окислителів. Елементарний склад цікавий тому, що до цього часу в жодному аероліті не знайдено будь-якого елементу, невідомого на землі. Частіше в склад аеролітів увіходять: залізо, нікель, фосфор, сірка, вуглець, кисень, кремній, магній, кальцій, алюміній. Іноді: водень, азот, хлор, нікель, натрій, калій, стронцій, титан, хром, марґанець, кобальт, мишак, оливо, мідь і плятина. Порівняння складу аероліта зі складом земних гірських порід вказує, що при схожості елементарного складу, в якісному розумінні, можна спостерігати велику відмінність в кількісному розподілі елементів: характерні ознаки аероліта є — значна присутність металічних сплавів переважно заліза з нікелем, відсутність мінералів, щолочних силікатів, перевага олівіну, ромбічних піроксенів і таких сполучень, що не могли створитись або існувати в атмосфері, що має воду й багато кисню. В аеролітах досі не знайдено жодних ознак організму: помилково за рештки організмів вважали іноді хондри; присутність вуглеводів, алмазу, графіту також можна пояснити абсолютно незалежно від організмів. Клясифікація аеролітів у різних авторів, звичайно, різна. На одному лише зіходяться всі, а саме: на тому, що треба розрізняти камінні аероліти, утворені з силікатів та інших мінералів, але що не мають самородного заліза, а якщо і мають, то дуже мало, залізні аероліти, утворені переважно з нікелістого заліза з домішкою інших мінералів, але не мають силікатів. І ще трапляється, так би мовити, перехідна група — мезосидеритів, тобто аероліти, що мають залізо й силікати. Але й досі жодна клясифікація не може претендувати на повне без заперечень визнання, бо наука про аероліти ледве зароджується.

Горський замовк, стомлено поклав руку на чоло. По павзі знов заговорив:

— Я більше пристаю і вірю клясифікації Коена, — і професор почав легко креслити на звороті папірця знайомі визначення:

1) з а л і з н і а е р о л і т и:

а) аеролітне залізо,

б) літосидерити;

2) к а м і н н і а е р о л і т и:

в) ахондрити, цілком або майже без заліза,

г) хондрити, з хондрами й помітною кількістю заліза,

ґ) сидероліти.

Накресливши, професор знов помовчав, а потім щиро звернувся до Марича:

— Ви розумієте мене? Що певного можу сказати я, коли всі авторитети жодним словом не обмовилися про аероліти, що складалися б виключно, а бодай частково, з плятини? Ну? Лише де-не-де в незначних мікроскопічних дозах її помічали в аеролітному залізі. Але й твердо сказати: «абсурд», «ні, не може бути» — я чесно признаюсь, не можу сказати. Вагаюсь! Не маю сили! А разом і припустити... Ні! Це ж казкові скарби! А втім, хай це буде звичайнісінький залізний аероліт — півсотні мільйонів тонн заліза чудесний подарунок радянській металюрґії.

Професор замовк і стомлено послав зір за вікно купе.

Мовчав і Марич. Аж поки провідник ваґона не порушив мовчанки й не відірвав од мрійних і химерних думок.

Це був шостий день подорожі. Експрес лишив позаду тисячі кілометрів, і провідник повідомив, що незабаром має бути станція Тайшет.

* * *

В напівтемному сірому куткові станційної залі (недалечко від віконця каси), на широкому ослоні, схиливши безвольну голову на широкі груди, хропів тілистий широкий чолов'яга.

Він зі свистом видихав повітря й заповнював залю важким перегаром горілки. Волохата шапка з'їхала аж на самісінькі очі, підборіддя грузло в брижах кожушанки, напнутої спереду чорним зашмульганим фартучком, які носять завжди носії.

— Пу-у-ух-у-у, — важко випускав чолов'яга повітря й сонно цмокав губами.

Згодом біля ослону спинився низенький дідусь у темній шинельці з кантами на червоноверхому кашкеті. З хвилину дивився розгублено на носія, а по тому скрикнув:

— Мироне, Мироне, потяг скоро. Мироне! — й побіг далі.

Швидко знов повернувся ще дужче заклопотаний. Почав торсати носія.

— Мироне, Мироне, потяг зараз! Баґаж треба вивантажити Мироне, чуєш?

— У-гу... — прогурготів Мирон і важко свиснув носом.

Начальник станції ще дужче засіпав носія за плече, зайшовся криком:

— Вставай, зараз потяг, Мироне, чортяка, Мироне. Чортяка!

— У-гу-у... — мугукнув Мирон і знов засвистів носом.

Начальник станції цупко схопив старечими зморшкуватими пальцями велетенську руку Мирона, — силкувався потягти його з ослону. Десь задзеленчав телефонний дзвоник і він, покинувши Мирона, стрімголов полетів із залі.

За п'ять хвилин, гримаючи буферами на станції, важко стримуючи розгон, зупинився транс-сибірський експрес.

* * *

Марич і Горський розгублено стали на пероні. Що ж робити? Потяг стоїть три хвилини, а баґаж? Усе ж у баґажному ваґоні!

— Носій! Баґаж! Чорти кудлаті, баґаж беріть! — долетіло десь од паровоза. На перон вибіг начальник станції. Розгублено покрутився на одному місці й знов зник у станції. Професор і Марич почули благальні вигуки:

— Мироне, Мироне!

Тої ж хвилини професор Горський помітив, як кондуктор баґажного ваґона підсунув до дверей найбільший пакунок (з інструментами, очевидячки, рішивши кидати баґаж прямо на перон). Професор несамовито скрикнув:

— Стійте, обережно!

Марич, широко розтуливши очі, дивився вслід професорові, що прудко по-хлопчачому мчав до ваґона. Потім зрозумів у чому справа й побіг собі.

Але даремно. Коли перший п'ятипудовий вантаж опинився на спині професора й він, важко пересуваючи ноги, поніс його до плятформи, засюрчав свищик. Зойкнув паровіз, і чорні двері баґажного ваґона тихо поповзли вперед.

Побачивши, що потяг рушив, професор безсило пустив вантаж додолу — ноги йому затремтіли й він стомлено сів на пакунок, подивився жалібно на Марича й по-дитячому тихо запитав:

— Вікторе Миколайовичу, що ж робити?

Потім несподівано різко став на довгі ноги. Поблід і затремтів від злости:

— Це ж чорт знає що таке! Це ж... — і помчався до станції.

Начальник станції, побачивши раднаркомівський мандат, смертельно зблід. Йому затремтіли пальці й болісно задьоргались м'язи на правій щоці. Горський грізно запитував:

— Ви знаєте, що ви накоїли! Я жалітись на вас буду. Ви зірвали...

Професор несподівано замовк, обірвавши початок фрази. Він тепер тільки помітив смертельний колір на обличчі дідка, помітив болісне дьоргання щок і очі, сповнені жахом. Вчений забурмотів щось нерозбірливо й вже зовсім незлісно, а згодом насупивши брови, ніби аж ніяково проказав:

— Ви будь ласка, зараз же зупиніть, щоб негайно, якось знов сюди баґаж дослали... Ви ж якось там... самі знаєте...

До самого вечора професор не промовив ані слова. Бачив — весна захопила Тайшет. Як мога скоріше, скоріше тікати на північ.

У райвикові раднаркомівські печатки справили магічне враження — до вечора все було готове: коні, провідники, сани, не було лише баґажа.

Марич щогодини приходив на станцію. Начальник тремтів і винувато виправдувався:

— Я депешу послав, відповідь є, але доведеться почекати до завтра.

На ранок о десятій годині спеціяльною дрезиною прибув баґаж.

І вже коли все було складено, перевірено, запнуто у величезні грубі брезенти — точно о дванадцятій годині обоз мав рушити з Тайшету, всі побачили, як від станції майже мчались до обозу, вимахуючи руками, дві постаті — то прибули Аскольд і Самборський.

* * *

Південно-західній берег Алеутів, суворий і холодний, ось уже півтора тижні задихався у важкому, насиченому водою тумані.

Чорні гряди голих гір ледь бовваніли в густих пасмах випарів.

З океану йшла весна. Інколи долітав сюди подих теплого вітру, приносив йодисті пахощі водоростів, і тоді завіса туману здригувала й дерлася на шматки. Але подихи були нечасті й кволі. Туман швидко густішав і знов запинав густосірим мороком берег, ущілини і верхівлі гір.

У глибокій, просторій лощині, стиснутій з трьох боків високими кам'яними кряжами, викреслювалися, освітлені райдужними вогнями велетенських електричних лямп, горбаті анґари, гострі будівлі, низькі бараки. Електрика кволо осилювала обійми липкого туману й будівлі, оточені високою огорожею, в цьому світлі ледве проступали з туману й здавались легкими, нереальними в суворій, мертвій пустелі.

Південно-західній берег майже був незаселений, бо не ховав у своїх надрах ані золота, ані вугілля, ані міді. Тому не приваблював до себе нікого. Скелясті береги стояли неприступні й жоден пароплав не підходив до них. Хіба інколи китобойні судна майорили вітрилами й тихо пропливали привидами біля непривітних скель.

І тому про дивні будівлі, що виросли за якихось півроку в затишній лощині, майже ніхто не знав.

Навіть уряд, продаючи ці землі Ляйстердові, не знав точно, де саме лежить Лощина Трьох Кряжів.

Центральне місце в подвір'ї, що розташувалось у лощині, займав двоповерховий будинок і радіостанція.

У долішньому поверсі містився технічний персонал. За будинком осторонь, утворюючи чотирикутник, тяглися: електростанція, майстерні, лябораторії, бараки, елінґи.

День і ніч в майстернях іскрилась електрика, а біля елінґів незмінно стояла озброєна варта.

Робота тривала день і ніч. Працювали в дві зміни. У травні за пляном мусіли закінчити будову п'ятьох дирижаблів. Усіма роботами керував сам Ерґе. До лябораторії, крім нього, ніхто не мав доступу.

На початку травня Ерґе призначив постійне чергування на радіостанції. День і ніч безперестанно, як велетенська оса, гуло динамо, незримі чутливі полапки обіймали простір.

Навушники мовчали. Лише інколи нерівно й заборсано долітали шматки веселих фокстротів, промов, об'яв. Тричі на день у скляну кабіну радіостанції заходив Ерґе й сухо запитував:

— Ну?

Черговий мовчки хитав головою. Ерґе круто повертав і виходив роздратований і злий. Голову непокоїли страшні думки про невдачу й провал.

Дванадцятого травня по обіді після Ерґе черговий почув, як трубка приглушено прошепотіла чітко з протягом:

— Слухайте, слухайте, слухайте!

Черговий тремтячими пальцями намацав електричний провід сиґналу. За хвилину до кабіни вбіг Ерґе. Йому, як і черговому, тремтіли пальці, збуджено блищали чорні очі.

Він схопив слухові трубки, кріпко, до болю притис до вух. Трубки шепотіли:

— Слухайте, слухайте, слухайте. Все гаразд, усе гаразд, усе гаразд. Вийшли, вийшли, вийшли...

* * *

За тиждень по від'їзді з Нью-Йорку Марича Ґіна довідалась, що Ерґе збирається від'їздити до Алеутських островів. Він сказав, що одержав нове призначення — посаду головного інженера на руднях Ляйстерда.

Прийняла це повідомлення спокійно, навіть байдуже, як звичайну собі необхідність, і навіть не поцікавилась докладніше дізнатися, що саме спонукало прийняти його це призначення, бо знала, що він після винаходу рішив провадити дальші досліди тут же в Нью-Йорку.

Лише помітила, що чоловік перед від'їздом зробився надзвичайно ніжним і ввічливим, оточив її надзвичайною увагою, у кожному слові його почувала якусь дивну ласкавість, що межувала навіть з сентиментальністю, чого раніше вона в Ерґе не помічала.

Він щовечора сам приїжджав до «Колюмбії» і годинами просиджував у її вбиральні. А коли лишався з нею насамоті, ніжно, як закоханий хлоп'як, пестив голову.

Таку зміну Ґіна пояснила собі розлукою й догадувалася, що розлука, мабуть, буде довгою. А одного разу навіть майнула неспокійна думка про небезпеку. Щоб хоч чимнебудь віддячити за жагучі пестощі, з тривогою запитала:

— Слухай, Ігоре, а нова твоя робота дуже небезпечна?

Ерґе кріпко стис їй плечі, заглядаючи в вічі відповів:

— Ого! Моя Ґіночка навіть турбується за життя свого чоловіка. — Це було сказано іронічно, але вона почула, що в іронії згучать нотки вдячної ніжности.

З приводу від'їзду Ерґе в Ляйстерда відбувся невеличкий бенькет. Запросили найближчих знайомих, переважно знайомих Ляйстерда.

Ерґе ж лише запросив Сорокіна (Ґіна ніяк не могла пояснити такої примхи свого чоловіка).

Сорокін так був вражений цією честю (як же ж, з Ляйстердом сидіти за одним столом), і майже задихався від щастя. Сідаючи поруч Ерґе й Ґіни, він то блід то червонів, замість солодкої посмішки в нього на обличчі стигла перелякана, змішана з жахом і щастям неприємна ґримаса.

Коли виголошували тости, він несподівано підвівся й собі. Звернувся до Ерґе і, збиваючись, бризкаючи слиною, ковтаючи кінці слів, забурмотів:

— За сміливого, геніяльного містера Ерґе, що розпочав відважну справу. Я бажаю йому...

Сорокін не докінчив. Враз занімів і з жахом висолопив очі. Усі помітили, як лице Ерґе пересмикнулося злістю і огидою. І він обурено й майже погрозливо подивився на Соро-

кіна. Той, як зачарований, постояв з хвилину й тихо, боязко сів на своє місце. Губи йому тремтіли від ляку, огидно розтулився рот.

І коли минула неприємна хвилина, Ґіна помітила, що Ерґе нахилився до Сорокіна й люто зашипів російською мовою:

— Ідіот...

І тоді враз всю істоту взяло в полон страшне підозріння, від якого стало моторошно. Це було рівно півроку тому. За півроку неясне підсвідоме підозріння зформувалось в страшну думку, страшну своєю невідомістю. Робила тисячі припущень, силкувалася знайти якесь пояснення, хоча б натяк. Знала лише твердо, що Ерґе затаїв від неї якусь страшну подію.

І кінець-кінцем, змучена неспокійними думками, догадалася, що пояснення треба шукати в Сорокіна.

Ґіна не помилилася. Дві, три привітних посмішки, милостива відповідь на привітання зробили все, чого бажала вона.

Сорокін все частіше й частіше почав навертатись на очі. Зустрічаючи її погляд, запобігливо кланявся і йолопувато червонів.

Згодом помітила, що він придбав добрий, дорогий костюм і частенько почав навідуватись до «Колюмбії». Видко було, що він має гроші й вдає з себе багатого джентлмена.

Ті вечори, коли вона бачила його в мюзикголі, завжди після виступу, служниця приносила їй пишний букет троянд. Взагалі Сорокін, як дурний карасик — швидко клюнув на звичайнісінький поживок. У цьому нічого дивного не було. Ґіна гадала, що й цього для Сорокіна забагато. І вона щиро потішалась, коли, кивнувши милостиво головою, бачила, як він конвульсійно згинався надвоє й довго, як злодій, кидав у її бік боязкі погляди.

А що з ним робилось, коли вона одного разу простягла руку й приязно запитала:

— Як живемо, містере Сорокін?!

Він хотів щось було відказати, але подавився словом, закашлявся й м'ясистий ніс йому вкрили краплинки поту. Так нічого й не відказав.

* * *

Найбуйніший зліт фантазії Сорокіна звичайно не міг припустити такої чести та ще й від кого. Тільки подумати, від знаменитої славетної Реґіни Марич!

Насправді честь була не така вже й висока. Просто Ґіна задумала завітати в гості до Сорокіна на 9 евеню.

З перших же приступків у ніс вдарив гострий, важкий пах бруду, цвілі, покидьок. Ґіна затулила хусткою ніздрі й помацки героїчно почала осилювати слизькі сходи.

На дзвоник вийшла низенька жінка, молода ще, коротко пострижена, грубо нафарбована. Впустила до передпокою й підозріло оглянула багатий одяг гості. Почувши, що незнайомка хоче бачити містера Сорокіна, ревниво перепитала:

— Вам містера Сорокіна?

— Так.

— Його нема дома.

— А скоро буде? Я в дуже важливій справі.

Жінка ще раз пильно оглянула гостю й вже прихильніше відказала:

— Містер Сорокін має швидко бути вдома. Ви можете зачекати в його кімнаті.

Діставши згоду, господиня повела Ґіну коридором до кімнати Сорокіна.

— Ось, прошу, сюди, я зараз запалю світло.

Господиня вийшла. Ґіна усміхнулася їй вслід і нехіть почала розглядати небагаті покої.

Розглядаючи фото-етюди на стіні, дійшла до старого письменного столу з заляпаним атраментом сукном. На столі неохайною купою запорошені лежали клапті списаного паперу, книжки, журнали, пожовклі газети. З боку важкого мармурового приладдя, під важким пресом чорніли фотографії.

Ґіна сіла на потерте тверде крісло, простягла руку до журналів і ліниво почала їх листати: все старе, не цікаве! Позіхнула й подумала: «ну й нудота, хоча б швидше приходив».

Взялась за фотографії. Витягла навманя з середини одну, піднесла ближче до світла, тої ж хвилини їй помертвіло лице, жахно поширилися очі: у руці тримала портрет Марича.

Страшна думка болюче різонула мозок, і, щоб не скрикнути, Ґіна закусила губу.

Десь далеко в коридорі задзеленчав дзвоник, він і привів до пам'яті і примусив думку швидко й нервово працювати. Тремтячими пальцями розстебнула торбинку й ледве встигла сховати туди фотографію. У коридорі зовсім близько, під самими дверима почула кроки. Відхилилися двері, на порозі став розгублений і здивований Сорокін. Опанувала собою. Примусила губи скластись у посмішку.

Сорокін, уражений і докраю ошелешений такою честю, очевидно, не міг рушити з місця. Щоб вивести його з такого становища, Ґіна ще раз посміхнулася й пішла назустріч.

— Містер Сорокін здивований? А може не радий, бо, як каже наше рідне прислів'я, не званий гість гірш за татарина.

— О, що ви, — забелькотав нарешті Сорокін. — Я просто від щастя не знаю... бо так несподівано... Хіба я міг?

Ще зусилля, і Ґіна вже мала силу грати, як того бажала. Вередливо зібрала докупи губи, ображено заговорила:

— Ах, містер Сорокін, така нудьга, така нудьга, осточортіло все, й театр і постійні поклонники, забажалося одпочити од проклятого щоденного шабльону. Згадала вас і порішила завітати раптово в гості, а потім забрати вас і безтурботно весело провести час. Я гадаю, ви не відмовите на сьогодні бути моїм лицарем?

О чорт побери — відмовити! Ех, де те красномовство поділося! (Сорокін був певен, що він обдарований таким талантом). Репортер задихався й широко розтуляв, як риба, рота:

— Ну, що ви, я, звичайно, щасливий...

— Тільки, умова — найвеселіший куточок Нью-Йорку. Згода?

У таксомоторі страшна думка знову стисла до болю серце. Одкинувши назад голову, Ґіна ламала пальці і безпорадно думала, «що ж трапилось? Викторе любий, що ж трапилось?» На заторах, коли таксі мусів зупинятись, чекати поки пролине зустрічний потік, біль доходив кульмінаційної точки. Але осилювала себе й сміялася до Сорокіна:

— Ви танцювати ж умієте, умієте? О, прекрасно! Я так давно не танцювала. А ця «Мавританія», що й путня? Уявіть

собі, я ні разу там не була. Але стійте, я десь чула за неї. А, пригадую, процес контрабандистів. Так? А як же тепер?

— Тепер не згірше, коли не краще. Теперішній господар «Мавританії» найкращий друг поліції. Джон Фарф був занадто гордий, тому й прогорів.

І Сорокін весело зареготав, гордий з того, що знає такі деталі.

* * *

«Мавританія» була одним з найвеселіших куточків Нью-Йорку, де спокійно всі (звичайно, всі, що мали доляри) могли звеселити й розмочити засушену сухим законом душу.

Тут можна було дістати рішуче все, починаючи від вонючого віски й джіну до пахучих дорогих Хейсік і Мумм. Отже, дружба господаря з поліцією була мабуть що не найліпша, найдружніша й найщедріша.

Величезна золота заля «Мавританії» вже сяла світлом різнокольорових лихтариків і від того мерехтіла веселковими кольорами. Невтомно награвав джаз, дратуючи почуття, примушуючи тіло ритмічно й безсоромно похитуватись в такт фокстроту.

В залі був шум, він п'янів і дратував.

Швидко Сорокін сп'янів. Очі йому звузилися, заблищали олійним тьмяним блиском.

Джаз заграв «Пелікана». Ґіна струнко підвелася з стільця й простягла руки до Сорокіна:

— Я хочу танцювати, трам-тім-там-там, — заспівала вона в такт фокстротові, поклавши м'яко на плече йому руки.

Сорокін тремтячою рукою взяв талію й близько (занадто близько) схилив до неї свою голову. Так близько, що видко було нечисто виголене вугрувате підборіддя й дрібні, руденькі волосини борідки.

— Трам тім-там-там, — ловила Ґіна ритм музики. — Ну?

Сорокін танцював добре й легко, не зводячи збудженого погляду од привабливого лиця Ґіни. Він відчував крізь шовк теплоту її тіла, бачив темні широкі очі, повні губи і важко дихав. Очі викривали боязке приховане, нахабне бажання.

Іноді, коли його коліна торкалися колін Ґіни, його рука, що тримала талію, дрібно дрижала.

«Досить», — подумала Ґіна й попрохала Сорокіна йти до столика. Танцюючи, дійшла свого місця й стомлено сіла на стілець. Зараз же, одкинувши голову на спинку, грайливо заговорила:

— Ви прекрасно танцюєте, надзвичайно легко. От з Ігорем мені чиста морока — завжди на ноги наступить. А між іншим він вам пише? — Ґіна тої ж хвилини стурбовано перегнулась через стіл і, вже пошепки, суворо додала.— Я гадаю, з вами про це можна говорити?

В очах Сорокіна на мить пропав п'яний блиск, очі протверезіли й розгублено вставились на неї.

Суворий погляд обдурив його, примусив пошепки відказати.

— Пише. — Сорокін боязко озирнувся й ще тихше проказав, так тихо, що Ґіна ледве розчула. — Позавчора листа одержав.

Відповіла також тихо:

— Я одержала тиждень тому.

Відповідь цілком заспокоїла Сорокіна й одігнала підозрілі боязкі думки.

Стримуючи себе, щоб не викрити гри й не викликати жодного підозріння, вона зважувала кожне слово.

— Я так боюся за Ігоря.

— О, не турбуйтесь, містер Ерґе знає, що робить.

— Але все ж таки справа ризикована.

— Звичайно, звичайно, але зате яка справа! А взагалі містеру Ерґе нічого турбуватися. Я підібрав таких молодчиків, що пекло перевернуть!

Сорокін говорив вже самозадоволено, гордий сам з себе

— Я навіть не уявляю де це.

— І не дивно, — спогорда відповів Сорокін, — це в чорта на ріжках. Лише містерові Ерґе могла спасти в голову така думка. Ви уявіть собі з Алеутських островів, через океан в Якутію, в непролазну тайґу, в край ворога, це ж нечуваний в історії рейд!

Ґіна стиснула пальці, і нігті болюче вп'ялися в тіло. Ледве стримала себе, щоб не скрикнути: «А Віктор, Віктор?»

Стомлено приклала до чола руки, тихо попрохала:

— Одвезіть додому. Мені зле.

* * *

Відпочивальня здавалась тісною й душною. Ґіна металася з кутка в куток, сідала на канапку, силкувалася якнайсильніше стиснути малими руками скроні й з тихим відчаєм говорила сама собі:

— Що ж робити, що ж робити?

Ясно й зрозуміло — Вікторові загрожує смертельна небезпека. А може вже й зараз він лежить десь мертвим трупом? Всі неясні підозріння оформилися й підсилили малозначні, здавалося, другорядні події, що колись проходили поза увагою, яким вона не надавала ніякого значення.

Страшна тривога тисла серце. «Вікторе, любий мій Вікторе, синьоокий друже, одного я тебе любила й так підло, легкодухо покинула». — Думала, і відчувала, що зараз вона мала б змогу кинути все, відректися від всього, піти за ним, по-рабськи, покірно й безвільно.

— Що ж робити?

Тоді згадала за кабінет Ерґе. Може там що є? Може там ключ до таємниці. Бо п'яний Сорокін у таксі бурмотів хвастливо про якісь скарби. Вона не питала докладніше, боялась викрити себе. А тепер з відчаєм, задихаючись, тривожно вийшла з відпочивальні до кабінету. Там до виїзду Ерґе все лишилося по-старому. Ніхто не заходив до нього, лише служниця щоранку здмухувала порох зі столу й витирала статуетки, моделі й шафи.

На столі, крім письмового приладдя, нічого не було. Ґіна поторсала середню широку шухлядку — замкнуто. Злісно рвонула до себе. Безпорадно озирнулася, побачила збоку біля шматка породи, що правив за прес-пап'є, вузьке, блискуче, сталеве долотце. Схопила його й підсунула під замок. Налягла всім тілом на держальце, від напору затріщало дерево, дзенькнув різко замок.

Як злодій, висунула шухлядку, тремтячими пальцями витягла всі папери, пакунки, почала пильно переглядати.

Знайшовши знімок з листа Горського, ледве не скрикнула

Жахними очима читала постскриптум:

«...Розповім вам про що ніколи й нікому не говорив. Справа ось в чому... ...з чистої плятини. Я довго розпитував господаря, де він його дістав — тунґус уперто не хотів відповідати...

...Азіятський Аероліт. Я, звичайно, скептично поставився до цієї історії... Але ви уявіть моє здивовання, коли я в другім чумі натрапив на такий же точнісінько камінь, вірніше, шматок плятини. ...безліч виритих глибоких ям... ...білого каменя (тобто плятину!). Отой шаман... ...охороняє господарство від страшних пожеж...»

Ґіна скрикнула. Вона зрозуміла, про які скарби п'яно белькотав у таксомоторі Сорокін. Похапливо листала другі папери, але то були незначні ділові записки. На кінець лише впала в око невеличка мапа, на ній червоним олівцем сміливо накреслена була пряма лінія, від Алеутів до Турханського краю — то Ерґе, обмірковуючи пляна авантури, підсвідомо черкнув олівцем ту лінію.

З хвилину Ґіна сиділа нерухомо, безпорадно вставивши очі в світло лямпочки. За цю хвилину десятки плянів майнуло в голові. Всі пляни були непридатні, химерні, це й сама вона добре знала. Одірвавши зір од світла, тихо поклала голову на руки.

Ясно й зрозуміло. Ось тепер вже цілком ясно! Ось тепер то вже треба кріпко, кріпко спитати себе:

«Що ж робити?»

Сиділа так довго, заплющивши очі, в думці запитуючи себе:

— Що ж робити?

А як підвелася, тихо, спокійно сховала всі папери в шухлядку, погасила світло, пішла до себе у відпочивальню. Але, й роздягшись, довго не могла заснути. Лежала горілиць з розплющеними очима, питала себе спокійно й твердо:

— Що ж робити?

Запитувала по інерції, бо вже цілком собі усвідомила; що саме вона буде робити й що зробить.

* * *

Аскольдове побоювання зустрічі з дядьком не справдилося. Занепокоєний теплою погодою, що прямо таки жерла останній сніг, професор Горський навіть не поцікавився докладніше розпитати небожа за нового товариша, що мусів стати учасником експедиції.

Він лише кріпко стиснув Самборському руку і мугикнув сам собі про труднощі дороги, про те, що, мовляв, кожному доведеться добре таки попрацювати.

Марич зовсім нічого не сказав, лише сказав своє прізвище й привітно усміхнувся.

Не до розмов було. Теплий вітер, вісник весни, щораз все тепліше й частіше овівав суворі лиця учасників експедиції. Аскольд радів, що все склалось якнайліпше, й, ідучи поруч Павла, весело підморгував: а що не я тобі казав, ага?

Посувалися вперед поволі з надзвичайними труднощами. Доводилося осилювати кожен сажень роз'ятреної дороги, часом, сани повзли по грязюці, тоді гуртом впрягалися й допомагали зморениим коням. Сніг танув швидко й помітно. Тала вода заповнювала глибокі вибалки, яри, доводилось розпрягати коней і самотужки витягати сани з води.

Шостого дня в далині зачорніли береги Анґари. Річка спухла, зловісно синя, готова щохвилини розірвати кригу. Ще тихше рушили далі. Попереду обережно йшов провідник, а за ним черідкою тихо й мовчазно, як за покійником, повзла експедиція. Коні полохливо шорошили вуха, чуючи небезпеку, й обережно торкалися ніздрястої криги.

Цілу добу йшли без сну й їжі, з натягнутими, як струни, нервами.

Другого ранку дісталися Кежми. Всі полегшено зідхнули. А надвечір обличчя зовсім посвітлішали, зав'язалися розмови, бо з півночі подув холодний вітер і небо почало сіяти сухі іскристі сніжинки. Весна лишилася за Анґарою. Слава, весна позаду!

Двісті дворів Кежми стояли трьома рівними рядами — це останнє селище на півночі, а далі тайґа, трясовини, багнища й лише де-не-де дрібні, як крапочки, факторії та чуми тунґусів.

Весна позаду, але треба тікати. За два дні експедиція

знову рушила в путь, найнявши дві нових підводи й четверо робітників.

І знову день і ніч, часто без сну, уперто посувалися вперед на північ. Аскольд умудрявся спати на ходу. Часом спотикався і, падаючи, приходив до тями, здивовано дивився на туманні силюети саней, коней. Знову приходив сон, кріпко стуляв вії, і ноги знову механічно крокували далі.

На четвертий день, як вийшли з Кежми, експедиція досталася Вановари — 800 кілометрів лишилося позаду.

На високім правім березі Катанги, притулилася остання північна факторія. На південь через болота, страшні трясовини, в'ється вузенька дорога-тропа. В другі боки дороги немає. Зелені трясовини, що тонуть ночами в білих туманах, лежать навколо. І лише великий знавець тайґи, її законів, улюбленець тунґус зі своїм легконогим оленем не боїться кочувати в цьому краї.

Взимку або в пізню осінь можна дістатись до факторії, коли замерзнуть, скуті страшенним морозом, багновища, таєжні річки. Влітку, навіть засушливого літа, дістатись з Кежми до Вановари майже неможливо. Білі кістки коней, біля берегів багновищ, жахливо доводять цю істину.

Горський знав це добре, тому так поспішав до Вановари. Ладен був дістатися факторії якнайскоріше за всяку ціну. Ще трішки й експедиція запізнилася б, тоді довелося б чекати зимового шляху. Але й зараз треба поспішати. Уперед, невтомно вперед!

* * *

За два дні збудували три човни. Професор сам допомагав пиляти сосни, волоком, вкупі з робітниками, тягав їх до факторії. І коли човни були вже готові, весна не забарилась прийти й сюди.

Крига на Катанзі з гуркотом затріщала, почала колотися, і за день поповзла геть униз.

Погожим ранком на воду пустили «Болід», «Комету», й «Аероліт» (ідея Аскольда). Перевантажили груз і, коли все було готове, професор урочисто, з першого човна, махнув прощально рукою. З берега загукали:

— Щасливої дороги!

Аскольд схопився й жалібно подивився на Павла. Той запитав:

— Що таке?

— Лист!

— Який лист?

— Майї!

— Що?

— Лист Майї забув надіслати.

— Як же ти забув?

Аскольд почервонів і тихо, збентежено, відповів:

— Та я, бач, забув... написати. — І вже сміливіше додав, — от я йолоп, так йолоп!

* * *

Шалена течія мчала човни до гирла Чамбе — правого допливу Підкаменної Тунґуски. В гирлі професор наказав повернути човни вгору. Почався найтяжчий перехід. Треба було плисти проти весняної течії.

Весла не допомагали, човни уперто зносило вниз, налагодили лямку, впрягалися по черзі і, слизьким берегом, попід стримкими скелями, обминаючи валіж, тягли човни вперед.

Пройшовши двадцять кілометрів, губили рештки сили і падали безтямно біля вогнища.

На п'ятий день зі Сходу й Заходу до річки підступили високі пасма Буркана. Професор пізнав їх гостроконечні голі верхів'я. Він не помилився, це вірний й найлегший шлях до місця падіння аероліту, ось і знайомий, стиснутий в обіймах каменю, скажений поріг.

Табір розташувався за кілометр від порогу і професор, чатуючи вогнище, забувши втому, суворо до пізньої ночі прислухався до зловісного грохоту валів.

На ранок підійшли до порогу. Швидко розвантажили човни і порожняка почали перетягувати по одному на високий заловок порогу.

Аскольд прип'явся до високого берега і націлився кіноапаратом знімати перехід.

Найбільший «Болід» витягували тричі й тричі шальні струмені кидали його назад у водоворіт до скажених мертових товкунців.

Вчетверте, напруживши до болі мускули, ледве-ледве перетягли човен.

Взялися за другий.

Робітник ніяк не міг справитися зі стерном, човен крутило й кидало на всі боки. Враз професор скинув кожуха й нервово вигукнув:

— Слухайте, вилізайте, дайте я спробую!

Човен підтягли до берега. Горський сів на корму.

— Тягніть! — скомандував він і щосили наліг на стерно. Човен хистко пішов до порога. Півчовна вже було на заловкові, як враз скаженюща течія хлюпнула на «Комету». Човен крутнуло, повернуло боком до течії, ще хвилина і всі побачили, як блиснуло дно й Горський зник у водокруті.

Ніхто навіть не скрикнув. Помертвіли обличчя — всі бачили, як в страшних хвилях стрибав перевернутий човен, а згодом біля самого порогу виринула голова Горського.

Ще мить і Марич, мабуть, кинувся б у воду. Але його спохив за руку Самборський і, пхнувши назад на берег, хутко почав скручувати в кільце линву. Скрутивши, розбігся й щосили, рвучким розмашистим рухом, як ласо, кинув у річку. Кінець кільця впав на голову Горського. Вчений підвів руки, схопив кінець, і знову на мить зник під водою.

— Тягніть! — несамовито скрикнув Самборський. Марич щосили вхопив линву й потяг до себе.

В цю мить почув, як хтось його гукає. Підвів голову і побачив на скелі Аскольда. Оператор, вимахуючи роздратовано руками, гукав:

— Товаришу Маричу, вбік, убік, я ж вас прошу! Кадр мені псуєте!

Марич, як загіпнотизований, одійшов у бік.

— Ось так! — радо вигукнув Аскольд, і схопив ручку апарата. Крутив і радісно гукав до дядька, що тримаючись за линву, плів до берега. — Дядю, дядю голову вище! Ось так! Ще трішечки! Ще! Дякую!

На березі професор здригнув, нервово засміявся. Марич

здер з нього мокрий одяг і накинув доху. Професор мовчки вдячно потиснув руку, простяг долоню до чола, натрапив несподівано на окуляри. Знову нервово засміявся і здивовано промовив:

— Ви тільки погляньте, окуляри мої цілі! От оказія!

* * *

Несподівано за скелястим горбом, де експедиція мала пристати до берега, виринули: чорна пластата будівля і гостроверхий тунґуський чум. Горський підвівся, пильно поглянув уперед і здивовано знизав плечима.

— Дивно... біля самої ущелини... так далеко, — промовив він сам до себе й зараз же наказав правити човни до зимовника.

Звідти, мабуть, помітили човни, бо від чуму відокремились дві постаті й почали наближатися до берега.

Хазяї зимовника, — присадкуватий косоокий тунґус, з понівеченим віспою обличчям, у кудлатій подраній шапці і росіянин, молодий парняга, років двадцяти трьох, безвусий, з обвітреним бордо́вим обличчям, — здивовано дивились на незнайомих гостей, але охоче взялися витягувати човни. За роботою отак розбалакались і познайомились.

Тунгус, широко посміхаючись тонкими гострими губами, тикав собі пальцем у груди, довго повторював одну фразу ламаною мовою:

— Аванька Лючетан, люче, Аванька Лючетан. Олень... мисліввство...

Хлопець суворо пояснив:

— Тунґусом Лючетаном зовуть його. Живе з оленів та мисливства.

— А ти з ним живеш, чи як? — здивовано й собі запитав Горський.

— Я вроді як син йому, — охоче, але суворо одповів парубок. — Батько мій тут десь колись багатющу розсип золота знайшов та попользуватися не встиг — ведмідь на полюванні його порішив, я тоді малюком був.

Парубок помовчавши, хитнув у бік тунґуса головою.

— Так він мене вроді як за дитину взяв.

— А як же з золотом? — з усмішкою запитав Марич.

Хлопець повернувся до нього, недовірливо окинув зором і притишено буркнув:

— В секреті татко держав. Тепер я шукаю. А ви що, теж по золото?

— Е ні! Ми по камінь «небесний» їдемо. Чув може на Великій Трясовинні впав?

Парубок насупив брови, повернувшись до тунґуса, проказав йому декілька незрозумілих слів. У того враз жахно розтулилися очі і він, сполохано озираючи всіх, вигукнув:

— Огда! Ой диво, диво! Тайґу валив, тайґу кінчав. Огда тайґу палив!

Горський з усмішкою поклав ліву руку на плече тунґусові, а правою вказав на ущелину, що тяглася чорною смугою геть на північ. Тунґус замовк.

— Слухай, Лючетане, знаєш тропу?

Тунґус очевидно не зрозумів слів професора і, безпорадно оглянувши всіх, повернув очі до свого приймака. Парубок переклав слова професора по-тунґуськи. Тоді Лючетан злякано замотав головою, а по тому, ніби подумав трохи, стих і після павзи, знову повернув голову до професора. Заговорив щось, швидко-швидко повторюючи фразу: «Джан-пуд мука. Джан-пуд мука».

Парубок переклав:

— Каже аванька туди сам ходити боїться. Страшно каже, але з вами піде, якщо дасте десять пудів муки.

Всі позирнули на Горського. Десять пудів муки у тайзі в цю пору — нечувана ціна! Горський, подумавши, відповів:

— Дамо, але прийдеться йти аж до факторії.

Парубок знову звернувся до тунґуса й переклав йому слова Горського. Лючетан радо закивав в знак згоди головою.

— А спитай його — шаманити вміє, — попрохав з усмішкою Горський. Хлопець переклав прохання і тунґус, ніяково посміхаючись, замотав головою.

— Ні, люче ні.

— А то перший раз довів мене провідник сюди, довів і хоч би крок далі, — звернувся до всіх професор. — Прохав, прохав, не допомагає. А потім почав шаманити. Пошаманивши підвівся і пророче проговорив: «Ідеш бає, ну, іди, іди. Там минеш Ділюшму, потім попадеш на Хушмо, по ній пройдеш Ухогитон і Ухогагіто, а там побачиш струмок Великої Трясовини. Я буду радий, коли мине тебе лихо!»

Професор замислився. Ніхто навіть не посміхнувся.

На ніч біля вогнища лишився вартувати Самборський та приймак тунґуса.

Години за дві, зимовник загус в темряві. Ватра спалахувала слабким полум'ям, а згодом ледь-ледь жевріла. Самборський, що сидів, низько схиливши голову на ґвинтівку, підвівся, сторожко постояв нерухомо, потім тихо торкнув парубка. Той готовно підвів голову і миттю став на ноги. Згодом обоє, тихо ступаючи, зникли в напрямі берега.

Річка шуміла глухо й тривожно.

* * *

17-го травня, у недільних додатках, під портретами Реґіни Марич, було вміщено сенсаційне повідомлення про те, що славетня артистка їде відпочити на Гавайські острови і днями інкоґніто покине Нью-Йорк.

Це, звичайно, не завадило репортерам в день від'їзду Ґіни запрудити буквально перон, з якого відходив експрес «Нью-Йорк — Сан-Франціско», й зфотографувати з усіх боків міс Марич, її супутника містера Сорокіна, комфортабельне купе з шовковими шпалерами, ванну кімнату, теннісну залю, читальню, вбиральню й спеціяльно замовлений столик у ваґоні - ресторані проти величезного блискучого вікна. А деякі навіть зфотографували джаз-банд, що гратиме міс Марич в дорозі улюблені фокстроти.

Сорокіну часом здавалося, що це все галюцинація. І він з жахом озирався навколо. Але ні! Навколо дійсність, прекрасна дійсність; потяг мчить вперед, покриваючи в годину сотню кілометрів. В ресторані щодня чекають його смачні сніданки, обіди й вечері, гримить джаз, а льокаї згинають втроє тулуби — готовно чекаючи наказа.

Сорокін годинами простоював біля дзеркала, оглядаючи свій прекрасний костюм, розчісував ріденьку борідку, суворо хмурив брови, вигадуючи найрізноманітніші пози. Кінець-

кінцем, доходив тої думи, що він сміливо може причарувати яку завгодно красуню.

Другого дня Ґіна зайшла до ресторану, в шовковій блакитній одежі й пишній зачісці — легка й принадна. Джаз — гримнув тривіяльний марш. Всі, що були в ресторані, повернули зацікавлено голову. І Сорокін сяючи, гордий з того, що може близько стояти біля такої вродливої жінки, говорити з нею, готовно підніс стілець і припав довгим поцілунком до руки.

Ґіна сіла, закинула ногу на ногу, недбало поглянула на присутніх. Сорокін оскалив зуби всім корпусом хвастливо перегнувся до неї.

— Я певен, що міс Марич сьогодні покладе край моїм мукам, — почав він, — і оголосить свій сюрприз.

— Ви не помилились, містере, якраз сьогодні, вірніше зараз, я розкрию його.

Знизивши голос, Ґіна низько нахилилась до Сорокіна й швидко вимовила якусь фразу, від якої той рвучко одкинувся назад.

— Ви шуткуєте?! — прошептав він, вирячивши очі.

— Ні.

— Не вірю, не може бути! Ви шуткуєте, це неможливо!

Ґіна здивовано подивилась на нього і майже вголос нарочито, щоб усі почули, кинула:

— Ви просто боягуз. Але чуєте, Сорокін — я так хочу! Чуєте? Я все ж таки не чекала, що ви такий боягуз. Дивно.

Джаз заграв «Джо і Кет». Весело, ніби нічого не трапилось, Ґіна почала наспівувати мотив, відбиваючи такт ногою, а потім безжурно спитала:

— Танцюємо? — І не чекаючи відповіді підвелася з стільця. Зчервонілий, сам не свій, Сорокін підвівся і незґрабно взяв її за талію. Але ніяк не зміг вловити такта й, кінець-кінцем, наступив на ногу. Ґіна вередливо вголос крикнула:

— Ай, вайло!

В ресторані цю фразу почули, засміялись. Сорокін розгублено й собі йолопувато посміхнувся.

* * *

Сан-Франціско пестила гаряча субтропічна весна. Під сліпучими проміннями сонця місто ніжилося, обарвлене розкішними парками й пальмовими бульварами. З океана долітав оксамитний солоний подих.

Порт переповнений вщерть океанськими пароплавами велетнями майорів, картатими різнобарвними прапорами всіх націй. Повітря було насичене ревом сиґнальних сирен, гуркотом і лязгом підоймних кранів, людським гамором і вигуками.

Сорокін безпорадно озирав гамірливу пристань, безжально мнучи борідку. Серце йому щеміло невимовним болем. От ускочив, так ускочив! І треба було прийти в голову отакій дурній думці. Ну що тепер? От тобі й мандрівка в Гаваю. От тобі і безтурботне життя в чудесній Гонолулі. І як сталося непомітно! Ну, чи гадав він!

Ущіпливий біль ще дужче стиснув серце Сорокіну. З голови сполохано вилетіли мрії. Факт, не лежати йому на оксамитному прекрасному пляжі у Валкікі, біля вродливих принадних жінок, і тихий приплив океану не буде огортати його тіло! А головне, що Ерґе заспіває, коли побачить його Ґіну? Ух! (У Сорокіна похололо під пахвами). Уб'є, знищить!

Сорокін ледве занепритомнів, коли Ґіна у ресторані спокійно повідомила чортову новинку, що вона передумала їхати в Гонолулу, а гадає рушити з Сан-Франціско до Ерґе, на Алеутські острови.

Важко уявити, навіть неможливо, це ж... і головне рятунку немає! Ну, що він може заподіяти. Він добре знає Реґіну Марич, її упертість, а взагалі як він сміє перечити, грошей же у нього ані цента! Охо-хо-хо. От устряв, так устряв.

Сорокін кинув мняти борідку — поправив бриль, стріпнувся і ще раз поглянув на гавань. Сто чортів його матері — треба все ж таки шукати капітана «Атлантиди». Тисячу йому болячок у печінку!

Сорокін зійшов з місця й попростував вздовж гавані, обминаючи пакгаузи, до бухти, де стояли на якорях шхуни.

За півгодини, обливаючись потом і проклинаючи в душі все на світі, починаючи від палючого сонця й кінчаючи днем свого народження, він побачив, нарешті, на рейді, серед

лісу щоглів і вітрил, блакитну «Атлантиду». Шхуна ліниво погойдувалися на синій, спокійній поверхні океана.

Узяв човна. Під'їхав до «Атлантиди». За сотню метрів, підвівся на ноги, гукнув, склавши рупором долоні, вахтенному:

— Ей, ти, містере, солона душа, капітан де буде?

Вахтенний ліниво поглянув у бік човна, смачно плюнув, а по тому байдуже відповів:

— А тобі, мавпо, нащо він?

— У кості грати приїхав. Треба, коли питаю.

Матрос знову помовчав, перегнувся через борт, ніби виглядаючи щось на поверхні води, а потім, після павзи, ніби згадавши, що його питають, мляво кинув:

— На березі.

— Без твого батька знаю, що на березі. Де саме?

— Мабуть, у «Золотому Олені», або в «Зустрічі Друзів». А може й в «Плямистій Собаці». — І матрос по хвилині упевнено додав: — Знайдеш, коли охота. Спитаєш Біля Русявого — дитина покаже.

Сорокін наказав повернути човен до берега, знову проклинаючи все на світі. Тепер вже насамперед Русявого Біля.

Лише надвечір він таки знайшов капітана «Атлантиди» в дансигові «Синя Хвиля». Ставний капітан в білосніжному, уважно випрасованому, моряцькому костюмі, що красиво й щільно огортав його міцну фігуру, надхненно танцював фокстрота з чорнявою дівчиною.

Сумлінно дотанцювавши останнє па, капітан чемно одвів дівчину на місце і тоді тільки підійшов до Сорокіна. Той запросив його у темний куток і пошепки розповів про свою справу. Біль звів докупи випалені сонцем брови і помовчавши трохи, запитав з легким здивованням:

— А якого вам біса, містере, так забажалося Лощини Трьох Кряжів, та ще в таку пору? А втім справа ваша, питаєте скільки? — капітан подумав ще з хвилинку, й доказав спокійно й весело:

— Тисячу долярів не менше, містере.

* * *

Тропа щокілометр далі ставала загрозливішою. Багновища замасковані богульником та єрніком, щодалі ширились і доводилося сторожко обминати зелені страшні смуги. Легкий туман фантастично мерехтливим привидом колихався над багновищами.

Лючетан вів перед упевнено й сміливо, заздалегідь відчуваючи загрозливі місця. Всі швидко переконалися, що без нього в цю пору експедиція навряд чи вибралася б звідси. Тунґус вів такими хащами, що без пальми [1]) продертися було неможливо. Він володів пальмою, як віртуоз, одним махом перетинаючи густе гілля. Але й пальма мало допомагала. Коні часто застрявали поміж дерев і тоді від вантажу аж клоччя летіло. Чимдалі частіше почали впадати в око вивернуті з корінням дерева, що ніяк не нагадувало таєжного бурелому. І дивно, повалені дерева лежали верхів'ями в один бік. Далі вгору за бистроводною Макитою, припливом Чамбе, таєжні лисини почали з'являтись частіше й більше.

Експедиція йшла мовчки, не обмовившись словом, посилаючи думки до Країни Мертвого Лісу.

Коли проміння сонця розігнало туман, в далині на сході визирнув двоголовий хребет, що затуляв собою прохід ущелини. На ньому здавалося не було рослинности. Але тунґус приклав долоню до очей, пильно подивився і глухо сказав, мотнувши головою:

— Там не треба ходити... Тайґа.

Горський узяв бінокля. Тунґус не збрехав. На хребті була тайґа, але вона лежала звалена страшною космічною силою. Професор повернувся до тунґуса.

— Куди ж?

Лючетан махнув рукою вбік і без слів повернув у густу зарослу сідловину, злісно вимахуючи пальмою. Здавалося, хащам не буде кінця. Коні остаточно вибилися з сил.

Але несподівано попереду заблищали світлі смуги, далі вони поширилися і хащі широко, як завіса, розсунулись надвоє.

Всі приголомшено зупинилися перед дивним краєвидом.

---

[1]) Гострий довгий меч.

Так ось та леґендарна сплетена з казок і химерних оповідань Країна Мертвого Лісу, резиденція страшного «бога вогню Огди!»

На десяток кілометрів, куди тільки сягало око, аж ген до нерівних брунатних хребтів, що стисли з двох боків рівнину, лежала трупом викорчувана нечуваним гураґаном тайґа. Вона спалена, зчорніла, впала щільним помостом. Переплівшись чорним гіллям, лежала в якійсь дивній закономірності в один бік верхів'ями. Над велетенським згарищем повис жахний спокій. В небі не видко було жодного птаха. Жоден рух не порушував страшної тиші. Чути було як калатало серце й гуло в скронях.

І несподівано мовчанку порушив тунґус. Він тихо з жахом прошепотів:

— Ой, диво, диво, як валив! Кінчав... Всю тайґу кінчав...

Для нього настав рішучий зламний момент: іти вперед по мертвих деревах, що ніби трупи лежать на землі, далі в країну могутнього Огди, чи повернути назад і з молитвою тікати геть від страшного місця. Він вагався з хвилину не більше. Побачив: — сміливо пішов уперед високий білий чоловік, а за ним, як за проводирем всі його товариші.

Перемогла цікавість, що часом сильніша й відважніша за хоробрість. Тунґус тихо, не почуваючи ніг, рушив услід за експедицією. Серце йому скажено хвилювалося в грудях; він порушив священне табу.

Країна Мертвого Лісу мовчазно, мертвим спокоєм зустріла відважних і невтомних пришельців.

* * *

Десяту добу розвідувательний загін. Всесибірського платинового тресту прямував на чолі з інженером Люром непролазними хащами Якутії.

Вів загін височезний, надзвичайно худий, скелет-чолов'яга на прізвище Трудлер, вів такими хащами, що іноді учасники загону, загартовані в суворій боротьбі, знайомі з дитинства з таєжними умовами, гадали, що ось тут їм уже капут.

Трудлер прямував до Туруханського краю — жодного разу за всю путь не глянувши на компас.

Загін эформував Люр, підібравши виключно одчаюк і головорізів, йому ніхто в тресті не перечив, в розвідкові експедиції ніхто інший не пішов би. Тому то в наказові про відправку загону (на розшуки нових покладів золота й платини) не було навіть зазначено прізвищ робітників. Більш того, ніхто не знав хто є сам Трудлер.

В тайзі це була зайва справа. Ніхто цим не цікавився. Якось звикли абориґени тайґи, що в кожного мусять бути свої особисті, може страшні й криваві таємниці.

Трудлер ні з ким крім Люра не говорив, вірніше крім Люра нікому не відповідав на запитання. Він ішов цілими днями вперед, широко й разом надзвичайно обережно ступаючи на землю, ніби мацаючи підозрілий ґрунт і ніби підсвідомо почував страшні місця. Всі обережно посувалися за ним вперед, силкуючись ступати саме там, де ступав провідник.

Часом Трудлер спинявся, повернувшись до робітників наказував рубати віти й ні разу не помилявся. Попереду завжди в таких випадках двигтіла зелена страшна трясовина.

Посувався вперед надто слабко, кілометрів двадцять не більше за добу. Але й ці переходи висмоктували останні сили і в людей, і в коней, хоча коні були навантажені лише струментом та їжею.

Загін йшов мовчки, майже без слів, виконуючи накази, навіть ніхто не мав охоти поцікавитись чи далеко ще йти, чи швидко кінець. Нікого не лякала ця путь, всі з дитинства звикли до одноманітного виття тайґи, до її хащів, в яких, якщо підвести голову, можна лише побачити клаптики блакитного неба.

На одинадцяту добу, пройшовши зранку кілометрів п'ять, Трудлер звернув ліворуч і вивів загін на берег безім'яної таєжної річечки і, лишивши всіх, сам попростував вперед.

Всі раді з несподіваного відпочинку, дружно розляглися на березі проти весняного сонця, за яким занудьгували, бо десять діб бачили лише слабкі соняшні зайчики.

Відпочивали не довго. За якусь годину в далині замаячила висока, подібна до бузька, постать Трудлера.

Люр підвівся назустріч з стривоженим виглядом: дійшовши Трудлера запитав:

— Як?

— Все гаразд,—відповів той, і знову гукнув до загону.— Вставай — По тому знов заговорив до Люра: — Станція працює, все без змін, зимов'я тільки щось не чути, мо застряв де чорт.

Стомлений одноманітним густозеленим муром тайґи, зір з насолодою обіймав будівлі, що розташувалися на березі бистрої річки.

Невелике таборище складала довгаста будова з свіжої сосни, три присадкуватих дебелих лабази і радіостанція з стрункою антеною в центрі дворища.

Як тільки загін увійшов у ворота, всі так і повалились на землю, з насолодою почуваючи під тілом твердий ґрунт, що вже не може загрожувати життю й хижо засмоктати в зелену страшну безодню.

Мешканці таборища мабуть знали, що сьогодні має прибути загін, бо зараз же під повіткою на хвої почали готувати обід. Подали величезного казана з борщем і сулію горілки. Кожному дісталося по шклянці пекучої рідини й вона остаточно обезволила натруджене тіло, розмагнітила м'язи, нагнала сон. Неохоче доїли кашу й тут же покотом розляглися біля казанів.

Люр і Трудлер обідали в конторі. По обіді вони разом вийшли з хати — робітники вже хропли під повіткою.

Керівники загону постояли трохи, потім поглянули один на одного й мовчки пішли з двору до берега.

Не дійшовши води, Трудлер зупинився й простяг руку до могутніх кедрів:

— Та він он сам!

Люр примружив очі, з зеленої стіни хащі ясно відокремилась постать — то завалькуватим кроком до них наближався парняга — приймак тунґуса Лючетана.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ.

Ерґе навіжено шарпався в своєму кабінеті. Засліплений злістю, натикався на меблі, забуваючи, що в кутку біля письмового стола сидить урочисто спокійна Ґіна.

Яка нависна була йому тепер оця жінка! Що їй треба? Гадина! Злість переключалася зі стиснутих кулаків, линула вгору, до болі, як судорога стискувала горлянку.

Ерґе боявся, що не стримає себе й кинеться до Ґіни з лайкою й кулаками.

Знав добре, що не сум розлуки примчав її сюди. Але й не це викликало злість і люту зненависть. Ні! Звідки довідалась вона про його справи, звідки така точна поінформованість. І саме в цей найвідповідальніший момент, коли все готове до рейду.

Сорокін! Звичайно, він, лише він, міг розкрити таємницю. Мерзотник! Зрозуміло, чого це він так несподівано захворів і лишився на шхуні. «О, коли б ти був отут біля мене!» — ледве не скрикнув уголос Ерґе.

Ґіна ж удавано спокійна, закинувши кокетно ногу за ногу, ніби десь у веселому затишному ресторані, мовчки слідкувала за своїм розлютованим чоловіком. Мляво брала журнали зі столу, хвилину розглядала заголовки, а потім знову підводила голову, так ніби питала: «Дивно, ви й досі бігаєте? Годі, не варто, слово честі» і знову хилила голову до журналу.

Ерґе кінець-кінцем таки стримав себе. Втихомирив злість і покинув шарпатись з кутка в куток.

Заклавши руки в кишені вже рівно підійшов до Ґіни, також як і вона запнув обличчя удавано спокійним виразом, ніби він тількищо побачив її.

Вирішив, що краще за все у цей момент одним шахом покласти грі край.

Зупинився коло ніг (аж торкнувся коліном носка закинутої ноги Ґіни) і рівно, зберігаючи байдужий вираз на обличчі, запитав:

— Ти все знаєш?

Ґіна відказала в тон також рівно й байдуже:

— Все.

— Абсолютно?

— Так.

Ерґе по цій відповіді одійшов геть од ніг, крутнувся на каблуках і закрокував з кутка в куток, сухо кидаючи на ходу короткі запитання. На кожне слово Ґіна відповідала також сухо й коротко.

— Це ж глупо...

— Навпаки...

— Звичайно, Сорокін?

— Він.

— Мерзотник...

— Ваша справа.

І знову за якусь хвилину Ерґе зупинився біля Ґіни, і натискуючи то на носки, то на каблуки, запитав:

— Чого ж тебе потягло сюди?

— Нудьга.

Ерґе не стримавши злости, скрикнув:

— Брехня!

Ґіна засміялася, підвелася й ніжно потяглася до нього.

— Любий мій, чистісінька правда.

Він грубо одкинув її руки й розлючено знову зашарпався по кімнаті.

— Кинь грати, це ж не мюзикгол. До того ж ти граєш препаскудно й неприродно.

Ерґе замовк на мить, чекаючи на відповідь, але Ґіна мовчала, схиливши голову до журналу. І ця удавана спокійність ще більше розлютила його і він ледве стримував себе, щоб не висмикнути з її рук часопис.

— Слухай, — проговорив він стискуючи кулаки, — з твого пляну не вийде анічогісінько. Ми вилітаємо цими днями,

а ти спокійнісінько повернешся собі до Сан-Франціско. Чу-єш?

Ґіна підвела голову, зблідла й підкреслюючи слова кинула в лице:

— Чую! Що ж я полечу з тобою. А коли ти примусиш мене повернутись до Сан-Франціско, то того ж дня ввесь світ знатиме про твою авантуру. Чуєш?

Цього Ерґе не чекав, навіть не міг собі припустити. В нього безладно задьоргалися щоки й він почув, як все тіло пройняло терпке, схоже на переляк, почуття. Ніби непомітно для самого себе опинився перед безоднею.

* * *

На столі двічі спалахнули зелені лямпочки й різко задзеленчав дзвоник: сиґнал з радіо-кабіни.

Ерґе випростався, нічого не відповівши Ґіні, вибіг з кабінету.

Хапливо наклав рурки на вуха, почув знайомий шепіт, що відразу протверезив йому голову:

— Слухайте... слухайте... слухайте... Вгору... вгору... вгору...

Ерґе пополотнів — це був сиґнал вилітати. Він щосили притиснув трубки до вух, не повіривши собі, але ні, рурки глухо й настирливо повторювали:

— Вгору... вгору... вгору...

Потім замовкли, але Ерґе ще довго сидів, не скидаючи навушників з голови.

А як підвіся, відчув потребу піти геть з будівлі подалі, щоб насамоті заспокоїти себе й обміркувати кінець свого сміливого пляну.

* * *

До Алеутських островів надійшла весна. Давно одплили геть криги й щодень дуже припікало сонце. Сьогодні Лощина Трьох Кряжів була цілком розкутана од уїдливого туману й чорні скелясті горби гір здавалися не такими вже похмурими й непривітними.

Ерґе повертався з гір заспокоєний, з урівноваженими

почуттями. Так добре себе почував, що сів на стримкій скелі й злігши на лікті, зібрався свідомо трішки помріяти (мав він таку ваду, правда не полюбляв її).

Чого ж не помріяти трохи — дальші ходи боротьби накреслено, перевірено свідомо й спокійно, вузли, що так несподівано виникли сьогодні, чудесно розв'язані. Що ж, хай Ґіна їде, але все ж таки вона переоцінила свої сили, сподіваючись щось заподіяти його плянові — дурниця!

Ерґе згадав свою розгубленість, коли почув її погрозу, і легенько скривився — не треба було. Як це він не стримав себе. Фі!

Легко відігнавши цей неприємний спогад, знову занурився в свої мрії, що як і в Нью-Йоркові п'янили його й викликали всередині терпкий холодок — вісник запалу.

Звичайно Ґіна завадити не зможе. Одірвана від людей, вона відразу відчує свою безсилість. Правда, краще було б, коли б... і тут Ерґе мимоволі згадав за Сорокіна. І тої ж секунди в голову прийшла настирлива думка зараз же побачити його.

Думка подобалась: «Умре, мерзотник, коли побачить мене», подумав інженер з усмішкою й легко став на ноги.

Захищаючи долонею очі від сонця, поглянув у бік шхуни, що біліла вітрилами на чорній воді океану, праворуч від скелястого горбатого півострова. Дивився й знову усміхався собі:

«Умре, мерзотник».

* * *

Подавши наказа їхати до шхуни, Ерґе примостився на кормі шлюпки, перехилившись діставав рукою воду і отак бавлячись, смакував уже злорадно зустріч з Сорокіним. Замість злости було бажання помучити прокляту тварину, вимучити, відплатити за всі прикрості.

Рівно за 30 хвилин матроси поставили шлюпку коло трапу.

Ерґе легко збіг сходами вгору, зупинився на палубі, шукаючи очима когонебудь з екіпажу, щоб спитати, де каюта Сорокіна.

Біля капітанського містка побачив дужу постать Біля, пішов до нього. Біль теж помітив гостя й собі пішов назустріч.

За три кроки до Ерґе Біль приклав два пальці до кашкета й ввічливо перепитав:

— Каюту містера Сорокіна?

— Так.

— Прошу за мною. Містер мав нещастя захворіти вже біля берега.

Ерґе ледь-ледь посміхнувся.

Він звичайно мав право посміхатися. Але, дорогий читачу, Сорокін насправді таки захворів, як тільки побачив темні обриси берегових скель. Але захворів на незвичайну хоробу — на переляк. Він коли побачив берег і уявив собі зустріч з Ерґе, затремтів як у справжнісінькій лихоманці, спітнів і знесилів. І на ранок, як пристали до берега, заявив, що не зможе зійти на берег, бо почуває себе надзвичайно зле.

За два дні йому погіршало, вночі він з ляку не міг стулити вії, а якщо й стуляв, то його починали душити примари.

Так у постелі й застав його Ерґе.

* * *

— Доброго здоров'я, пане Сорокін! Як почуваєте себе, га? Що ж ви мовчите? Може не впізнаєте. Та чи ви рота розтулити не можете?

Сорокін як підвівся на лікті, так і закляк. Невеличкі оченята поширились і закруглились наскільки дозволяли орбіти й нагадували перелякані зіниці кроля.

Ерґе замовк на хвильку, спокійно й повагом ступив до ліжка, Сорокін не спускаючи з нього очей з жахом посунувся до стіни.

— Так чого ж ви мовчите? Розтуліть же нарешті рота. Це ж не ґречно мовчати, коли до вас говорять. Ви здається говорити вмієте, і досить таки красномовно?

Сорокін відразу зрозумів на що натякає інженер, і ледве поворухнув змертвілими губами. Не сказав, а видушив:

— Я себе зараз почуваю дуже зле. — Благальна ґримаса стисла його перелякане лице й він придушено скрикнув:

— Містер Ерґе, я не винний, слово чести не винний. Заприсягаюся всім найдорожчим, що це сталося якось випадково й безглуздо.

Ерґе здивовано підвів очі, знизав плечима, ніби від приємної несподіванки, а потім весело замахав руками:

— Господи, та хто ж вас винить?! І гадки не було — вигадаєте ж таке!

Сорокін почув, що його проймає справжнісінький таки холод. Він пропав, оцей проклятий чоловік отепер вже доконає його як слід!

Проклята суха посмішка це не спроста, за нею прихована чортовська злість. Сорокін добре знав, що Ерґе, звичайно, не може подарувати йому приїзд Ґіни й всі сподівання, «а може таки Ерґе не приїде сюди», остаточно розвіялись зараз.

І він з жахом слідкував за кожним рухом інженера, що спокійно похитувався перед ним. Благально думав, щоб усе це скоріше кінчилося, бо почував, що не витримає й дико перелякано закричить.

— «Краще б ти підійшов, закричав, ударив би», тривожно думав Сорокін.

Ерґе не спиняючись весело похожав по невеличкій каюті й грайливо продовжував:

— І в гадці не мав дорогий друже, винити вас. Я просто згадав, що ви хворий і мене охопило почуття докору: що ж це, мовляв, я свого повіреного в справах та й не провідаю, не розважу. І тому я негайно вирішив завітати до вас.

Ерґе зупинився біля ліжка, похитав тулубом і, ніби розчулено, заговорив:

— Дійсно не пощастило вам. Доїхати з Нью-Йорку до Сан-Франціска, дістатися нарешті цих клятих островів і раптом захворіти. Захворіти, коли вже видно берег. Знаєте, що я надумав. Не знаєте? От що! Зараз поїдемо до мене.

Сорокіна пройняли дрожі.

— Я не можу... Почуваю себе зле... — прошепотів він.

Ерґе мовчки підійшов щільно до ліжка й нахилив голову прямо над очима Сорокіна.

— Дурниця — проговорив він і лівою рукою шарпонув ковдру, а правою взяв руку вище ліктя.

— Дурниця! — проговорив він знову. — Одягайтеся.

Довгі сухі ноги нервово тремтіли в колінах і вся довготелеса фігура Сорокіна несподівано викликала в інженера невимовну огиду й він вже не міг стримати свою лють. Злісно стиснув руку й силою шарпонув Сорокіна з ліжка.

— Вставай, мерзото, симулянт, ну!

Змертвілий Сорокін тремтячими руками почав натягувати на себе одяг.

Капітан Біль аж звів докупи брови, коли побачив на палубі поруч Ерґе блідого, нерозчісаного, сяк-так одягнутого Сорокіна. Подумав сам до себе:

«Швидко глиста одужала, дивно, щось тут не теє...» Але зараз же подумав, що фактично до цього йому немає діла. Та й справа ясна, раз поміж двох молодчиків опинилась гарненька жіночка, то вже будьте певні, в якогось молодчика болітимуть боки. Звичайно, болітимуть у слабшого.

Капітан Біль посміхався в душі, слідкуючи за Сорокіним і почувши, що Ерґе треба зараз же їхати назад до берега, кинув команду матросам і приклавши ловко руку до козирка, весело гукнув інженерові:

— Єсть шлюпка!

* * *

Три дні невтомної праці й серед мовчазного згарища виросла невелика 7 на 7 метрів, низенька, без вікон, з рівним дахом хата-схованка.

Вона мало звеселяла мертвий ляндшафт і нагадувала скоріше також купу мертвих дерев.

Горський знав, що швидко має надійти задушливе континентальне літо й турботно перевіряв запаси харчів.

Запаси були мізерні. Професор добре знав, що їх не вистачить на всіх навіть на два місяці.

Дичини навколо не було. Лише з Хушмо, що вже стратила

весняну повноводність, іноді живилися свіжою рибою. За двома невеличкими сітками слідкували день і ніч. Але цього було замало. Тоді загородили річку тином і в проходах поставили плетені коші.

Виготувавши базу, ухвалили отаборитись в центрі падіння аероліту на плоскогір'ї Великої Трясовини й негайно розпочати детальні розвідки.

Горський невтомно з теодолітом в руках вихожував десятки кілометрів і щось старанно нотував собі в бльокноті, розглядаючи з верхівок гір пустельну місцевість. За ним, ледве поспішаючи з важким апаратом на спині крокував Аскольд, мокрий від поту.

Працювали в неймовірно тяжких умовах. Міріяди комарів, породжені багновищем, темними дзвінкими хмарами налітали на людей. Щоб захистити себе, натягували на тіло по три фланелевих сорочки, обличчя захищали накомарниками, а руки ховали в шкіряні рукавиці.

Минали ранки, сонце підводилось над Країною Мертвого Лісу чимраз палючіше, ясніше. Тисячі яскравих, чудесних квіток, що розпустили різнокольорові свої вінчики, прикрашували чорне згарище.

Болючим контрастом на фоні обгорілих пнів рясніли ніжні орхидеї, оксамитні й плямисті, як леопардова шкіра, лілеї, саранки.

Торфяне болото, де впав аероліт, лежало стиснуте з усіх боків амфітеатром голих гір. Де-не-де в ущелинах стирчали спалені космічним вогнем, понівечені стовбури дерев.

Місцевість була поятрена катерами, ніби важка артилерія довго обстрілювала її. Ями були різні в діяметрі й глибиною — стрімкі по краях, з вузькоспадистими днами.

В центрі болота чорнів глибокий найбільший кратер метрів у 500 діяметром. Навколо вінчиком чорніли менші кратери.

Горський перші дні помітно відволікав огляд центру, але ніхто не міг запідозріти вченого, бо добре знали, що треба готувати харчі на літо і лише після цього можна взятися до обслідування. Помічав лише Марич, але не показував цього. Та ще помічав це Павло Самборський.

* * *

Марич крізь сон неясно почув, як хтось зупинився біля його ліжка й тихо торкнув плече. Важко розплющив очі й побачив на фоні сірого квадрату (то були розчинені двері хатини) високий знайомий обрисами силуєт. Упізнав постать вченого, здивовано запитав:

— То ви, Валентину Андрійовичу?

— Я.

Професор відповів пошепки, й Марич відразу догадався, що треба й йому говорити тихше:

— Що таке?

— Пробачте, що турбую. Ходімо на хвильку з приміщення.

Марич хутко підвівся з постелі (спав в одежі), хутко почав взуватися.

Надворі змагалися сірий ранок з ніччю. Велика Трясовина лежала пригорнута важкими хвилями туману, що затуляли околишні верхівлі гір і спалену, зламану тайґу.

Горський причинив обережно двері й знову так само тихо й сторожко звернувся до Марича:

— Я вирішив лише з вами оглянути центральні кратери. Тому й не турбував інших. До схід сонця гадаю дійдемо?

Марич не перечив, бо й сам був тої думки, що досліди треба провести насамоті, як найобережніше, й до нагоди не розголошувати про наслідки.

Професор готувався зарані до цього, бо всі приладдя лежали вже осторонь хатини.

Мовчки взявши лопату й сокиру, Марич рушив услід за Горським, що пішов уже вперед, широко ступаючи рівними, ще сильними, ногами. В тумані він здавався ще тоншим і вищим.

За всеньку важку дорогу, стрибаючи через ями й валіж, обидва не вимовили й слова. І лише біля центральних кратерів, як зупинилися перепочити, Горський перший озвався до свого помічника:

— Оглянемо мабуть найбільший? — І знову рушив далі.

Невдовзі зупинилися перед величезним кратером з кру-

тими обпаленими боками. Навколо лежали на купи торфу, зчорнілі й припорошені землею.

Марич нахилився, метрів за двадцять чорніло торфянисте дно ями.

— Обережно! — попередив професор. — Не посуньтесь, можливо, дно — звичайна трясовина!

Горський нахилився й копнув шматок торфу.

— Погляньте, як обпалено. Ви помітили? Вся улоговина обпалена. Але як!? Хіба ви бачите, що це процес довгого горіння. Це просто обпал. Значить це не результат лісної пожежі, як мені силкувалися довести дорогі колеґи з кабінетів.

Вчений сів на купу торфу й почав лаштувати магнетометра.

— Вони, Вікторе Миколайовичу, — говорив ображено до Марича, — мали ще нахабство запевняти, що кратери ці є не що інше — як звичайні собі тундряні мочежини, а звалена тайґа — наслідок циклону. Але я хотів би дізнатися, як це міг циклон валити тайґу, суворо, за радіюсом, утворюючи велетенське коло, або еліпсис, як це ми бачимо на Великій Трясовині.

Діставши магнетометри професор приготував мотузок, подав кінець Маричеві, а другий взяв у свої руки. Стрімким спадом спираючись на дрючок, вчений тихо почав спускатися до дна ями. Не дійшовши до кінця простяг уперед руку й дрюком спробував чорне дно. Дрючок легко загруз у мох.

— Трясовина! — розчаровано скрикнув професор і почав обходити дно, старанно розглядаючи роз'ятрені боки улоговини. Оглянувши виліз нагору.

— Треба оглянути менший, бо тут робити магнетометричні виміри зайва справа. Ану, ось цей давайте оглянемо.

Вони зупинились біля неглибокої улоговини, метрів у десять діяметром. Спробували дно. Дрюк не вгруз. Почали розчищати хоч і не тверде, але досить тривке дно.

Розчистивши широке місце, Горський почав ладнати приладдя до виміру. В ямі запанувала тиша, чути було лише стримане дихання грудей.

Хвилюючись Горський застиг над магнетометром Тіберг-Талена, Марич непорушно закляк збоку.

Хвилини тяглися надзвичайно довго. Маричу здавалося, що минула година, як Горський підвів лице й схвильовано прошепотів:

— Надзвичайна магнетна аномалія! Надзвичайна! Будь ласка оливець. Нагорі. В кешені!

Учень миттю виліз з ями й раптово спинився, повернувши голову ліворуч. На лиці йому майнув тривожний вираз. Горський помітив це, сіпнувся до нього й придушено запитав:

— Що таке?

Марич нічого не відповів, а поманув його до себе рукою. Визирнувши з ями, професор зблід.

На віддаленні кілометру, серед зритого поля, аж ген біля згірка маячила чиясь постать. Видко було, як вона іноді нахилялася, то стояла випростано нерухомо хвилини дві-три, потім знову рушала далі. А швидко зовсім зникла — очевидно вскочила в глибокий кратер.

* * *

Професор і Марич мовчки позирнули один на одного, потім, не відриваючи очей від того місця, де маячила хвилину тому чиясь постать, Горський з тривогою в голосі проказав:

— Хто ж може бути?

Марич знизав плечима.

— Можливо, що й наші.

— Алеж ми всіх лишили біля хатини. О, погляньте, знову!

Під горою знову на хвильку майнув, ніби з води вигринув темний силюет голови.

— Ходімте! — скрикнув професор і швидко, майже бігом, стрибаючи через валіж і купи торфу, подався до гори.

Це був звичайний собі кратер, метрів сорок в діяметрі, неглибокий, з понівеченими боками. Зараз же, метрів за п'ятдесят підводилась висока, обпалена, скеляста гора. Людина, що сиділа на дні кратеру, сиділа спиною до Марича й професора й так була захоплена своєю роботою, що не

почула навіть як позад неї хвилин п'ять тому спинилися Горський і його учень.

Біля людини валялася лопата й ввесь протилежний бік був розчищений і чисто зритий. Людина щось уважно розглядала в своїх руках.

Горський і Марич відразу по одежі пізнали хто це. Лише хвилин за п'ять, скоріш інстинктивно відчувши, що за спиною хтось зупинився, людина раптово повернула голову й скочила на ноги — то був Самборський. Побачивши Горського й Марича лице йому враз зблідло й він злодійкувато кинувши погляда, хотів був сховати за спину руки. Але мабуть тут же опанував собою, коли професор суворо запитав:

— Товариш Самборський, що ви тут робите.

Павло винувато посміхнувся, протяг вперед руку, радісно й захоплено скрикнув:

— Професоре, пробачте за самовільність, але ви подивіться, що я знайшов!

Горський сповз у кратер, підбіг до Самборського, тремтячими пальцями взяв з долоні кілька шматків білястого важкого металю.

* * *

Після упертих дослідів на центральних кратерах, стало цілком ясно й зрозуміло для всіх, що провадити розкопини тими засобами, що є під руками, абсолютно неможливо. Було спробували почати копати саморуч, але з торфу почала струмити вода й швидко залила шахточку. Саморуч приладнали золотошукацький смок з видовбаного кедрового тулуба й почали висмоктувати воду. Він допоміг мало. Глибше ніж на два метри смок не міг дістати. І тоді розпачливо повстала думка, що до тої пори, доки не буде добре влаштованих приладів, без механічних смоків і свердел, провадити розшук значить губити даремно час, харчі й сили.

До того ж магнетні бурі уперто заважали перевірити остаточно й точно магнетометричні виміри.

Лякала страшна думка про харчі. Робітники недовірливо

поглядали на професора, а вечорами, лягаючи біля вогнища, тихо з острахом перешіптувались поміж себе.

Не губив надій і спокою лише невгамонний Аскольд та Самборський. Марич помітив, що після зустрічі в кратері, де вони застали його ніби злодія, з журналістом сталася маленька зміна. Він зробився балакучим і ще більше рафіновано ввічливим.

Марич відчував, що треба з цього складного становища, що надійшло так раптово й швидко, знайти якийсь вихід, почав шукати слушної години, щоб серйозно побалакати з Горським. Але ніяк не міг застати професора насамоті.

Горський з того ранку, як здибали в кратері під горою Самборського, похмарнів і за два дні не сказав ані слова. Він зранку виходив з хатини й розподіливши роботу зникав на цілий день.

Марич одного ранку біноклем знайшов постать Горського під тією горою, де здибалися вони з Самборським. Поведінка вчителя навіть ображала Марича й він сьогодні остаточно вирішив побалакати з Горським.

Професор як зник ранком то до півдня й не повертався. Не повернувся й по обіді. Марич занепокоївся, бо приладдя уперто віщували громовицю. Він пішов на розшуки Горського.

Над вінцем плоскогір'я здіймалась примариста юга. Зенітне сонце, оточене пломенистим райдужним колом, обливало Велику Трясовину нестерпучою спекою. Юга як туман кутала тупі вершки гір, повзла вгору, обіймаючи все більші й більші простори неба. За югою важко було розгледіти щонебудь в далині й Марич даремно прикладав бінокль до очей. Мав надію, що професор біля скелястої гори.

Швидкою ходою, зморений вкрай і знесилений спекою, він дістався пам'ятного кратера. Озирнувся навколо. Нікого. Ще раз пильно оглянув зором місцевість і подумавши трохи гукнув щосили, приклавши рупором долоні до рота:

— Ва-лен-тине Ан-дрійо-ви-чу!

Важка атмосфера, сповнена випарами, приглушила поклик і він пролунав кволо й глухо. Марич гукнув ще двічі. Не

почувши відповіді, попрямував ближче до гори. Наблизився аж до підошви, звернув ліворуч, щоб обійти її, якраз побачив на узгір'ї високу знайому професорову постать. Вчений швидко, майже бігом спускався вниз.

Коли побачив Марича, ще швидше помчав спадистим боком. Марич здивовано, без слів, не рухаючи з місця, чекав на нього під горою. Коли професор наблизився, Марич помітив, що він надзвичайно чимсь вражений і збуджений.

Не встиг запитати що сталося, як Горський загукав:

— Вікторе Миколайовичу, любий мій, як нам пощастило! Яке відкриття! І які все ж таки ми дурні!

Професор підбіг і міцно стис Маричеві руку.

— Не дивуйтеся, — заговорив знову збуджено Горський, — правда, я таки мабуть скидаюсь на божевільного, але слухайте, розповім вам як слід спокійно й послідовно.

Марич нетерпляче чекав, але як Горський не намагався говорити послідовно, йому не щастило. Він збивався з спокійного тону, повертався назад, перепрошував Марича й знов говорив збуджено й нескладно:

— Вікторе Миколайовичу, перш за все пробачення. Я бачу вас образив, так? Але слухайте, уявіть моє становище. Дивлюся і бачу в руці звичайну плятину, звичайнісіньку плятину. Такі ж шматочки, які знайшов колись у тунґуському чумові. Але ж ви знаєте, ми обійшли, майже облазили й обшукали всі кратери й хоч би що. Я спочатку не вірив очам. Але потім у голову припала чудернацька думка, що плятина ця не космічного походження й ніяких стосунків до аероліту не має, і що просто-на-просто Велика Трясовина має природні поклади цього металю. Любий, простіть, але я соромився вам про це сказати. Бо смішно ж, трясовина, торфяна трясовина і враз поклади плятини. Я без вас ці дні, як навіжений прогасав, майже обмацав усі кратери. І лише сьогодні випадково, абсолютно випадково, зліз на цю гору і лише там я зрозумів усе.

— Поклади плятини? — скрикнув дрижачим голосом Марич.

— Так! Космічна сила аероліту зірвала й розтрощила вершок гори, що ховав у собі поклади.

Марича охопив тваринний жах разом з почуттям невимовної радости. Переміг страх, він озирнувся навколо.

Професор зрозумів його й тихо інстинктивно знижуючи голос, проказав:

— Зараз про це ніхто не мусить...

Останні слова заглушив потужний гуркіт далекої громовиці, що йшла з півдня й вже майже обложила блискучесизими хмарами околишні гори. Враз зблякло сонце, на нього наскочили перші загони ще прозорих хмарок.

— Поспішаймо! — скрикнув Марич і взяв за руку Горського.

По чорній завісі хмар різонула гілляста блискавка. За хвилину гримнув ще дужчий удар грому й важко злякано застугоніла земля.

Професор перегнувся вперед і стрибаючи через валіж на бігу кидав Маричеві:

— Тепер лише діяти! Діяти, діяти!

Грім на хвильку приглушив його слова й до Марича долітали розірвані уривки:

— На вас надія... за всяку ціну... Кежми... звідти Тайшету... я з Аскольдом тут... на двох нам вистачить. А як морози — ви з підмогою.

Як добігли до хатини й ледве вскочили всередину — як чорне буряне небо хлюпнуло на землю могутній водоспад.

* * *

— Отож ясно, що сидіти тут нераціонально, навіть небезпечно. На двох до осени харчів цілком вистачить і тому питання, хто може зі мною лишитись? Моя пропозиція — Аскольд. Як ви?

Горський примружив очі, намагався розгледіти лиця своїх товаришів.

Слабке полум'я лойової свічки безсило боролося з темрявою. Хвильку всі мовчали.

Двоє робітників, змучені працею, клятою спекою, раді були вирватись звідси за всяку ціну, тому похиливши голову не відповіли жодним звуком. Марич цілковито погоджувався з Горським і не мав що зауважити. Чекав, що скажуть інші.

Лише Самборський ворухнувся, наважився було запротестувати проти такого розподілу, але вмить, ніби згадавши щось, стримав нетерплячий жест і одсунувся назад.

— Отже, бачу — ніхто не перечить, — обвів зором усіх Горський. — Тоді нема чого гаяти часу, лягайте, завтра вранці в путь.

— Бачте... А може краще мені лишитись? — озвався Самборський, але дуже мляво.

— Оттакої, — скрикнув Аскольд. — Ти за мене зніматимеш? Я ж іще майже нічого не зробив.

— Ні, про це й балачок розводити не будемо, — припинив стомлено Горський. — Ви, товаришу Самборський, в Москві потрібніші будете, це безсумнівно. Ну, що ж лягаймо.

Всі заворушились, повставали, вийшли на хвилину надвір.

Буряна злива давно вже пролинула й зникла десь за вінцем гір, заповнивши водою кратери. Вимите чисте повітря терпким холодком торкнулося тіла. Вгорі мерехтіло зоряне небо, праворуч шуміла на камінях Хушмо.

* * *

Командорський дирижабль вже готовий до польоту, тихо здригував біля причепної щогли. Тільки но пустили мотори. Долі біля елінґів неугавно тривала метушня, виводили решту машин.

— А Сорокін? — розлючено вигукнув Ерґе, помітивши, що того немає в ґондолі. — Сорокін де? Зараз же розшукати!

Він готовий вже був подати команду зніматись угору й тому заклопотаний, знервований не помітив, що репортер десь за півгодини зник.

— Негайно знайти, — скрикнув Ерґе, полотніючи й задихаючись від злости. При думці, що Сорокін може якось уникнути польоту, горлянку стискували спазми й болюче зводило щелепи.

Швидко з головної кватирі вибіг начальник охорони, заспокоюючe замахав рукою.

Ерґе запитав у рупор.

— Де він? Є?

— Є, зараз!

Начальник охорони збіг по драбині, добігши до командора, зніяковіло зашепотів на вухо:

— В убиральні. Містер заслаб на шлунок.

За кілька хвилин з'явився й сам Сорокін, зім'ятий і сірий.

— Що ж це ви, — заспокоєно проговорив в рупор інженер, Сорокін безсило розвів руками, що ж мовляв, нічого не поробиш, — не винний.

Дирижабль м'яко почав брати височінь. За командорською машиною черідкою знялися останні чотири.

За кряжами в незміряній глибочині жариною зажевріло сонце. Але швидко туман згасив його. Швидко й вінця кряжів огорнула важка завіса.

За годину як знялися з землі, Ерґе пішов до кабіни дружини. Біля дверей зробив потис ґудзика від дзвоника, питаючи дозволу чи можна зайти. Відповіді не почув. Відхилив двері. Ґіна стояла біля вікна. Очевидячки замисливши вона не звернула уваги на дзвоник. Знову потис ґудзика. Ґіна здригнула.

— Прошу!

Ерґе мовчки підійшов до неї, також зупинився біля вікна, і ніби зацікавлено почав розглядати сіру туманну завісу. По тому подивився в лице, косо скривив рота в усмішку:

— Ну як, нічого?

— Нічого.

— Може поговоримо?

— Про віщо?

— Хіба нема про що?

Ерґе взяв її пальці, погладив і похитав поблажливо головою.

— Наївна ти, Ґіно, непослідовна, розхристана й просто женщина.

Ґіна тихо випростала руку з його пальців і суворо подивилася в очі.

— Ну?

— Що ж ну? Хочеш щиро? Я цілком розумію тебе. При-

пустімо, зустріч у Нью-Йоркові вразила, роз'ятрила, висловлюючись штамповано, старі рани.

Ґіна повернулась боком і притисла чоло до шибок.

Ерґе не зупиняючись продовжував.

— Але що з того. Ну, отак серйозно, по-діловому. Що з того. Повернення — єрунда. Стовідсоткова нісенітниця. Повернення неможливе. Кажу не як закоханий, а просто як людина, що спокійно обміркувала справу. Повернення неможливе з багатьох причин. Перша — ти сама на це не підеш. Друга — за даних умов це фізично неможливо. А проте, перше виключає друге. Ти тільки поміркуй. Це щодо першого твердження. Психологічно ви ж цілком стоїте по два боки барикад. І коли б питання про повернення стало навсправжки руба перед тобою, ти ніколи не зміняла б Нью-Йорк припустимо на Москву. Щождо другого твердження, то ти знаєш, що ми летимо в такі місця, які до цього часу ще добре на мапі не зазначено. Ясно ж...

Ґіна рвучко повернула голову до Ерґе й ледве не скрикнула.

— Ти скажи краще, що ви будете робити з тими людьми, що потраплять до ваших рук там?

Ерґе враз змінив поблажливий тон.

— Це буде цілком залежати від обставин, вірніше від них самих, — проказав він гостро підкреслюючи слово за словом.

— Але одно, — відповіла Ґіна в тон також сухо й гостро, ніби кривлячи його. — Я там у своїх діях буду абсолютно незалежна. Розумієш?

На лице Ерґе знову ліг поблажливий вираз.

— Добре. Але це також абсолютно залежатиме від тебе.

* * *

Зимов'я війнуло пусткою. Хатину підпирав кілок, де був колись чум, лишилось лише втоптане місце. Очевидно Лючетан з приймаком десь рушили кочувати з оленями. Від зимов'я галузились нерівні, ледве помітні стежки.

Човен, зчорнілий від погоди, погойдувався на березі.

Горський оглянув човна і наказав вантажити. Робітники

дружньо перенесли легкі тюки, готовно й радо всілися в човен. На березі лишились Самборський, Марич, Горський та Аскольд.

Високий, ще більше схудлий, професор одвів в бік Марича, лагідно прощально взяв за плечі:

— Здається все, Вікторе Миколайовичу. Давайте коротко ще підсумуємо: — якомога швидше досягайте центру. З ким балакати будете — знаєте. Харчів нам з Аскольдом вистачить на три місяці. За цей час ви звичайно доберетесь до Москви, Ленінґраду. Одержите додаткові кошти, поінформуєте відповідні установи, повертаючись в Кежмі організуєте в'ючний обоз і з першою памороззю, як зміцніють болота, я чекатиму вас...

Горський постояв хвилину, тримаючи на плечі руку. Потім просто лівою обняв шию Марича, кріпко поцілував у губи.

— Ну, бувайте, — доказав він, — обережно біля порогу, а там маю надію все гаразд буде. Злива підняла воду. Ну, на все добре. — Професор потис руки робітникам і Самборському. — На все добре!

Аскольд ніяк не міг випустити Самборського. Швидко, розірвано, недоладно бурмотів:

— Ах, як я забув, як я забув. От який я. Ну, ти взагалі знаєш. Привіт одне слово. Ти взагалі реклямуй. Ще що я хотів тобі сказати їйбогу розгубився. Ага!

Марич посміхаючись сіпнув каната, швидка течія рвонула вперед човен. Аскольд ледве не бухнувся у воду. Випростався й гукнув:

— Бувайте, на все добре. Значить, Павле, гляди. Що ж ще хотів... Ага!...

Горський з підведеною рукою дивився вслід, аж поки човен не сховався за скелястим вигибом річки. Аскольд стояв з розгубленим виразом і нарешті сам до себе кинув:

— Знову забув!

— Що забув? — запитав здивовано дядько.

— Листа забув передати.

— Кому?

— Дівчині... Нареченій...

Горський не втримав тихої посмішки, з любов'ю подивився поверх окулярів на небожа, похитав головою й замріяно тепло пожурив:

— Ех, ти голово, голово. Хіба ж про це забувають?

* * *

Підсилена зливою Чамбе нестримано мчала буру, мутну течію до порогів.

Вирішили біля порогів пристати до берега на відпочинок. Перестояти ніч. На ранок перетягти човен берегом за поріг і того ж дня досягти Підкаменної Тунґуски.

Ніч почала доганяти загін аж біля порогів, як і припускав Марич.

Гуркіт валів спочатку долітав приглушено, як гул верхів'я тайґи, і лише напруживши слух можна було розібрати, що то бушують пороги. Човен гнало вперед з надзвичайною хуткістю й швидко вуха все дужче й міцніше глушив грохіт води, що з силою била в стрімке каміння.

Порогів не було видко. Білявий туманистий вечір затуляв недалекий обрій і мав швидко перетворитися в ніч.

Марич наліг з усієї сили на кермо й скомандував взятися до весел.

З течії важко було вихопитись до берега. Човен уперто почав здавати хуткість. Пропливли ще чверть кілометра, як здолали течію й прибилися до берега. За гуркотом води не можна було вже чути ясно слів один одного.

Молошний морок м'яко огорнув все навколо, пом'якшив обриси околишніх берегів, скель і дерев — їхні контури проступали як крізь плівку туману неясно й далеко.

З великим зусиллям прип'яли човен до крутого берега, міцно закрутивши линву навколо погнутого негодою й хвилями сучковатого деревця. Воно цупко вп'ялося корінням в скелястий ґрунт.

Повечерявши Самборський взяв одяг і почав на березі шукати місця на ніч. Марич помітив це і незадоволено гукнув з човна, силкуючись перекричати рев води:

— Слухайте, киньте ви це! Застудитись хочете? В човні ж досить місця.

Самборський слухняно поліз у човен і почав моститися на носі, по павзі гукнув у відповідь:

— То ваша правда, земля чортовськи вогка. Але з вартою як?

— А до біса та варта, ще тут вартувати. Лягайте.

Громохкий гул води, по своєму ритмічний, глушив навколо всі інші згуки і вухо, що спочатку нервово сприймало гул, швидко звикло. Здавалося, що повітря над річкою насичене особливою воркотливою тишею.

Опівночі човен, що тихо здригував од ударів хвиль враз загойдався на два боки. Хтось порушив його рівновагу.

На носі в молошній плівці туману сторожко підвелась постать Самборського.

Силюет на мить непорушно застиг над бортом, далі ворухнувся, нагнув обережно голову до дна човна. Знову виструнчився. Легко вистрибнув на берег. І зараз же плівка ночі всотала в себе обриси постаті.

Тільки но встиг зникнути Самборський, як над бортом звелась друга голова. Так само на мить було знову непорушно застигла, потім підвелася, виструнчилась, також вистрибнула на берег і зникла слідом за Самборським.

Деякий час навколо нікого не було видко. За чверть години біля човна виринули вже дві постаті. Одна постать лишилась оддалік, а друга наблизилась до човна. Нахилилась до линви, махнула рукою, човен миттю одскочив од берега. Хвиля цупко облапила його своїми пругкими обіймами, люто крутнула на водокруті й блискавично помчала до порогу.

* * *

— Дирижаблі!

— Вигадуй.

— Погляньте!

Горський послав зір за Аскольдовою рукою й почав пильно вдивлятися в глибінь неба. Спочатку він довго нічого не міг розгледіти, перед очима лише мерехтіла хвиляста плівка неба, що звисала над рудими пасмами гір. Але незабаром він пересвідчився, що Аскольд не помилився. На сірому

ранковому тлі почали викреслюватись сиґароподібні будови дирижаблів.

Вони поволі наближались до Країни Мертвого Лісу.

— Може по нас? — всміхнувся Аскольд.

— Дивно, — протяг Горський, не відповідаючи небожеві. — Дивно у цій місцевості.

— Алеж погляньте, вони летять прямо на нас, як хутко. Може це якась експедиція?

— То я мусів би про це знати.

— Звідки ж це ви могли про це знати?

— Хоча б з преси.

— А пригадайте, коли ви бачили востаннє газету.

— То що? Такі експедиції за день не влаштовуються.

— Я можу розгледіти марку Р—1. Перше бачу таку конструкцію.

— Я теж. Невже мимо.

— Ні, ви дивіться, вони просто хотять півколом облетіти згарище. Привернути увагу?

Професор мовчав, не випускаючи з поля зору дирижаблів. Не діждавшись відповіді, Аскольд нетерпляче махнув над головою кашкетом, а потім, набравши в легені повітря, загукав:

— Е-ей, е-ге-гей, е-ге-гей!

Машини, одхилившись було вбік, знову почали наближатись до центру поля, креслячи в повітрі коло.

Ось зовсім близько й низько летять машини. Чутно гул моторів. Великі черева дирижаблів затуляють небо.

— Е-ге-гей! — ще дужче загукав Аскольд і шалено почав вимахувати кашкетом.

З дирижаблів очевидно їх помітили, бо з передньої машини з вікна ґондолі пурхнула біла хустка, салютуючи відповідь.

По тому, облетівши Країну Мертвого Лісу, дирижаблі повернули знову на схід, і черідкою, дедалі дрібніючи, почали віддалятись і швидко зникли за тими ж пасмами, звідки з'явилися.

Аскольд замовк, звівши брови, здивовано й незрозуміло довго дивився в край дальніх брунатних хребтів. Поглянув

згодом на професора, в нього також на лиці заклякло здивовання з домішкою тривоги й досади.

* * *

На грані сна й пробудження Горський ніби почув далекий і нерівний шум.

Ніяк не міг підвести голову. Натруджені м'язи ще не відпочили, важко було поворухнутися.

Збуджений мозок навіть у сні працював сторожко й хоробливо.

Шум наростав, ось ніби тріск, голоси, когось кличуть.

Професор розплющив вії. Так, дійсно звідкись несло нерівний шум. Він то танув у тиші, то знову народжувався тріском гілля, але не можна було розпізнати, хто творить його.

Горський підвів голову, пересилюючи біль у м'язах, сів на помості. Почав ще уважніше прислухатись.

— Аскольде! — проговорив пересохлим голосом професор.

Небож не відкликався.

Горський вийшов за двері, став, повів головою на всі боки. Тепер шум оточив його з трьох боків. Він уже не вщухав, а рівномірно наближався до хатини.

Враз вуха спіймали приглушений голос.

Горський здригнув і зайшов у хатину. У пітьмі намацав рушницю.

— Аскольде! — торсонув за плече небожа.

— Що таке? — підхопився той.

— Хтось наближається до хатини.

Аскольд прожогом зірвався з ліжка.

За два кроки навколо не можна нічого було розгледіти. Загуслий сірий морок, насичений випарами трясовини, ховав усе від зору.

Горський і Аскольд без слів порозумілися й стали напоготові з рушницями біля дверей хижки.

— Хто там, ей, хто там? — кинув у морок професор високим, незвичним дзвінким голосом.

Тріск гілля ущух.

— Хто там? Стріляти будемо!

— Свої, — почулося у відповідь, — державна розвідка. А ви хто?

Професор помовчав, а згодом гукнув:

— Наукова експедиція Академії.

— От тобі й раз. А ви стріляти, чого ж ви? — зраділо пролунав з морока голос.

Знову затріщало гілля, швидко з трьох боків хатину оточив загін людей.

І раптом мозок професора гостро вразила думка, що його обдурено. Бо не можна ж припустити, щоб жодна розвідка рушила вночі. Але було запізно щось діяти та й безнадійно. Він з Аскольдом уже опинився в колі незнайомих людей.

Високий силует крем'язного чолов'яги зупинився перед Горським і ні слова не кажучи, рвонув з рук рушницю.

Аскольд скрикнув і наосліп кинувся на захист. Але також вмить лишився без зброї. Дужий десяток рук стисли його м'язи й він уже не міг поворухнутися.

* * *

Професор зрозумів, що потрапив у надзвичайно складне, а можливо й безвихідне становище. Силкувався обміркувати все спокійно, послідовно, але з того нічого не виходило.

Якось не вкладалося в розумі, що незнайомий загін, а може бандити, самоуправно ув'язнили його й захопили до рук місцевість. Аж ніяк не міг дати пояснення їхнім вчинкам, а також і не міг припустити, що вони так організовано й одчайдушно мали сміливість зазіхнути на державні багатства.

Силкувався запевнити себе, що трапилось скандальне непорозуміння всесоюзного маштабу — цьому давала привід уперта мовчанка керівника загону.

Був припустив у думці, що ця місцевість належить якомусь трестові або концесії (дирижаблі ж закордонної конструкції!), алеж невже там не могли чути про його експедицію. А до того ж яке вони мають право держати його ув'язненим, ніби злодія й авантурника.

Повстало бажання поговорити, обмінятися з кимось думками. Але згадав, що Аскольда ще вчора перевели в інше помешкання. Закрокував по невеликій площі хижки, обережно нахиливши голову, щоб не вдаритись в низьку стелю. Зробив кроків п'ять з кутка в куток. Зупинився біля дверей, подумав трохи й обережно постукав. Ніхто не одзивався.

Професор постукав ще раз, вже дужче й настирливіше. Знову мовчанка. Вона дратувала, бо добре знав, що за дверима стоїть вартовий. Гримнув утретє вже кулаком і зі злістю вигукнув:

— Слухайте ви!

— Чого тобі? — непривітно озвався грубий голос.

— Можете відповідати пристойніше, коли до вас звертаються.

— Тебе не спитав, як відповідати.

— Мерзотник!

Професор вилаявся, постояв трохи й тремтячим кулаком почав знову гатити у двері. Од ударів болюче щеміло тіло, біль ще дужче дратував і викликав безсиле обурення.

Вартовому мабуть набрид грюкіт і він поблажливо запитав:

— Ну чого?

— Негайно викличте вашого начальника, чи як його там величаєте?

— Ого-го чого забажав.

— Чуєте, негайно, я маю до нього справу.

— Яку справу?

— Не ваше діло, покличте.

— Сам прийде, якщо треба буде.

Вартовий сказав останню фразу спокійно й байдуже і вже скільки професор не грюкав у двері, він не вимовив і слова.

Стомлений вкрай і знервований, Горський зрозумів, що грюкотом все одне не допоможеш — пішов геть од дверей до помосту.

Намацав рукою дошки й одежу, сів, посидів трохи. Згодом схилив на руки голову. Задрімав.

До тями його повернув чийсь обережний дотик руки. Звів голову, силкуючись розгледіти будь-що в темряві. Але

враз струм світла од кишенькового лихтарика засліпив йому очі. Тривожно запитав:

— Хто це?

— Пробачте, — пролунав близько над його головою сухий голос: — ви, здається, кликали мене?

— Кликав, але власне хто ви?

— Керівник загону.

Горський силкувався розглєдіти лице особи, що стояла біля нього, але світло лихтаря засліпляло зір. Простяг руку до чола, затулив долонею очі.

— Прошу, одведіть у бік світло.

Незнайомий загасив лихтарик, але професор довго не міг розглєдіти його обличчя. І лише згодом, напруживши зір в напівтемряві, вхопив оком худорляве обличчя, блискучі очі.

По павзі незнайомий ввічливо звернувся до Горського:

— До того ж ще й сам бажав мати з вами розмову.

— Дуже вдячний з такої ласки, — насмішкувато відказав професор.

. . . .

Після темряви очі враз болюче засліпило денне світло. Горський, прикриваючи долонею окуляри, зупинився, почав оглядатися на всі боки. І чим далі дивився, тим глибше вираз обурення, а разом безмірного здивовання залягав у всі риски його лиця.

Місцевість важко було впізнати — звалені дерева на полі зараз лежали рівними квадратовими купами. Над головними кратерами підносилися вгору смоки, бурави. Деякі з них уже працювали. Біля них сновигали люди. Збоку, ліворуч біля високої й міцно збудованої, правда на швидкоруч, причепної щогли тихо погойдувались дирижаблі.

Професор зблід. Уперся очима в Ерґе:

— Що це значить, я не розумію?

Той у відповідь посміхнувся:

— Бачте, я господар цієї місцевости. Моя власність, розумієте?

— Ваша власність?!

— Вас так вражає це слово?

Горський нічого не відповів і, похиливши голову, пішов

услід за Ерґе, що вів його у напрямі дирижаблів. Підійшли до ґвинтової драбини. Ерґе ввічливим рухом запропонував професорові підвестись нагору.

В затишній, комфортабельній каюті він чемно запропонував фотель. Сам сів за стіл.

Обидва довго мовчали, були подібні до шахистів, що вперто обмірковують дальші ходи.

Хід зробив Ерґе.

— Так вас дивує все те, що ви бачили?

— Дивує.

— Алеж я сказав вам уже, що я володар цієї місцевости, що це моя власність.

— Земля, природні багатства в нашій країні — власність держави, — відповів професор.

— Це мене обходить.

— Тоді ви просто пройдисвіт і вдалися до дуже небезпечної авантури.

Ерґе нахабно посміхнувся.

— Хоч би й так?

— Тоді мені з вами нема про що говорити.

— Ви це цілком свідомо й твердо?

— Так.

— Я думаю інакше. Слухайте, професоре, хочете у відкриту, га?

Професор мовчав. Ерґе подумав трохи, не зводячи глузливого нахабного погляду з лиця професора й по павзі недбало, ніби пустуючи, почав:

— Слухайте, ідемо у відкриту. Азіятський Аероліт ховає в собі незлічимі скарби. Істина! Доводити не будемо. На ці скарби дивляться різні категорії людей по-різному. Я, господар цієї місцевости, висловлюючись грубо, дивлюся на скарби, як на засіб до існування, як на могутню життєву зброю, що дасть мені насолоду в житті, повагу й все, чого я забажаю. Це теж істина! Правда, її може дехто заперечувати. Звичайно, я ці заперечення відкину. Тепер щодо вас. Ви дивитесь на скарби, як вчений — хоча я, можливо, помиляюсь. Ви можете скарби матеріяльні перетворити на скарби наукові. Це зрештою ваша справа. Більшовики на скарби

дивляться інакше. Їм нема діла ні до ваших наукових прагнень, ні до ваших дослідів, їм як і мені потрібні гроші. Ви підданий СРСР і вам краще знати стан науки в цій країні.

Професор підвів голову й підкреслено відповів:

— Так, я краще за вас знаю стан науки в СРСР.

— Отож — піддакнув Ерґе, ніби не помічаючи іронії Горського. — Тепер конкретно, це ясніше й відвертіше. Ви, скажемо, прагнете за кордон, де б ви б могли спокійно працювати без турбот — оточений повагою й увагою. І от ви, нарешті, маєте можливість опинитись за кордоном, забезпечений матеріяльно на все життя, де ви можете цілком віддатись науці, а не бігати й кланятись у ноги неукам, жебрувати копійки на велику наукову справу. Але для цього, коли ваша охота, ви мусите взяти на себе керівництво в розкопинах Азіятського Аероліту. — Ерґе зробив невеличку павзу і коротко упевнено закінчив: — бачу ви мене зрозуміли. Що ви на це скажете?

— Що я на це скажу? — перепитав професор, — я скажу теж відверто — перший раз у житті я бачу такого авантурника й мерзотника, як ви.

* * *

Трудлер знайшов Ерґе біля головної шахти. Інженер стояв коло свердла, пильно розглядав шматки породи.

Помітивши Трудлера, підвів голову, але не здивувався.

— Мене шукаєте?

— Та ось писулька вам.

Ерґе розгорнув чотирьохкутний клаптик білого паперу. Чорніло всього лише три слова:

«Негайно прибудьте. Пауль».

— Трапилося що, — вже здивовано заговорив Ерґе.

— Ні, все гаразд.

— А чого ж негайно?

Трудлер знизав плечима:

— Не знаю, вибіг з радіокабіни, покликав, передав, каже — негайно. Чого — не знаю. Всенькі дні з кабіни не вилазив.

За чверть години Ерґе був у таборищі за річкою. Застав Самборського в радіокабіні. На голові йому чорніла дужка од навушників.

Почувши, що хтось зайшов, він повернув голову, посміхнувся, але навушників не скинув, а лише рукою показав на вільне місце.

Як це не дивно, Ерґе в присутності Самборського почував себе не зовсім добре, навіть несміливо. Тому терпляче сів чекати у фотель.

Нарешті, Самборський звільнив уха від чорних блискучих полапків.

— Ну, як у вас? — запитав спокійно інженер.

Ерґе трохи здивувався.

— Про що ви? Бо я збирався з таким питанням до вас звернутись.

— Спочатку ви відповідайте, бо ваша відповідь определить мою.

— Ви за професора?

— Так.

— Він патологічно упертий і...

— Чесний, — з усмішкою підказав Самборський.

Ерґе скривився.

— Не сказав би... Скоріше намагається бути чесним.

— Е ні, не кажіть. Я трохи більше вас знаю його. Він фанатично чесний і відданий своїй справі — більшовик. І справжній, як то кажуть — ідейний.

— На мою думку — більшовик за гроші.

— Ви просто люті на нього, бо він вам ні слова не сказав, правда?

— Відмовився. Але я гадаю, що він ще заговорить, — двозначно проговорив Ерґе. Пригадуючи розмову з вченим, його охопило люте почуття навіть на самого себе за те, що розмова дала зовсім не ті наслідки, на які він покладався так упевнено.

Було соромно перед Самборським. Той мабуть бачив це.

— А як не заговорить, а я в цьому певний, що з ним робитимете?

— Ну, а як на вашу думку, що в таких випадках роблять?

Самборський гидливо скривився.

— Між іншим я крови не люблю.

— Он як, — насмішкувато скривив рота Ерґе.

— Серйозно. Але на цей раз, я гадаю, ми обійдемося і без цього. Ви не знаєте, як нам пощастило. Читайте — це причина того, що я вас так раптово викликав, — і Самборський простяг Ерґе купу сірих радіонотаток, — читайте по черзі.

Ерґе підвівся й навстойки почав швидко бігати очима по чорних рядках.

Незабаром лице йому спалахнуло збудженим нервовим рум'янцем.

— Не може бути! — скрикнув він, прочитавши перший аркуш, — не може бути!

— Читайте далі, — кинув Самборський.

Ерґе прочитав другий, третій, четвертий аркуш і блискучими очима вставився на Самборського.

— Як пощастило, ви розумієте, як доречно, — майже пошепки проказав він. — Конфлікт це лише зачіпка. Ось побачите — спалахне справжня війна. Імперіялізм ніколи не простить СРСР революції в Китаї.

— Читайте,—простяг Самборський останній аркуш радіонотаток. — То було повідомлення про далекосхідній конфлікт і розрив дипломатичних взаємин поміж СРСР і Китаєм. На останнє повідомлялося, що білоґвардійські загони перейшли кордон.

Прочитавши Ерґе схопив за плечі Самборського, очі йому заграли хижим ворожим вогником.

— Хо-хо-хо, — закричав він (Самборський вперше бачив його таким збудженим), — нам чортовськи щастить, чортовськи. Не віриться! Це початок кінця!

Ерґе ошаліло забігав по кімнаті, згодом несподівано став біля Самборського:

— А з них хтонебудь не міг урятуватись?

Самборський повільно похитав головою:

— Це неможливо. То скажений скелястий поріг.

— Тоді ми можемо спокійно продовжувати свої роботи. І Ерґе знову ошаліло забігав по кабіні.

* * *

Вже на сьомий день розкопин, робітники досягли в головних центральних кратерах перших уламків аероліту. Але досліди в ляборторії не виявили в цих уламках навіть ознак плятини.

Це був страшний несподіваний сюрприз. Ерґе вперше відчув, як хитнувся під ногами ґрунт його авантури.

Подальші дні знову принесли ще загрозливіші несподіванки. Сьогодні вранці його повідомили, що в головнім кратері робітники досягли суцільної аеролітної маси. І знову досліди в ляборторії не знайшли в уламках і крихти плятини — аероліт в основі складався з чистого нікелистого заліза. Аеролітна маса звичайно коштувала міліярди. Але що з того. Міліярди ці треба було дістати, затративши мільйони, переплавивши залізо на металурґійних заводах. Основного скарбу — плятини, тонна якої варта була мільйонів тонн заліза — не було.

Ерґе почував, що скаженіє й спокій Самборського, якого закликав він до себе в кабіну, загострював і підсилював лють.

Самборський сидів у м'якому фотелі, недбало обрізуючи сиґару. Відповідав на лемент Ерґе короткими, незначними фразами. Ерґе пересипав свою розмову то російськими, то англійськими словами. Вперше за життя він так хвилювався.

— Ви ж розумієте, це ж провал, ганебний провал!

— Можливо.

— Не можливо, а так. На чорта нам оці мільйони тонн заліза. Що ми завод тут будуємо? Але мене дивує ваш спокій, я його абсолютно не розумію.

— Я дуже спокійна людина.

— Але зараз цей спокій не до речі. Мене одно цікавить — правда, що ви теж знайшли уламки плятини.

— Брехати я не мав наміру.

— А, киньте ображатись. Я просто питаю, може ви помилились?

— Не думаю. Я досить добре розуміюсь на коштовних металях.

— Де ж ті шматки?

— Я ж вам уже сказав — я їх мусів віддати Горському.

Ерґе зупинився, постояв мить нерухомо серед кабіни, далі кинувся до дверей, відхилив їх і гукнув до вартового:

— Негайно привести ув'язненого.

Самборський, почувши наказа, підвівся з фотелю з наміром лишити кабіну. Ерґе здивовано загородив йому дорогу.

— Куди ж ви?

Самборський сухо відказав:

— Як ви все забуваєте, що я не маю права зустрічатися з Горським віч-на-віч та ще в такому стані.

— Як хочете.

— Не як я хочу, а так треба. Моя професія, так як і ваша, потребує точних понять і визначень, — сказав Самборський й швидким кроком вийшов з кабіни.

Вартовий привів Горського, професор, не глянувши на Ерґе, сів на тому місці, де кілька хвилин тому сидів Самборський. Довго в кабіні стояла сторожка напружена тиша:

— Я ще раз маю охоту серйозно поговорити з вами, — почав непевно Ерґе.

— Прошу, що маєте сказати, хоч ми, здається, на мою думку, домовились остаточно?

— Не зовсім.

Ерґе підійшов ближче до фотелю, став, обпершись долонею на стіл, і, нахиливши голову в бік професора, коротко, стримуючи хвилювання, проказав:

— Ви мусите показати мені шматки плятини, що знайшли в цій місцевості.

Професор, що сидів понуро, готовий до всього, повільно підвів голову, поглянув поверх окулярів гостро в лице інженера, посміхнувся.

— Тепер для мене абсолютно ясно все. Але мушу сказати вам, що ніякої плятини в цій місцевості я не бачив і не знаходив. А до того ж я тої думки, що авантурникам і пройдисвітам коштовних металів краще до рук не давати.

Ерґе стис губи. Очі заблищали злісно. Він твердо зробив ще крок до фотелю й став поруч професора.

— Ви брешете, — кинув він з притиском, — я змушу вас

показати ті шматки. Ви ж забрали їх у Сам... — Ерґе зрозумів, що в запалі розкриває Самборського, недоладно увірвав фразу.

— Що, у кого? — підвівся Горський. — У кого?

Ерґе нічого не відповів. Йому було все одно, він не міг володіти ані думками, ані рухами.

— Чуєте, сволото продажна, я змушу вас! — скрикнув він.

Горський мовчки одвів очі вбік.

— Ви од мене не почуєте жодного слова, — відказав з огидою.

Важкий, брутальний удар кулака повернув голову Горського. На підлогу з дзенькотом упали шкельця окулярів. І тоді ж несподівано позаду хтось різко рвонув і розчинив двері кабіни.

Ерґе від несподіванки здригнув і крутнувся до дверей. До нього бліда, з блискучими злими очима, наближалася Ґіна.

— Як ти смієш так поводитись? — ледве вимовила вона слова. — Як ти смієш?

Ерґе випростався й загородив їй дорогу.

— Прошу вийти з кабіни, — грубо зупинив він дружину.

Та тремтюча від злости, зупинилася проти нього, хотіла щось вимовити, мабуть, не змогла, розмахнулася й соковито ляснула Ерґе по щоці.

Ерґе від несподіванки одхитнувся назад. На лівій крейдяній щоці, зарожевіла тьмяна пляма! Швидко прибрала форми долоні.

Він не вимовив і слова, бо не встиг отямитись, як на порозі з'явився Трудлер. Лице йому було розгублене. Він пальцем поманув до себе Ерґе. Коли той наблизився, зашепотів щось йому на вухо. До Ґіни й Горського зі слів Трудлера долетіло лише одно слово: «Втік».

* * *

Все це нагадувало скоріше дивовижний сон. Не вірилося. Знемога, голод, жах підсилювали це почуття й Аскольд, лягаючи відпочити, боявся, що вже більше не зможе підвестися з зеленого привабливого моху.

Трапилося все раптово й дивовижно.

Третього дня по тому, як їх ув'язнили, його перевели у другу хижку, нашвидкоруч збудовану загоном. З яких міркувань перевели його, він і сам не міг зрозуміти, мабуть, боялися, щоб дядько й небіж не змовились як поводити себе на допиті.

Хижка була збудована з величезних дерев, з міцними дверима, тікати з неї було годі й думати.

Щоб якось скористати час, він спав годинами. Якщо набридало, ходив з кутка в куток, по тому знову лягав, затуляв очі, знову засипав. Губив почуття часу — здавалося йому промайнуло безліч днів. Почував, що нудота всотується в усі клітини молодого неспокійного організму. Щоб якось розважити себе після сну, крокував з кутка в куток, наспівуючи, насвистуючи всі знайомі арії, пісеньки, фокстроти.

Співати ніхто не забороняв, очевидно, охорони біля хижки не було.

Того дня в нього йшла «прем'єра» «Мікадо». Аскольд довго й ретельно готувався до неї, пригадуючи в пам'яті всі мелодії оперети.

«Прем'єра» почалася легко, вчасно й чудесно. Але раптом, коли він почав на ввесь голос — «Сміються, плачуть солов'ї і б'ють піснями в груди» — раптом брязнув засув і двері хижки широко розчинились.

«Цілуй її», — застрягло в горлі.

На порозі викреслився силюет жінки.

— Ви чудесно співаєте, — проказав силюет.

Аскольд з хвилину ошелешено стояв, але потім невимовно зрадів, почувши приязний голос. Отямився й швидко заговорив:

— Та що ви? Це я з нудьги. Знаєте, посидь отут ще трохи — Шаляпіном станеш. Я не розумію нащо мене тут тримають? Така нудота!

— То може вийдете погуляєте? — серйозно запропонувала жінка.

Аскольд не повірив і нашорошився.

— Ви шуткуєте?

— Ні, серйозно. Прошу, — повагом, без жарту відказала незнайома й відступила з порога, даючи йому дорогу.

Аскольд з острахом ступив за поріг.

— Прошу, прошу, не бійтеся.

І як тільки ступив він на поріг, почався справжній дивовижний сон, де все можна, де немає ані перепон, ані логіки, ані послідовности.

Жінка взяла його під руку, повела геть од хатини в бік Хушмо, геть од поля, на якому метушились люди, чорніли пірамідальні вишки (хатина стояла недалеко від причіпної щогли, біля якої був прив'язаний дирижабль, що так здивував тоді його своєю появою).

Ішов, як під гіпнозом. Біля берега незнайома зупинилася, пустила його руку, з хвилину мовчки дивилася в лице, а потім швидко, лячно заговорила:

— Тікайте, рятуйте себе, чуєте — рятуйте!

Ніби згубив розум, не розумів, стояв нерухомо.

— Рятуйте своє життя, тікайте. Врятуєтесь — перекажете Маричеві, що я тут. Я його дружина.

Вона хапливо потяглася до кишені сукні, вихопила чорний бравнінґ.

— Візьміть зброю.

Аскольд загипнотизовано простяг руку, сховав револьвера до кишені. Потім повернувся, зробив крок уперед. Знову повернувся — побачив суворий тривожний погляд. Тоді зрозумів, що вона не жартує й почуття небезпеки охопило його й він, не оглядаючись, побіг.

* * *

Пошматована, збруджена одежа висіла лахміттям на виснаженому, змученому безсилому тілі гостя.

Сіре пухле обличчя, давно не голене, вкривали страшні виразки. На голові не було кашкета й давно нестрижене волосся спадало вицвілими пасмами на чоло. Лише очі з-під навислих брів, сховані глибоко в ямах, блищали чистим хоробливим блиском.

Незнайомий чорними в ранах пальцями довго порпався під лахміттям біля грудей, і нарешті витяг звідти охайно загорнутий пакунок.

Довго тремтячими руками розгортав його—то були доку-

менти. Розгорнув і мовчки простяг їх Борецькому — начальникові державного політичного управління Н-ської округи.

Той уважно перечитав їх, підвів голову. Він несподівано випростався, аж перегнувся через стіл.

— Трапилося що?

— Я боюся, що експедиція загинула, — безсило вимовив незнайомий.

. . . .

Начальник підпер лівою долонею лице, звівши докупи чорні гнучкі брови, правою рукою дрібно нотував собі в бльокноті.

— Я почав за ним стежити, — розповідав знесилено гість. — Правда, почав я це підсвідомо, після отого випадку. Але нічого не міг помітити такого, що викликало б тривогу чи підозріння. Тої ж ночі я цілком випадково побачив, що він зник з човна. Зі зброєю я пішов слідом. Туманило. І він швидко зник з поля зору. Враз я почув перед себе кроки, ледве встиг притулитись до скелі, як повз мене пройшло вже дві постаті. Попереду йшов він, — я впізнав його силюет. Щоб відразу не викрити себе, я попід скелею пішов в обхід до берега. Біля берега я вже не застав ні їх, ані човна. Лише шматок линви звисав біля кореня дерева — вони пустили човен у поріг.

— А далі... мені самому не віриться. Я ніколи не думав, що в мене вистачить сили вихопитись з нетрів. Просто пощастило.

— Що ж, товаришу Марич, на вашу думку, треба діяти? — покинув нотувати в бльокноті начальник.

— Негайно рятувати експедицію.

— Я це знаю, але як?

— Коли б звичайно у вас були літаки, — непевно зауважив Марич.

— Літаки є. Із N. викликати можна. Але у нас тільки в Кежмі бензинна база, а далі... Правда... — начальник замислився. — Правда, лишити на час товаришів у Кежмі, організувати базу на Вановарі... Є...

Начальник підвівся, пішов до дверей.

— Я зараз прямим дротом перебалакаю з N., а ви можете лягати. Лягайте, лягайте чого там, — вказав він рукою на канапу.

Марич рукою зупинив його.

— Стрівайте, хіба в N. є літак?

Начальник усміхнувся.

— І не один.

Марич здивовано поглянув на нього.

— Не розумію.

— Е, та я й забув, ви ж нічого не знаєте. Ось прошу, погляньте. — Він повернувся до столу, простяг Маричеві свіжий нумер газети Особливої Далеко-Східньої армії «Тривога».

Марич глянув на заголовки, ледве не скрикнув:

— Невже війна?

— Не зовсім, але щось схоже.

* * *

Марич ліг на канапу й ніби згубив притомність. То був міцний незвичайний сон.

Прокинувся в чистій постелі, спочатку не зрозумів де це. Підвівся на лікті, довго озирався. Ненароком взявся за голову, пальці наткнулись на колючу виголену шкіру. Усміхнувся. Зрозумів, що його поголили, викупали, одягли в чисту білизну. З насолодою простягся на м'якій постелі, знову заплющив очі.

Як вдруге розплющив, побачив перед себе начальника. Той усміхався.

— А знаєте, скільки проспали?

— Скільки?

Начальник показав три пальці.

— Три години?

— Три доби.

Марич з острахом підвівся. Жахнувся.

— Три доби. Та це ж...

— Не турбуйтеся. — заспокоїв начальник. — Позавчора з бензиною до Кежми вилетів двохмоторовий літак. Сьогодні вилітає другий. Є дозвіл, якщо справа серйозна, мобілізувати військові сили.

* * *

Сохло в роті — присмак гіркоти мучив горло. Гуло в скронях, а перед очима пурхали прозорі безформенні метелики. Часом здавалося земля погойдується під ногами й Аскольд, щоб не впасти, хапався руками за дерева.

Не сила було пересувати отерплі, ніби чужі, ноги. Тропа в'юнилась серед зелених трясовин, круто обминаючи згубні місця.

Іноді ніби губив свідомість й очутившись позирав навколо порожніми очима, не розуміючи, де він і що діє.

З усіх думок лишилась одна: не лягати й не стуляти очей. Але ноги в колінах дрижали й вії важко тиснули на очі.

Тропа ширшала, галузилась у десятки дрібніших тропок. Підсвідомо прямував широкою з твердішим утоптаним ґрунтом. Раптом, знеможений одноманітним гулом у скронях, слух впіймав якісь нові незрозумілі згуки. Вони уперто міцнішали й наздоганяли.

Вимучений організм пройняла спочатку тривога, але була вона квола й не змогла підсилити ані рухів, ані думок.

— Погоня, — ворухнув губами Аскольд і здивувався свого голосу — ніби хтось збоку притишено мовив — погоня.

Подумав: «звернути вбік, тікати», але не повернув, а лише посміхнувся своїй думці хоробливою усмішкою.

Згуки позаду зростали, хутко наближалися до нього. Хотів було повернути голову, але зараз же забув за свій намір. Пішов уперед, перехиливши тулуб і вперто усміхався — здавалося, що хтось шуткуючи, хоче його наздогнати.

Враз зелена стіна хащів розступилася й зір охопив барвистий простір широкої долини. Десь майнула блакитним кольором смуга річки.

Від простору помутніло в очах, колихнулася земля й тілом поповз млосний холодок. Аскольд похитнувся. Важко сів на землю на м'який мох. Земля колихнулася вдруге ще дужче. В очах потемніло. Упав на спину.

Згодом біля голови загула земля, ніби хтось важко затупотів по ній. Слідом пролунав дивний гострий згук, схожий на вигук здивовання.

Із темряви просто перед очима схилилося незнайоме бородате лице.

* * *

— Контакт!

— Є контакт!

Всі інші згуки потонули в клекоті мотору й шумі пропелера.

— Сідаймо! — гукнув на вухо Маричеві Борецький.

У літакові вже розташувалось три незнайомих озброєних військових. Останній сів сам Борецький.

Літак рвонувся вперед і непомітно з розгону м'яко відірвався від землі.

Марич витяг бінокля, притулився до вікна. Неспокій тривожив його ввесь час і він мовчазно, стиснувши губи, блідий, ще хворий, щоб хоч чимнебудь заповнити час, не пускав бінокля з рук.

Голубим оксамитом вибагливо вигинаючись в зеленій оправі вилискувала Анґара. Рудими плямами тяглися берегами селища з квадратовими картатими полями, а далі аж ген до обрію запнута сизим димком коливалася верхівлям тайґа.

За поворотом річки викреслилося велике селище. Марич упізнав Братське. Літак зробив коло над селищем. Біля берега спалахнула ватра, хутко згасла й стовп диму важко почав підводитись у повітря. То було гасло.

— Все гаразд, — пояснив на вухо Маричеві Борецький, — завдання виконали, можемо без спуску летіти до Ванновари.

Літак почав забирати височінь — назустріч почали підводитись скелясті горби гір.

Важко тяглися години. Безхмарне зранку небо темнішало, з заходу помітно ішов вечір. Унизу за буграми ще іскрилося сонце. Тепер уже на всі боки темніла безкрая тайґа.

Марич уперто шукав блискучої смуги річки й руду пляму — будівель факторії. Швидко він надибав біноклем зміїсту річку.

— Є! — скрикнув нервово він, упіймавши зором далекі димові стовпи.

То на факторії розіклали ватри. Літак пішов на спуск. Хутко наближалися будівлі, стало видко людей. Просто під ногами блищав крилами перший літак, що вилетів три дні тому до Вановари.

* * *

— Товаришу Борецький, на хвилинку, — відкликав убік голова факторії начальника округи. І тихо повідомив якусь новину.

— Де ж він? — запитав начальник і повернувшись до Марича поманив його до себе рукою. — Ось ідіть сюди, сьогодні тунґуси привезли на факторію якогось хлопця, кажуть, дорогою підібрали хорого.

Всі хутко пішли до будівель.

Хорий лежав горілиць на лаві. В сутінках важко було добре розгледіти риси його обличчя.

Марич підійшов до лави й низько нахилився над його головою. Миттю одсахнувся й перелякано скрикнув:

— Аскольд!?

— Що таке, ви його знаєте? — стривожено запитав Борецький.

— Так, це ж учасник експедиції.

. . . .

Аскольда довго не могли вернути до тями. Аж другого ранку він опритомнів і впізнав Марича. Поволі збивчасто розповів, що трапилось з ним і дядьком.

— Ти знаєш, хто врятував мене? — запитав він Марича, коли вони лишились удвох насамоті.

— А хто? — здивовано перепитав той.

— Ваша дружина.

Почувши це Марич зблід і нічого не відказавши вийшов з хати.

За годину по тому як він вийшов, Борецький вилетів до Братського, щоб звідти телеграфом викликати до Вановари військових літаків.

* * *

— У ґондолю!—грубо несамовитим голосом наказав Ерґе. Очі йому поскаженіли й шкіра на щоках аж пожовкла від злости.

Ґіна стояла нерухомо на місці, брови важко упали їй на очі, вона нагнула вперед уперто голову, так наче приготувалась до нападу.

— У ґондолю! — скрикнув удруге Ерґе.

Ґіна притисла губами тремтючу долішню губу, не спускаючи чорних крапок очей з лиця Ерґе, уперто й повільно похитала головою. По тому круто повернулась спиною до чоловіка й тихо зрушила з місця.

Ерґе стрибком нагнав її, скрюченими злісно пальцями стис плече й рвучким дужим рухом повернув лицем знову до себе.

Лютий він не міг вимовити наказа. Ґіна гидливо скривилась, повела плечем, щоб скинути руки. Ерґе розняв пальці, ніби готовий до стрибка, зіщулив плечі й дико, прямо в лице, скрикнув утретє:

— Чуєш, у ґондолю!

Ґіна уперто похитала головою.

— Уб'ю! — зашипів у лице.

— Убивай.

Ерґе охопив дрож. Він ошаліло поглянув на дружину й тремтячою рукою потягся до кишені. Чорний бравнінґ застрибав перед очима Ґіни. Вона бачила лише чорну, дрібну як крапка цівку револьвера.

Він відразу не вистрелив. Ще раз схопив за плече. І Ґіна знову гидливим рухом висмикнулась з пальців. І знову зробила крок назад, готова повернутися спиною до нього. Але не встигла. Вогонь засліпив очі й гарячим подихом вдарив у лице. Хитнулася й важко упала навзнак.

Вистреливши Ерґе було кинувся до неї, але зупинився, рвучко поглянув назад і побачивши, що біля дирижаблів панічно як мурашник кипить його загін, метнувся туди.

Але він все ж таки запізнився. Це він і сам добре зрозумів уже на командорському містковому.

З трьох боків, із-за вершків сопок виринули три військових літаки. І коли дирижаблі знялися вгору, включивши всі машини, над ними вже шматували повітря ворожі пропелери.

Перша кулеметна стрічка зрізала ніс командорському дирижаблеві, спинила мотори й він шкоперта полетів до землі. За ним услід під неугавний цокіт кулеметів пішли на спуск останні чотири, посічені кулями дирижаблі.

* * *

Перше, що привернуло увагу й зупинило вражений Маричів зір, це — червона м'яка шапочка беретка. Серед груддя рудої землі вона цвіла яскравою квіткою.

Це ж у цій червоній шапочці Ґіна зустріла його в Нью-Йоркові й тому уява про неї викликала завжди образ насамперед голови, обарвленої пломенистим кольором.

Ґіна лежала горілиць, неприродно закинувши назад голову, права рука була кріпко притиснута до грудей, ліва рівно випростана, тисла долонею сіру грудку землі.

Знайома білошовкова хустка поверх темносиньої сукні, була заквітчана кривавими пелюстками. Кров заплямила й блакитний вензель Р. М.

Долішня губа так і лишилась під рівним блискучим разком зубів. Крізь спущені стрільчасті вії каріли мертві шкляні очі.

Марич нахилився, важко притис колінами вогкий ґрунт і так погорблено застиг над трупом. Чомусь раптово безглуздо прийшла до пам'яті дитяча казочка про червону шапочку і в стомленій одерев'янілій голові став яскраво з усіма деталями простий і наївний сюжет.

Боязким ніжним рухом торкнувся високого чистого чола, зараз же різко одсмикнув назад руку. Незвичайний дивний холод током крізь долоню торкнув усі нерви. І на долоні так і лишився страшний холодний дотик трупа.

Марич навіть не почув, як професор підійшов до нього ззаду. І коли той зненацька торкнув його за плече, він рвучко злякано підвівся з землі.

— Вікторе Миколайовичу, що з вами?

Марич подивився на Горського порожніми без думки очима й глухо, ніби у важкім роздумі, проказав:

— Це, знаєте, моя колишня... дружина.

Професор розгублено звів очі на Марича, розтулив губи, щоб сказати щось, але не зміг, а чи може стримав себе, лише згодом, взявши за руку учня, похитав головою й тихо проговорив:

— Яке нещастя, яке нещастя.

Мовчазно постояли ще трохи, потім Марич скинув з себе плащ і обережно закрив трупа. Перед очима навіть у повітрі все ж мигтіла й цвіла пломениста червона шапочка.

— Ходімте? — тепло звернувся Марич до Горського.

Вони швидко закрокували назустріч загонові, що з радісними криками наближався до них. Дорогою Марич схопив професорову руку й винувато посміхнувся:

— Пробачте, Валентине Андрійовичу, я ж поздоровкатися з вами забув.

Обидва на ходу потисли один одному руку.

* * *

Власне, читачу, мені, як автору, більше нічого додати до цих подій.

Кінець?

Але кінець ви знаєте без мене, бо певне читали в пресі, що Раднарком асиґнував спеціяльні кошти на розробку аеролітної маси. Вона складає понад 50 млн. тонн чистого нікелістого заліза.

Повесні (про це також докладно писалося в пресі) повернулися учасники експедиції живі й здорові, щоб відпочивши знову рушити, але вже не в країну Мертвого Лісу, а в країну Нового Будівництва, бо поклади плятини, виявлені проф. Горським мають всесвітнє значення.

Щороку вони даватимуть Радянському Союзові щось біля... Але пробачте, читачу, захопившись, я забув, що не маю права про це писати, бо здобич золота, плятини є державна таємниця.

Також ви мабуть читали, що поміж Тайшетом і колишньою країною Мертвого Лісу налагоджено повітряну транспортну лінію, а незабаром буде прокладено залізницю. Розпочнеться будування потужного металюрґійного заводу, бо

околишні гори, як підтвердили досліди, ховають у собі поклади міді, графіту, руди.

Повесні ж, як вам відомо, відбувся й процес шпигунсько-шкідницької організації. На лаву підсудних сіла технічна верхівка Всесибірського плятинового тресту й дехто з інженерів і службовців концесійних підприємств.

Не стали лише перед пролетарським судом Ерґе, Самборський-Пауль, Люр і Трудлер, бо вони загинули під час бою.

Свідками також, як нам відомо, на процесі були Горський і Марич. Аскольд не міг персонально бути на процесі, бо лежав ще хорий і лише в кінці травня зміг нарешті прибути до Харкова й...

Я бачу, читачу, ви хочете мені підказати:

— І звичайно одружився з Майєю й роман закінчився поцілунком.

От і не вгадали.

Але не кваптесь. Я бачу Аскольд вам подобається. Подобається він і мені. Отже, давайте краще присвятимо йому ще один спеціяльний і останній розділ.

* * *

Поїзд Москва — Севастопіль спинився під дахами Харківського вокзалу. З запорошеного бурого ваґона № 10 з кіноапаратом в руках вихопився без кашкета з чисто виголеною головою, схудлий юнак.

Очі йому збуджено блищали, а лице сяло нетерплячкою й поривністю. Він як навіжений, штовхаючи й збиваючи з ніг пасажирів, подався до виходу, добіг до проходу, спритно кинув квиток контролерові і не встиг той розтулити рота, як юнак уже майнув біля других дверей.

Він вискочив на площу й помчав до таксі, оточеного гамірливим гуртом людей, що претендували на першенство і допомагаючи словами своїм рухам, намагалися продертись всередину машини.

— Громадяни, пожалуста, ну що ви робите, машину зламаєте! Мі-лі-ціо-нер! — репетував шофер, але голос його губився в лементі претендентів.

— Я перший!

— Брешете!

— Мерзотник, я до хорої дружини!

— Не пущу!

— Пустіть, моя черга!

— Моїй дружині руку одрізали, я в лікарню!

— Що там руку, моїй дві!

— Моя черга!

— Катісь, моя!

— Моя!

Юнак підскочив до гурту, було й собі гукнув:

— Я перший!

Але на нього навіть не звернули уваги. Тоді він зрозумів, що продертися з цього боку у дверці таксі справа безнадійна й може пошкодити здоров'ю. І побачивши, що з другого боку машини розчинене вікно, прожогом метнувся туди, спритно кинув апарат, миттю мотнувши в повітрі ногами опинився й сам в таксі.

Гурт ошелешено вирячив очі й на мить вщух лемент.

— Басейна 15, а звідти в Загс! — несамовито скрикнув юнак.

Зраділий шофер дав хід і таксі рвонулося вздовж вулиці.

...Схвильованими кроками юнак підвівся знайомими сходами на другий поверх і навіть перестав дихати, коли торкнув ґудзик електричного дзвоника.

Двери відчинила літня жінка.

— Майя дома? — ледве вимовив юнак.

Жінка насупила брови й сухо неприязно кинула:

— Немає.

— А де ж вона?

— На заводі.

— На за-во-ді?

— Так, вона зараз там на заводі працює.

— А дома коли буде?

— Не знаю, — ще неприязніше відповіла жінка.

— Та що ви, Віро Михайлівно, не впізнаєте мене, чи що? Я Аскольд, — стривожено запитав юнак.

— Чого ж, упізнала, — буркнула жінка й додала. — Вона мабуть буде о 12-тій ночі дома, якщо не заночує в подруги.

— А хто її подруга, може я знаю де це?

— А я почім знаю, — нетерпляче мовила жінка, даючи відчути Аскольдові, що їй ніколи з ним розмовляти.

— Ну, бувайте, — сумно хитнув головою хлопець.

Жінка щось буркнула й хутко грюкнула дверима.

Аскольд довго, замислено стояв на сходах, ображений поведінкою матері Майї, а разом стривожений за дорогу любу дівчину. Може з нею що трапилося й вони не хотять про це йому говорити. Так чого ж тоді така зла неприязнь. Може він чимсь завинив. У задумі сів у таксі, поринувши у невеселі думки.

— В Загс? — вивів із задуми його шофер.

— Ні, везіть додому, Клочківська 17.

. . . .

Рівно о 12-ій ночі Аскольд завмер біля знайомих дверей на Басейній 15. Ще обережніше, ще ніжніше аніж удень, торкнув дзвоника.

— Хто там? — озвався згодом голос матері.

— Я, Майя дома?

— Немає, — сердито озвалась мати.

— І не приходила?

— Ні.

— Пробачте, а на якому заводі вона зараз працює?

— Не знаю.

Аскольд вийшов на вулицю. Біль стиснув серце. До чого дійшов, навіть дверей не відхилили! А раніше був найбажанішим гостем. Щось скоїлось, а що? Голову охопили тривожні думки.

На ранок о 5 годині Аскольд уже шпацирував по Басейній, сторожко вдивляючись у знайомий під'їзд. Повільно минали хвилини, години, ожила вулиця — Майї не було.

Побачивши, що його з вікна помітила мати, завернув у завулок і вже з завулку вартував двері.

Вартував аж до полудня — Майї не було.

Біля кіоску пообідав тістечком і запив сельтерською водою. Їв і косо поглядав на під'їзд, чи не з'явиться знайома дорога постать.

Провартував так аж до вечора. Майї не було. Не було й до ранку.

Ляк охопив юнака — щось трапилось? Наважився піти знову до матері. Підійшов до дверей і рішуче подзвонив.

— Хто там? — озвався чужий голос.

— Хтонебудь з Натанзонів є?

— Немає, а хто ви?

— Та я знайомий їх.

— Може Горський?

— Так.

— Тоді ось вам лист.

Двері відхилилися й якийсь чоловік простяг йому конверта. Схвильовано розгорнув Аскольд папірець і густа фарба сорому заграла на блідих щоках. На папірці стояло: «Нас немає вдома. Дуже просимо більше не турбувати».

Розгубився. Що ж робити? Мабуть щось скоїлось страшне.

«А може Майї вже немає» — спалахнула болюча думка.

— Як же довідатись? — звернувся сам до себе. — Правда, адресний стіл, який же я...

* * *

— Майя Йосиповна Натанзон? — перепитав стомлено службовець адресового стола.

— Так, мешкала на Басейній 15, кв. 2, — хвилюючись відказав Аскольд.

Службовець перегорнув купу потертих карток і нарешті повільно висмикнув одну синього кольору.

— Так, є, — протяг він, — «Асторія», 433 кімната, з Басейної переїхала 2 місяці тому.

Аскольд полегшено зідхнув.

. . . .

Всі клітинки Аскольдового організму виспівували: Майя, Майюся, Майюнчик!

Ото сюрприз буде, не попередивши прийде, постукає у двері й враз:

— Аскольде!?!?!

У Аскольда аж туманіло в очах при думці, що ось зараз він побачить любу дівчину.

На Театральній площі, біля «Березоля» очі привабила барвиста купа квітів. Подумав: «Майюнчик так любить квіти». Прожогом, так ніби їх зараз розберуть, Аскольд підбіг до перекупки:

— Всі! — кинув він. — Скільки?

Букет опинився в його руках.

На розі Тевелевого майдану побачив волошки. «Майюнчик же так любить блакить». Волошки приєднались до троянд.

Вже біля «Асторії» побачив кошик з гвоздиками. «Майюнчик же так любить пах гвоздиків».

— А з кошиком можна? — запитав у перекупки.

Та з несподіванки ошелешено поглянула на нього.

— З кошиком?!

— Так, з кошиком?

— Бач, воно тепер лоза дорога, — почала перекупка, не знаючи скільки заломити за кошик.

— Та кажіть скільки?

— Та мабуть давайте десятку.

Біля сходів «Асторії», докупив ще біложовтих ромашок і переможно несучи перед себе квіти, Аскольд хутко почав підводитись на сьомий поверх колишнього готелю.

Знайшов двері 433 кімнати, непорушно застиг, не сміючи підвести рук. Серце скажено калатало в грудях, майже задихався.

Вже як наважився постукати, двері раптом розчинилися, на порозі стала Майя.

— Аскольде?!

— Майя! Люба! — кинувся він і міцно стис в обіймах.

Але що це? Майя враз почервоніла, суворо випросталась з його обіймів.

— Пусти!

Здивовано поглянув на неї, нічого не розуміючи, схопив ніжно за руку:

— Майюсю, нарешті... Ти знаєш... Я сам не свій. Розумієш, тебе немає... Мама чогось сердиться... Зараз у Загс, зараз же! Я ж тобі казав, як повернуся так і в Загс!

Дівчина висмикнула руку й соромливий рум'янець ще дужче запалахкотів на її щоках.

Аскольд розгублено озирнувся й тепер тільки помітив, що вони в кімнаті не самі. В кутку на жовтій канапі сидів незнайомий юнак типа комсомольського робітника в чоботях і косоворотці. Поруч нього — сувора Майїна мати.

— Знайомся, мій... чоловік, — тихо проказала Майя.

Юнак у косоворотці підвівся й кріпко стис безвольну Аскольдову руку.

— Віник — відрекомендувався він.

В кімнаті стала мертва напружена, аж болісна тиша. Всі мовчали. Нарешті Аскольд отямився, ніяково посміхнувся.

— Пробачте, я забіг на хвилинку, мені треба вже йти.

Ніхто не перечив. На порозі наткнувся на кошик з квітами, що кинув їх, як побачив Майю.

— Ти, здається, любила троянди? — несміло простяг він квіти до дівчини.

Та подивилась на нього скорботними променистими очима й тихо похитала головою.

Аскольд важко зідхнув і тихо рушив од дверей.

Зійшов униз, вийшов на вулицю, поставив на асфальт кошик з квітами й сам сів поруч на сходах. Підпер руками голову, замислився, нічого не помічаючи навколо.

В глибокій задумі не помітив, як біля нього зупинилась старенька бабуся, нахилилась до квітів, одібрала десяток найкращих гвоздик і тихо прошамкала:

— Шкільки оцей дешяточок коштуватиме?

Аскольд від несподіванки підвів голову, розгублено поглянув на бабусю, нічого не розуміючи. А потім щось помітив, рвучко став на ноги й уп'явся поглядом у вітрину. Там рябів величезний плякат.

Перед очима застрибали слова:

«Експедиція на острів Вранґеля... Льодоріз... Одеса... Досвідчений оператор... Телеграфна адреса...»

Аскольд лапнувся за кишеню, але згадав, що всі гроші витратив на квіти, розгублено поглянув навколо.

Бабуся, що питала за гвоздики, не дочекавшись відповіді пішла геть. Її постать чорніла на розі вулиці. Аскольд схопив квіти й прожогом побіг навздогін.

— Пробачте, ви хотіли купити квіти? Прошу, я вам за карбованець усі віддам.

Бабуся подумала трохи, витягла з гаманця карбованець. на квіти, похитала головою:

— Та я їх і не донешу, — відказала вона.

— Та я вам сам їх донесу додому.

Бабуся подумала трохи, витягла з гаманця карбованець.

Ідучи Короленківською вулицею, Аскольд зупинився біля пошти й ввічливо звернувся до бабусі:

— Ви пробачте, я на хвилинку на телеграф заскочу, — і поставивши квіти біля бабусиних ніг миттю зник у дверях пошти.

— Обдурив, шучий син, — розчаровано похитала головою бабуся.

Але вона помилилась, за п'ять хвилин у дверях з'явився Аскольд.

— Все готове, одіслав, — проговорив він радо й взявши квіти закрокував з бабусею до її кватирі.

Харків
Перше-Радянське,
Євпаторія,
„Томп"
1929—1930.

Ціна 1 крб